

Kalman Kuntić
Pravni fakultet u Subotici 1920. – 1941.

Kalman Kuntić

PRAVNI FAKULTET U SUBOTICI 1920. – 1941.

Hrvatsko akademsko društvo
Subotica, 2016.

Kalman Kuntić
Pravni fakultet u Subotici 1920. – 1941.

Nakladnik:
Hrvatsko akademsko društvo, Subotica

Za nakladnika:
Mato Groznica

Recenzenti:
Slaven Bačić
Stevan Mačković

Ilustracije:
Povijesni arhiv Subotica

Lektor i korektor:
Ljiljana Dulić-Mészáros

Priprema i prijelom:
Darko Ružinski

Tisak:
Printex, Subotica

Tiskanje knjige pomogli su:
Pokrajinsko tajništvo za obrazovanje, propise,
upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice
Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske
Hrvatsko nacionalno vijeće
Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

378.6:34(497.113 Subotica)”1920/1941”

KUNTIC, Kalman

Pravni fakultet u Subotici : 1920-1941 / Kalman Kuntić. - Subotica :
Hrvatsko akademsko društvo, 2016 (Subotica : Printex). - 120 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija.

ISBN 978-86-85103-27-8

a) Pravni fakultet (Subotica) - 1920-1941

COBISS.SR-ID 310110471

Mojim roditeljima Ruži i Nesti

SADRŽAJ

PROBLEMI U ISTRAŽIVANJU I STANJE IZVORA.....	9
UVOD	11
Priključenje Subotice Kraljevini SHS.....	11
U novom ruhu	13
Političke prilike u Subotici u vrijeme pseudoparlamentarizma	15
Diktatura, redistribucija moći.....	17
Gospodarske prilike, kultura i prosvjeta.....	19
ORGANIZACIJA RADA I PROBLEMI U RADU OD OSNIVANJA	
DO ZATVARANJA FAKULTETA.....	21
Početak rada	22
Fakultetsko vijeće (Fakultetski savet) i uprava	23
Proračun fakulteta	25
Zgrada Pravnog fakulteta.....	26
Borba za autonomiju sveučilišta.....	27
Pitanje zatvaranja Fakulteta	29
Zatvaranje fakulteta.....	32
NASTAVA	33
Upis	33
Nastava i ispiti.....	34
Specijalni tečajevi	37
Knjižnica.....	38
Nagrade.....	39
Nostrifikacija.....	40
NASTAVNICI.....	42
STUDENTI	58
Nacionalna, konfesionalna i teritorijalna pripadnost.....	58
Studentski standard	64
Stipendije	64
Studentski dom i menza	66
Zdravstvena zaštita	67
Studentske udruge i klubovi, politički život studenata Pravnog fakulteta	67
Studentske udruge i politički život od 1920. do 1928. godine	68
Rad studentskih udruga u vrijeme diktature	68
Studentske udruge od 1934. do 1941. godine.....	77
ZAKLJUČAK.....	85
IZVORI I LITERATURA	87
Slaven Bačić: Pravni fakultet u Subotici u dosadašnjoj historiografiji	
i njegov značaj	90
Stevan Mačković: O arhivskom gradivu Fonda pravnog fakulteta	
Subotica (F:228)	92
Ilustracije	93

PROBLEMI U ISTRAŽIVANJU I STANJE IZVORA

Pri sakupljanju podataka o Pravnom fakultetu u Subotici suočili smo se s nedostatkom relevantne literature, problemom koji je tijekom osamdesetih godina prošloga stoljeća očekivao svakoga tko se latio proučavanja povijesti Subotice u razdoblju između dva svjetska rata. Osim po koje knjige o radničkom pokretu i iznimke o međuratnom tisku u Subotici – *Szabadkai sajtó* Tibora Kolozsija, na raspolaganju su nam još bile krajnje tendenciozni uradci onovremenih kroničara grada, uglavnom novinara. Do pojave tada mladih povjesničara Mirka Grlice, Géze Vassa i Stevana Mačkovića, početkom devedesetih godina, brojna pitanja društvenog života grada bila su neistražena. S druge strane, literatura o Pravnom fakultetu u Beogradu i Beogradskom univerzitetu u čiji sustav je bio uvršten Pravni fakultet u Subotici, samo se fragmentarno doticala subotičkoga Fakulteta.

U takvoj situaciji, morali smo se gotovo isključivo osloniti na građu Povijesnoga arhiva u Subotici, a tanku potvrdu rezultata istraživanja tražiti u onovremenom subotičkom tisku. Skromno iskustvo u znanstvenom istraživanju, nedostatak sredstava za istraživanje izvan Subotice, kao i već spomenuti nedostatak literature nisu nam dopustili donošenje čvrstih zaključaka, već prije svega otvaranje pojedinih pitanja u svezi s materijom kojom se ovo djelo bavi.

Nakon više od četvrt stoljeća kada je djelo nastalo kao diplomski rad, ono se konačno pojavljuje pred čitateljskom publikom zahvaljujući spremnosti Hrvatskog akademskog društva da ga objavi u cijelosti. Naime, autor je svojedobno odbijao ponude za tiskanje skraćenih verzija u različitim časopisima. Do sada je objavljen samo jedan dio *Studentske udruge i klubovi, Politički život studenata Pravnog fakulteta u Subotici u Dodatku za znanost, kulturu i umjetnost* u jubilarnom pedesetom broju *Žiga* (15. lipnja 1996.), nekada popularnog časopisa na hrvatskom jeziku. Pored toga, rukopis su neki autori, poput Milorada Simića ili Stevana Mačkovića, konzultirali pri izradi studija ili članaka koje se bave subotičkim Pravnim fakultetom ili poviješću visokoga školstva u Vojvodini.

Djelo koje se nalazi pred čitateljem gotovo je nepromijenjeno u odnosu na verziju koja je napisana 1990. godine. Izmijenjena je politička frazeologija u odnosu na vrijeme nastanka i djelomice je dopunjen dio koji se bavi nastavnicima, zahvaljujući novijim radovima te većoj dostupnosti podataka uslijed tehnološkoga razvoja. U vrijeme nastanka, rad *Pravni fakultet u Subotici 1920. – 1945.*, bio je značajno vrelo informacija o temi kojom se bavi, ali djelomice i o povijesti Subotice u međuratnom razdoblju, dok je danas tek jedan od prinosa kulturnoj povijesti grada u 20. stoljeću.

prof. Kalman Kuntić

UVOD

Priključenje Subotice Kraljevini SHS

Svršetkom Prvog svjetskog rata ostvareno je ujedinjenje Južnih Slavena u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, čemu je prethodio ratni slom i raspad Austro-Ugarske, najveće prepreke stvaranju prve jugoslavenske države. U sastavu Kraljevine našla se i Subotica, koja je svojim isturenim položajem na sjevernoj granici predstavljala pretpostavljenu branu mađarskom revizionizmu.

Jesen 1918. godine, koja je prethodila ujedinjenju, u Subotici kao i u drugim krajevima Banata, Bačke i Baranje, obilježena je značajnim političkim događajima. U ratu diskriminirano slavensko stanovništvo politički se organiziralo u namjeri stvaranja vlasti, koja bi zamijenila mađarsku upravu po gradovima onovremeno zamišljene Vojvodine. Na sastancima narodnih prvaka određivani su pravci budućeg praktičnog političkog djelovanja. Početnu inicijativu je imala grupa demokrata Tihomira Ostojića, koja se zalagala za ujedinjenje u buduću jugoslavensku državu preko Narodnog Vijeća u Zagrebu.¹ Nakon prvih akcija demokrata na scenu stupaju radikali, predvođeni Jašom Tomićem, koji su nastojali ujedinjenje izvršiti preko Beograda, priključenjem Kraljevini Srbiji. Na sastanku radikalskih prvaka u Subotici, 27. listopada 1918. godine, donesen je zaključak o formiranju narodnih odbora. Odlučan korak u tom pravcu u Subotici učinjen je 1. studenog, osnivanjem Bunjevačko-srpskog narodnog odbora, koji je imao zastupnički karakter, a izvršnu vlast trebao je vršiti Izvršni odbor, sastavljen od dvadeset i jednoga člana. Sljedeći dan utemeljena je paramilitarna organizacija Bunjevačko-srpska narodna garda.²

Istovremeno u Budimpešti su se događale značajne promjene. Približavanjem neizbježnog poraza Ugarske, do tada potiskivani nacionalni i socijalni problemi izbijaju na površinu. Mađarska politička elita, nastojeći zadržati vladajuću ulogu, bila je svjesna nužnih državno pravnih promjena, a zatim konstitucionalnih i upravnih reformi, te na mjesto liberalnog konzervativca Istvána Tisze, dovodi na vlast radikalnog političara grofa Mihály Károlyija. Károlyi je formirao koalicijsku vladu, Mađarsko nacionalno vijeće od predstavnika stranaka koje su bile sklone korjenitim reformama političkog sustava. U programu od dvanaest točaka nova vlada, među ostalim, obećala je trenutačno sklapanje mira, neovisnost Ugarske, opće i tajne izbore, agrarnu reformu i priznanje ravnopravnosti svim nacionalnim manjinama u Ugarskoj. Vođe političkih stranaka vladine koalicije u Subotici, zajedno s predstavnicima sindikata željezničara, 31. listopada osnivaju Mađarsko nacionalno vijeće za Suboticu kojemu je predsjedavao Šimun Mukić.

1 Prvi sastanak demokrata održan je 2. listopada 1918. godine u Subotici, kada je donesena rezolucija o priključenju Vojvodine budućoj jugoslavenskoj državi. Mirko Grlica, Geza Vaš, *Subotica u Jugoslaviji*, Pro memoria, 7, Subotica, 1989, 3.

2 Isto, 4.

Vladinu koaliciju su činile Neovisna, Građanska radikalna i Socijaldemokratska partija. Nacionalno vijeće preuzelo je vlast u gradu i već sutradan 1. studenoga osnovano je Vojno vijeće kao izvršno tijelo. Mađarska vlada je 6. studenoga poslala komesara Luku Pleskovića kojega imenuje za velikog župana. Međutim, raspad Ugarske bio je neminovan u što se uvjerio i sam Károlyi, nakon neuspješnih pregovora o primirju koje je vodio u Beogradu sa zapovjednikom savezničkih sila na istočnoj fronti, francuskim maršalom Louisom Franchetom d'Espèreyom. Energično odbivši Károlyijev zahtjev da se ne okupiraju teritoriji sjeverno od Save i Dunava, Franchet d'Espèrey je izdiktirao demarkacijsku crtu, koja se u Bačkoj i Baranji protezala od ušća Moriša u Tisu, pa preko Subotice, Baje i Pečuha do Drave. Vijesti o neuspješnim pregovorima u Beogradu u Suboticu je donio sam Károlyi na proputovanju za Budimpeštu. To je izazvalo promjenu stava Mađarskog nacionalnog vijeća u Subotici prema Bunjevačko-srpskom narodnom odboru kojemu su brže-bolje ponudili podjelu vlasti.³

Međutim, sva politička kombinatorika pala je u vodu ulaskom Osmog pješadijskog puka Srpske vojske 13. studenoga 1918. godine u Suboticu, svega šest i pol sati prije potpisivanja primirja.⁴ Sljedećeg dana u Suboticu je stigao pukovnik Vladislav Krupežević, koji je postavljen za zapovjednika grada.⁵ Vojno zapovjedništvo grada je promptno preuzelo vlast u svoje ruke, što je izazvalo nezadovoljstvo Mađarskog nacionalnog vijeća i velikog župana Pleskovića. Imenovanjem članova nove gradske uprave iz redova Bunjevačko-srpskog narodnog odbora vlast je dobila jugoslavenski karakter, koja je vlastitu krhku legitimaciju kasnije crpla iz odluka o priključenju Banata, Bačke i Baranje Kraljevini Srbiji, koja je izglasana na Velikoj narodnoj skupštini koja je održana u Novom Sadu 25. studenoga 1918. godine. Naskupštini je izabran Veliki narodni savet i njegov izvršno tijelo Narodna kancelarija, potpuno pod utjecajem radikala, te vojnom upravom kao realnim nositeljem vlasti. Pobjedi radikalske opcije znatno su pridonijeli Subotičani, odvjetnik dr. Jovan Manojlović i rimokatolički svećenik Blaško Rajić, neupitni autoritet među Bunjevcima tijekom događaja koji su prethodili ujedinjenju.⁶

Posljednje, formalne veze s mađarskom vladom, u Subotici se kidaju 9. prosinca smjenjivanjem velikog župana Luke Pleskovića, umjesto kojega je postavljen Stipan Matijević, koji je od ranije vršio dužnost gradonačelnika.

³ *Bácskai Hírlap*, 9.11.1918.

⁴ *Zapisnici sa sednica Delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919 – 1920* (prir. Bogdan Krizman i Bogumil Hrabak), Beograd, 1960, 311-312.

⁵ Gradski muzej Subotica, Arhiva, inv. br. 46. Životopis Vladislava Krupeževića.

⁶ Rajić je navodno u početku bio za ujedinjenje preko Zagreba, odnosno Narodnog vijeća Države Slovenaca, Hrvata i Srba, ali se kasnije razočarao neodređenim stavom vođa Narodnog vijeća tijekom njegovog boravka u Zagrebu krajem listopada. Grlica, Vaš, 5.

U novom ruhu

Teškoće s kojima se suočila Kraljevina SHS nakon ujedinjenja pogodile su i Suboticu, čiji je položaj na granici bio osobito težak, jer nova država još nije imala međunarodno priznanje, a sukladno tome njezine međe nisu bile precizno utvrđene. Organizacija nove vlasti, gospodarstva, opskrbe i druga pitanja, teško će se sređivati još godinu ili dvije.

Vlast u gradu nalazila se u rukama Vojnog zapovjedništva za Grad Suboticu, a tek od travnja 1919. godine, uz vojnu, počinje funkcionirati i civilna vlast.⁷ Struktura vlasti ostala je kao u Austro-Ugarskoj. Formalni nositelj vlasti bio je Narodni odbor, koji je kasnije promijenio ime u Prošireni Senat. Proširenom Senatu predsjedavao je veliki župan. Izvršnu vlast imao je Gradski Senat, pod vodstvom gradonačelnika. Međutim, o razini gradske samouprave između dva svjetska rata svjedoči činjenica da je samo jedan gradonačelnik izabran voljom biračkog tijela, dok su svi ostali postavljeni od središnjih vlasti.⁸

Nova vlast suočila se s teškom političkom, ekonomskom, socijalnom i zdravstvenom situacijom u gradu. Građani su osjećali nestašicu hrane, naročito žitarica, koje je vojska prisilno otkupljivala po niskim cijenama. Krijumčarenje namirnica za Mađarsku dodatno je utjecalo na povećanje potražnje, što je natjeralo Senat da ograniči opskrbu stanovništva.⁹ Nedostatak goriva i sirovina izazvao je pad industrijske proizvodnje, što je dovelo do otpuštanja radnika.¹⁰ Besposlenost i oskudica doveli su do nezapamćene konjunktura kriminala. Pored šverca, procvjetala je prostitucija, a niti hajdučija i ubojstva više nisu predstavljali rijetkost. U namjeri sprječavanja općeg rasula, vlast je sredinom 1919. godine proglasila opasno stanje, a kako ta mjera nije dala rezultate, uvedeni su prijeki sudovi.¹¹

Pored egzistencijalnih problema građani Subotice svjedočili su i krajnje narušenim interetničkim odnosima. Dok su Bunjevci i Srbi uspijevali makar fingirati kakvo-takvo jedinstvo do potpisivanja mirovnog ugovora u Parizu, dotle se većinsko mađarsko stanovništvo, koje se do Trianona nadalo povratku Subotice u okvire tisućugodišnjeg mađarskog kraljevstva, nalazilo u potpuno obespravljenom položaju. Odmah po preuzimanju vlasti, vojska je zavela cenzuru tiska i poštanskog prometa. Molbe Mađara za nakladu listova najčešće su odbijane,

7 Isto. Naredbom Narodne uprave u Novom Sadu izvršena je reorganizacija Narodnih odbora po gradovima Vojvodine. Stari su raspušteni (BSNO u Subotici), a novi su otpočeli s radom nakon što su sva upravna tijela podređena Ministarstvu unutarnjih djela tj. odjelu za Banat, Bačku i Baranju.

8 Za gradonačelnika je na općinskim izborima 1927. godine izabran Dragutin Stipić. Joso Šokčić, *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1934, 399.

9 Krijumčarenje je bilo unosno, jer je cijena žita u Mađarskoj bila znatno viša nego u Subotici. Velike količine kruna zarađenih švercom unesene su u zemlju što je primoralo vlasti da izvrše žigosanje austrougarske monete. Šokčić, 183.

10 Milan Dubajić, *Radnički pokret u Subotici od kraja 1918. do 1921.*, Subotica, 1966, 86.

11 Šokčić, 216.

a stari listovi su se gasili. Svi službenici neslavni koji su odbili dati prisegu, morali su napustiti državnu službu.¹² Tijekom 1920. godine pristupilo se ukidanju mađarskih srednjih škola, profesori su stavljeni na raspolaganje, a učenici su bili dužni za dvije godine naučiti državni jezik.¹³

Represivne mjere praćene teškim socijalnim prilikama izazivale su masovno nezadovoljstvo Mađara, koje je kulminiralo pobunom travnja 1920. godine. Noću između 19. i 20. travnja skupina pobunjenika, uglavnom željezničara, pokušala je preuzeti vlast u gradu zaposjedanjem konjičke vojarne, policijske uprave i Gradske kuće, u čemu su spriječeni učinkovitom intervencijom policije, te je pobuna nakon kratkotrajnog puškaranja ugušena.¹⁴

Nove vlasti vršile su denacionalizaciju građana mađarske nacionalnosti, o čemu svjedoči usporedba popisa stanovništva iz 1910. i 1921. godine. Po popisu iz 1910. godine Subotica je imala 95.610 stanovnika, a nacionalna struktura je bila sljedeća:

Mađara 55.587 (od toga 3.539 Židova)

Nijemaca 913

Srba 3.514

Slovaka 100

Rumunja 60

Rusina 7

Hrvata 39

ostalih 33.390 (pod kojima su poglavito podrazumijevani Bunjevci i ostali domaći bački rimokatolici južnoslavenske provenijencije).¹⁵

Po popisu iz 1930. godine Subotica je imala 90.961 stanovnika, a nacionalna struktura je bila sljedeća:

Mađara 26.749

Nijemaca 475

„Srbohrvata“ 60.699

„Čehoslovaka“ 195

Slovenca 231

ostalih 146.¹⁶

Iz navedenih podataka očit je pad broja stanovnika za oko 3.500, što je bila posljedica stradavanja u ratu, epidemije španjolske groznice i odlaska dijela Mađara, ali i građana drugih neslavenskih naroda nakon ujedinjenja.

¹² Ožujka 1919. za Mađarsku je protjerano 24 sudska službenika, a masovna su bila i otpuštanja gradskih službenika i željezničara. Dubajić, 26.

¹³ *Neven*, br. 207, 18.11.1920.

¹⁴ Dubajić, 86.

¹⁵ *A Magyar Szent Korona 1910. évi Országainak Népszámlalása*, 1, Magyar statisztikai közlemények, 42, Budapest, 1912.

¹⁶ *Definitivni rezultati popisa stanovništva*, Sarajevo, 1933.

Pored toga, manji dio teritorija subotičke općine ostao je u okviru Mađarske. Ono što pada u oči jest prepolovljen broj Mađara, što je posljedica nasilne „reslavenizacije pomađarenih“ Bunjevaca i ostalih Slavena, pa je tako dobivena većina korištena za dokazivanje stoljetnog slavenskog karaktera grada.

Različita viđenja uređenja države prije donošenja Vidovdanskih ustava pomutile su odnose među subotičkim Slavenima. Buđenje stoljećima potiskivane svijesti o pripadnosti hrvatskom narodu, kod dobrog dijela bunjevačkih intelektualaca rezultiralo je odbijanjem suradnje sa Srbima, kao hegemonistima, koji su zamijenili stare mađarske vlastodršce. Spomenuti dojam pojačan je postavljanjem srbijanskih činovnika u upravu i sudstvo, a pojačan je nakon provedbe agrarne reforme, kojom su favorizirani srpski dobrovoljci.¹⁷

Razvidno je bilo kako su Bunjevci u novoj državi dobili mogućnost školovati djecu na vlastitom jeziku, pri tom je otvoren i Pravni fakultet u Subotici, ali se vrlo brzo javljaju kritike zbog namještanja nastavnika s one strane Save i Dunava, a zanemarivanja onih iz Hrvatske.¹⁸

Oduševljenje s kojim su primljene odluke Trianonskog mirovnog ugovora predstavljalo je posljednji čin jedinstva subotičkih Slavena. Stranačke borbe uoči izbora za Ustavotvornu skupštinu 18. studenoga 1920. godine, izazvat će politički razlaz među subotičkim Srbima i Bunjevcima čuvarima bunjevačke osebnosti s jedne strane i hrvatski opredijeljene većine Bunjevaca s druge strane.

Političke prilike u Subotici u vrijeme pseudoparlamentarizma

Vrijeme parlamentarizma u Jugoslaviji od 1921. do 1928. godine u političkom životu Subotice karakteriziraju stranačke borbe, volja srpske političke elite da se nametne kao neupitni čuvar državnog jedinstva, koja zahvaljujući toj činjenici ima vodeću ulogu u društvu, zatim, nacionalna afirmacija bunjevačkih Hrvata, te nastojanje Mađara da sačuvaju vlastiti nacionalni identitet, prije svega svoje kulturne vrijednosti. Nacionalni osjećaj bio je vrlo bitan čimbenik za političko opredjeljenje građana, mada ne i presudan u izbornim odmjerenjima stranaka. Kao dokaz služe rezultati parlamentarnih i općinskih izbora na kojima je pobjeđivala Narodna radikalna stranka, a ni Jugoslavenska demokratska stranka nije ostajala bez odziva birača, usprkos činjenici da su Srbi činili tek petnaesti dio stanovništva Subotice.¹⁹ Narodna radikalna stranka

¹⁷ Šokčić, 194.

¹⁸ Dubajić, 27.

¹⁹ Na izborima za ustavotvornu skupštinu održanim 28. studenog 1920. godine Radikalna stranka je dobila 2.600 glasova, tj. dva obična i jednog kvalificiranog zastupnika. Bunjevačko-šokačka stranka je dobila 2.550 glasova i također dva obična i jednog kvalificiranog zastupnika. Komunisti su dobili 2.405 glasova i jedno zastupničko mjesto, a Demokratska stranka 2.185 glasova i također jedno zastupničko mjesto. Pučka stranka, koja je dobila 566 glasova, nije imala zastupnika iz Subotice. *Neven*, br. 265, 29.11.1928.

Na izborima od 18. ožujka 1923. godine Radikalna i Bunjevačko-šokačka stranka su dobile po 2 zastupnika, a jedan je bio iz Samostalne demokratske stranke. Radikali i demokrati dobili su 1925. po dva zastupnika, a na izborima 1927. izabrana su 2 radikala, jedan zajednički kandidat Radikalne stranke i Mađarske stranke i jedan kandidat demokrata. Šokčić, 289, 298 i 914.

imala je oslonac u bogatim seljacima, obrtnicima i državnim činovnicima. Saveznik radikala bila je Zemljodilska stranka u koju su se ućlanili krupni i srednji zemljoposjednici iz redova Bunjevaca. Grupa intelektualaca činila je jezgro Jugoslavenske demokratske stranke, ujedinjenih oko ideje stvaranja jedinstvene jugoslavenske nacije. Hrvatski opredijeljeni Bunjevci su rujna 1920. godine osnovali Bunjevačko-šokačku stranku, koja se zalagala za autonomiju Vojvodine.²⁰ Sukob radićevaca na čelu sa Josipom Đidom Vukovićem i klerikalaca pod vodstvom Blaška Rajića, izazvao je raspad stranke. Prva struja osnovala je podružnicu Hrvatske seljačke stranke za Suboticu, a druga se priključila Pučkoj stranci, programski sličnoj Korošćevim klerikalcima u Sloveniji. Za pučkaše se opredijelio najkonzervativniji dio Bunjevaca, koji je zazirao od propagande Stjepana Radića protiv crkve.²¹

Politička aktivnost Mađara se odmrzava nakon uvođenja manjina u politički život Kraljevine, koje nisu imale mogućnost partijskog organiziranja pred izbore za Ustavotvornu skupštinu 1920. godine. Mađarsko stanovništvo se opredjeljivalo za Radikalnu i Demokratsku stranku, ali je glasove Mađara dobivala i Mađarska stranka. U ovoj stranci su se pod istim krovom našli ljudi različitih političkih uvjerenja, obrazovanja, i životnog iskustva, koje je povezivalo zajedničko suprotstavljanje asimilaciji mađarskog pučanstva. Koristeći se političkim sukobima Srba i Hrvata, i sukobima vodećih stranaka unutar srpskog biračkog korpusa, Mađari su svoje interese ostvarivali birajući jaču stranu.²² Sukladno uvođenju manjina u politički život, svibnja 1921. godine u Gradski Senat su postavljeni i Mađari, a Bunjevci, osobito hrvatski opredijeljeni, polako gube politički utjecaj.²³

Stranke su političku promidžbu vršile putem dnevnih novina i velikog broja tjednika. Radikalni tjednici su uglavnom kratko izlazili, no kako se koji gasio, tako se rađao novi. Nakon *Bačvanina*, koji je izlazio od 1921. do 1923. godine, pokrenut je *Zemljodilac*, zatim *Borba* 1924. godine, a kada se ona ugasila pokrenute su *Narodne novine* i *Subotički glasnik*. Najzapaženiji suradnici radikalnih novina bili su dr. Aleksa Ivić i Toša Iskruljev.²⁴ Najznačajniji novinar među demokratima bio je Lazar Stipić, koji je 11. studenoga 1919. godine pokrenuo dnevni list *Narod*, koji je s prekidima izlazio do 1923. godine.²⁵ Pokušaji radikala i demokrata da pokrenu listove na mađarskom jeziku *Magyar radikális* i *A Demokrata* nisu naišli na odaziv čitatelja, te su vrlo brzo ugašeni.²⁶

Najstariji i najutjecajniji slavenki list u gradu, *Neven*, pokrenut je još 1884. godine. Prvi broj nakon ujedinjenja pojavio se već 17. prosinca 1918. godine.

20 *Neven*, br. 224, 8.10.1920.

21 *Neven*, br. 265, 29.11.1920.

22 Kolozi, 170.

23 Isto, 481.

24 Isto, 465.

25 Šokčić, 396.

26 Kolozi, 488.

Kao glasnik slobode i narodnog jedinstva, izlazio je do lipnja 1920. godine, nakon čega postaje stranačko glasilo Bunjevačko-šokačke stranke. Od 1926. do 29. siječnja 1929. godine *Neven* je bio list HSS-a za Vojvodinu. U početku su u *Nevenu* pisali novinari neovisno o nacionalnoj pripadnosti i političkom uvjerenju, a kasnije, pod utjecajem urednika dr. Mihovila Kataneca i vođa HSS-a u Subotici Đide Vukovića i dr. Mirka Ivkovića Ivandekića, *Neven* je postao izrazito nacionalistički list.²⁷ Manji utjecaj, prvenstveno među klerikalcima, imao je tjedni list *Hrvatske novine* koji su uređivali Miško Prčić i Blaško Rajić.²⁸

Najviše novina izlazilo je na mađarskom jeziku. Većina mađarskih dnevnih listova utemeljeno je u 19. stoljeću, te su njihovi novinari imali iskustva u vođenju političkih polemika. Prije rata suprotstavljeni, nakon 1918. godine nastupaju zajednički, mada su postojale stanovite razlike između liberalnih židovskih i konzervativnih katoličkih dnevnika. Najznačajniji su bili klerikalni *Bácskai Napló* i *Hírlap*, glasilo Mađarske stranke koji je s početka imao kršćanski i malograđanski karakter, a promjenom vlasnika postaje cionistički list.²⁹

Isključivo lokalnog značaja, zaokupljen političkim borbama, subotički tisak bio je zrcalo političke kulture, osobnih ili skupnih interesa, prominentnih političara, oglašivača, vlasnika i uređivačkih kolegija.

Diktatura, redistribucija moći

Zavođenjem šestosiječanjske monarhističke diktature, prekinuta je jalova ali živa politička aktivnost u gradu. Vlada generala Petra Živkovića, naoružana političkim monizmom, pristupa potpunoj centralizaciji države, što se naravno odrazilo i na prilike u Subotici. Već 21. siječnja 1929. godine ukinuta je dužnost velikog župana, a za gradonačelnika je postavljen general u miru Selimir Ostojić.³⁰

Grad je bio dio Bačke oblasti, a nakon stvaranja banovina 3. listopada 1930. godine, bio je sastavni dio Dunavske banovine. Političke stranke i udruge s nacionalnim i konfesionalnim obilježjem se zabranjuju, stranačke vođe nestaju iz političkog života, a članstvo se pasivizira ili prilagođava novoj situaciji. Osnivaju se nove ili revitaliziraju stare udruge izrasle na ideologiji integralnog jugoslavenstva, kao što su Narodna obrana, JUNAO itd. Podršku vlasti u gradu pored dijela srpskih političara, pružili su hrvatski politički konvertiti, mađarski, židovski i osebujno bunjevački političari – jugoslavenski nacionalisti.

Manifestacije „iskrenog narodnog oduševljenja“ prigodom prvoprosinačkih proslava, korištene su kao „potvrda stoljetne težnje svekolikog Slavenstva u Ugarskoj za stvaranjem zajedničke države.“ Istican je značaj cara Jovana Nenada, despota Đorđa Brankovića, srpskih narodnih privilegija,

²⁷ Šokčić, 396.

²⁸ Kolozsi, 488.

²⁹ Isto, 195.

³⁰ Šokčić, 325.

Svibanjske skupštine 1848. godine, Blagoveštenskog sabora i drugih osoba i događaja manje ili više bitnih za povijest Srba u negdašnjoj Ugarskoj. Naročito su isticane žrtve srpskog naroda na oltaru Jugoslavije.³¹ Režim se borio protiv stvarnog, ali nerijetko imaginarnog mađarskog iredentizma, favorizirajući skupinu oko dr. Gábora Szántóa i jugoslavenski opredijeljenih Židova, okupljenih oko novinara Mihály Bródyja i dr. Adolfa Kleina, dugogodišnjeg predsjednika Židovske općine u Subotici.³²

Sudbinu političkih stranaka doživio je i stranački tisak. Već 1929. godine zabranjen je *Hírlap*, a 1931. godine *Neven*, koji je nakon zavođenja diktature izlazio kao izvanstranački list. S druge strane, pokreću se novine koje propagiraju novi jugoslavenski duh. Svakako najznačajniji među njima bio je *Dnevnik*, list dr. Fedora Nikića koji je s prekidima izlazio od 25. studenog 1929. godine do 3. ožujka 1935.³³ godine. List je pokrenut kao „bojovnik jugoslavenskog nacionalizma“, i „budni čuvar nacionalne i državne sigurnosti našeg Sjevera“. ³⁴ *Dnevnik* se zalagao za ukidanje plemenskih razlika, vodeći oštru polemiku s „anacionalnim Bunjevcima i judeo-mađarskom iredentom“. Slični *Dnevniku* su bili *Glas naroda*, list Jugoslavenske nacionalne stranke (JNS) i *Jugoszláviai Magyar Újság* koji je uređivao Mihály Bródy.³⁵

Slabljenjem diktature i postupnom demokratizacijom društva nakon ubojstva kralja Aleksandra, obnovljen je politički pluralizam u zemlji. Režimskoj JNS, koja se zalagala za očuvanje dosljednog centralizma, suprotstavila se Seljačko-demokratska koalicija. Subotički političari su se podijelili kao i 1920. godine, na pristalice što snažnijeg povezivanja Vojvodine sa Srbijom i na zagovornike autonomije, uglavnom članove HSS-a, Rajićevih klerikalaca i lijevog krila Zemljoradničke stranke. Glavni oslonac oporbe bili su hrvatski seljaci, koje je HSS učinio političkim subjektom, ne samo kao nositelja nacionalne borbe, već je seljaštvo postalo i temelj ukupne političke akcije. Sličnu ulogu odigralo je lijevo krilo Zemljoradničke stranke među koloniziranim Srbima.³⁶

Na posljednjim izborima u predratnoj Jugoslaviji 11. prosinca 1938. godine, vladina lista uspjela je odnijeti pobjedu, a rezultati su bili sljedeći:³⁷

Jugoslavenska radikalna zajednica (Milan Stojadinović) 8.845 glasova
 Blok narodnog sporazuma – Ujedinjena opozicija (Vladko Maček) 7.129 glasova
 Jugoslavenska narodna stranka (Svetislav Hođera) 404 glasova
 Jugoslavenski narodni pokret Zbor (Dimitrije Ljotić) 12 glasova

31 Isto, 333.

32 Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, 1, Beograd, 1988, 184. Šokčić, 462.

33 Kolozi, 469.

34 Petranović, 183.

35 Kolozi, 471.

36 Radovan Pualić, *Svetlost na pustari*, Subotica, 1962, 65.

37 *Sećanja učesnika radničkog pokreta i narodno oslobodilačkog rata Subotice 1920 – 1944*, Subotica, 1985.

Pobjedu vladinoj listi u Subotici, kao i na ranijim izborima, donijeli su glasovi najbrojnijeg mađarskog stanovništva. Pogoršanje materijalnog stanja većine stanovništva i pojačana socijalna diferencija u društvu, u vrijeme i nakon gospodarske, prije svega agrarne krize, utjecalo je na značajnije opredjeljenje dijela radnika i seljaka, naročito kolonista ka opoziciji.

Gospodarske prilike, kultura i prosvjeta

Poslije kriznih godina neposredno nakon ujedinjenja, gospodarski uspon tijekom dvadesetih godina odrazio se i na subotičko gospodarstvo. Liberalizacija prometa namirnicama omogućila je oporavak poljoprivrede, koja je angažirala najveći broj radno sposobnog stanovništva, te je 1921. godine na zemlji radilo 49 % stanovništva.³⁸ Posjed je većinom bio mali do pet jutara. Od 7.533 vlasnika zemlje, 4.168 ih je imalo posjed do te veličine, a 239 zemljoposjednika je imalo više od sto katastarskih jutara.³⁹ Poljodjelstvo je zapošljavalo veliki broj nadničara. Fizička struktura Srednjobačke lesne zaravni pogoduje ratarskim kulturama, prihodi su relativno visoki, tako da su seljaci, pa i oni s malim posjedom u sređena vremena i za rodni godina uspijevali pristojno živjeti.⁴⁰ Industrijski razvoj Subotice započeo je nakon izgradnje pruge Segedin – Subotica 1869. godine.⁴¹ Industrijski kapital uglavnom se nalazio u rukama Židova, a radnici su većinom bili Mađari. Prema statistici iz 1910. godine u industriji i obrtu je radilo 15,5 % stanovništva, a po popisu iz 1921. godine 17,8 % stanovnika, što pokazuje polagani napredak industrijske proizvodnje.⁴² Po popisu iznesenom u adresaru Privrednog godišnjaka za 1936. godinu u Subotici je bilo pedeset i šest tvornica i manjih industrijskih pogona u prehrambenoj, tekstilnoj, kemijskoj i metalnoj industriji.⁴³ Pored toga, radnici su bili uposleni i u Električnoj centrali i Električnom tramvaju, u nekoliko tiskara i drugim tvornicama.

Međutim, Subotica u novoj državi stagnira zbog graničnog položaja grada. Hrdavi odnosi između jugoslavenske Kraljevine i Kraljevine Mađarske, praktično su odsjekli grad od svog sjevernog zaleđa kojemu je ono prirodno gravitiralo.

Najbolji pokazatelj kulturne zaostalosti Subotice, s obzirom na njenu veličinu, gospodarski značaj i srednjoeuropsko kulturno nasljeđe, bio je veliki broj nepismenih. Po popisu iz 1910. godine, Subotički je okrug imao 51,7 % pismenog stanovništva, što je bio najniži postotak pismenosti među trideset i jednim sudskim sjedištem u Ugarskom dijelu Dvojne Monarhije.⁴⁴

38 Dubajić, 29.

39 Isto, 30.

40 Branko Čupurdija, *Subotica i okolina*, Novi Sad, 1987, 11. Subotički atar obuhvaćao je 140.611 kj.

41 Blaško Hajduk Vojnić, *Moj grad u davnnini. Subotica 1391 – 1941*, Subotica, 1971, 45.

42 Dubajić, 30.

43 *Privredni godišnjak*, Zagreb, 1936, 133-200.

44 Po istom popisu pismenih je bilo u Budimpešti 84 %, Segedinu 68,6 %, Zagrebu 75,2 %, Osijeku 73,4 %, Novom Sadu 64,5 %, Somboru 56,7 % itd. *Révai Nagy Lexikona*, tom 14, 189.

Do 1914. godine gradske osnovne škole su bile državne izuzev dvije srpske vjeroispovjedne i jedne privatne škole. Nakon ujedinjenja 1918. godine za Vojvodinu je važio srbijanski Zakon o narodnim školama iz 1904. godine, a od 1929. godine, jedinstveni Zakon o narodnim školama. U gradu je 1918. godine bilo dvadeset i tri škole, na salašima pedeset i pet osnovnih škola, a 1929. godine bilo je 25 gradskih i 62 škole na salašima. Škole su bile male sa svega tri ili četiri učionice, dok su škole na salašima obično imale samo jednu učionicu. Osnovno školstvo je financirano dijelom iz gradskog, a dijelom iz državnog proračuna. Vlasti su radile na prosvjeđivanju odraslog stanovništva, te je stoga osnovano devet narodnih knjižnica na salašima. Po selima koja su naseljena kolonistima držani su domaćićki tečajevi. Na koncu, 1933. godine utemeljeno je Narodno sveučilište.⁴⁵ Pored muške i ženske Gimnazije postojale su još srednja Učiteljska škola, Trgovačka akademija, Tehnička i Muzička srednja škola. Usto su postojale još građanska i škola za obrtnike.⁴⁶

Gradska javna knjižnica, osnovana još 1846. godine, imala je 1928. godine 21.346 knjiga. Subotica je u međuratnom razdoblju imala dva muzeja, Gradski i dr. Joce Milekića na Paliću.

Prije Prvog svjetskog rata, grad je imao stalno kazalište, a nakon rata su gostovali teatri iz Novog Sada i Beograda.⁴⁷ Do ujedinjenja postojalo je deset kulturno prosvjetnih udruga i ustanova, a 1938. godine pedeset i dvije. Najznačajnije su bile mađarske Polgári Kázzino i Nepkőr i bunjevačka Pučka kasina, zatim Subotička matica.⁴⁸

U gradu je u međuratno vrijeme izlazilo preko dvije stotina novina i časopisa. Izlazili su kratko, zbog finansijskih problema. Pored dnevnih i tjednih listova izlazili su časopisi iz kulture, znanosti i drugih sfera. Prvi časopis za kulturu i društvo u novoj državi, *Književni sever* pokrenut je 1925. godine. S početka je objavljivao radove književnika iz Vojvodine, nastojeći okupiti što veći broj intelektualaca u Subotici. Pored povijesti Vojvodine, osobita pozornost je bila posvećena povijesti Bunjevaca.⁴⁹ Najznačajniji časopis gospodarske tematike bio je *Merkur*. Pravom se bavio časopis *Jogélet*.⁵⁰

45 PASu, Prosvjetni odjel pov. 2/1938. (Podaci o kulturno-prosvjetnim prilikama od 1914. do 1938. godine. Izvješće pročelnika Subotičkog sreza Kraljevskoj banskoj upravi od 12. siječnja 1938.).

46 Vojnić, 41-45.

47 PASu, Prosvjetni odjel pov. 2/1938. Vojnić, 43.

48 Isto.

49 Šokčić, 396.

50 Kolozsi, 474, 480.

ORGANIZACIJA RADA I PROBLEMI U RADU OD OSNIVANJA DO ZATVARANJA FAKULTETA

Sredinom 19. stoljeća među eminentnim srpskim javnim radnicima u Južnoj Ugarskoj rađa se ideja osnivanja visokih škola, na kojima bi srpska mladež izučavala znanost na materinskom jeziku. Svjesni uloge školstva u očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta Srba u Vojvodini, a nošeni irealnim nadama da će im Beč izići ususret, oni su podnosili zahtjeve tijekom cijelog šestog desetljeća 19. stoljeća.

Patrijarh Srpske pravoslavne crkve Josif Rajačić predlagao je osnutak sveučilišta u Srijemskim Karlovcima koji bi imao bogoslovni, pravoslovni, filozofski i liječnički fakultet.⁵¹ Konkretnu akciju započeli su Svetozar Miletić i vladika Platon Atanacković, koji su htjeli novosadsku Gimnaziju pretvoriti u pravničku akademiju. U tu svrhu vladika Platon darovao je gradu palaču Servicki u centru u Novog Sada. Usporedno se osniva Fond Ilije Miroslavljevića Kolarca pri Matici srpskoj.⁵²

Međutim, ukidanjem Srpske Vojvodine 1861. godine i uvođenjem dualizma u Habsburškoj Monarhiji 1867. godine, narodni prvaci Srba u Ugarskoj bili su primorani odustati od spomenutih planova. Prava će se prilika ukazati tek nakon raspada Dvojne Monarhije. Priključenjem Kraljevini Srbiji, odnosno Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, Vojvodina (Bačka, Banat i Baranja) je ostala bez nositelja i izvršitelja pravnog sustava, odnosno, sudaca, odvjetnika i upravnih službenika. Pravnici mađarske nacionalnosti uglavnom su emigrirali, a ostali su kao nepoćudni otpušteni iz službe. Oko polovine sudova nije imalo kvalificirane suce, te su dovođeni stručnjaci iz drugih dijelova bivše Austro-Ugarske.⁵³ Preopterećeni pravni fakulteti u Zagrebu i Beogradu nisu mogli voditi računa o pravnom partikularizmu u novoj državi, što je pridonijelo odluci o utemeljenju fakulteta u Vojvodini, na kojemu bi se pravnički pomladak upoznao sa zakonodavstvom Ugarske koje je važno za ovu pokrajinu.⁵⁴

Praktični, odnosno stručni razlozi utjecali su na osnivanje pravnog fakulteta sa sjedištem u Vojvodini, dok je nacionalni bio presudni čimbenik njegovog smještanja u Suboticu. Subotica je nakon ujedinjenja bila treći grad po veličini u zemlji, ali s vrlo „nepovoljnom“ nacionalnom strukturom. Strah od iredente, poglavito katoličkog a većinom mađarskog stanovništva, bio je djelomice utemeljen, te se između ostaloga dovođenjem budućih studenata sa strane,

⁵¹ PASu PF P. 858/30.

⁵² Mihailo Konstantinović, *Pitanje Pravnog fakulteta u Subotici*, Letopis Matice srpske, knj. 320, sv. 1, Novi Sad, 1929, 283-288.

⁵³ PASu PF P. 838/30.

⁵⁴ Fedor Nikić, *Pravni fakultet u Subotici*, Letopis Matice srpske, knj. 315. sv. 2, Novi Sad, 1928, 161-168.

željelo ojačati srpski utjecaj u gradu. Osnivanje fakulteta pretpostavljalo je kako će svršeni gimnazijalci iz Vojvodine radije studirati u Subotici, nego odlaziti na studij u Mađarskoj.⁵⁵

Prijedlog da se osnuje Pravni fakultet u Subotici dao je Milorad Nedeljković, kasnije prvi dekan fakulteta. Ideja je prihvaćena od ministra prosvjete Pavla Marinkovića i rektora Univerziteta u Beogradu Jovana Cvijića. Nedeljković je stupio u kontakt s velikim županom Stipanom Matijevićem i starješinom prosvjetnih institucija u Subotici Mijom Mandićem.⁵⁶

Dogovoreno je održavanje konferencije o fakultetu, koja je održana 6. prosinca 1919. godine uz nazočnost ministra Marinkovića, velikog župana Matijevića i većeg broja viđenijih građana. Na konferenciji je izražena želja za osnutkom Pravnog fakulteta, a grad se obvezao staviti na raspolaganje zgradu Učiteljske škole s preparandijom. Međutim, ovu namjeru nije bilo lako ostvariti jer je Novi Sad, također, poduzeo akciju otvaranja fakulteta u tom gradu. Tek nakon osobnog zauzimanja Matijevića, postignut je dogovor s gradonačelnikom Novog Sada Živojinovićem o prepuštanju fakulteta Subotici iz nacionalnih razloga.⁵⁷

Početak rada

Pravni fakultet u Subotici utemeljen je Ukazom kralja Aleksandra od 27. siječnja 1920. godine, a Uredbom o Filozofskom fakultetu u Skopju i Pravnom fakultetu u Subotici propisano je njegovo uređenje.⁵⁸ Po Uredbi o osnivanju za oba je fakulteta važio Zakon o Univerzitetu u Beogradu iz 1905. godine. Pored zakona kao najvažnijeg propisa za organizaciju, za fakultete je važila Opća univerzitetska uredba u kojoj su opširno razrađena pitanja u svezi s radom sveučilišta.⁵⁹

Prema osnivačkoj uredbi oba su fakulteta bila samostalna u administraciji i imali susvoj proračun. Zbog odvojenosti od Beograda fakultetska vijeća su pored redovitih poslova radila i poslove u nadležnosti Univerzitetskog saveta ili Akademске uprave u Beogradu. Sukladno Privremenim pravilima Pravničkog fakulteta u Beogradu, od 12. studenog 1919. godine nastava na fakultetu trajala je šest semestara.⁶⁰ Svjedodžba subotičkog fakulteta imala je istu vrijednost kao i svjedodžba s beogradskog Pravnog fakulteta. Nastavnici su se po istoj uredbi birali odlukom Akademskog i Fakultetskog vijeća.⁶¹

55 Memorandum subotičkog Pravnog fakulteta za održanje fakulteta (primljen na sednici Fakultetskog saveta 9. februara 1930. godine), Subotica, 1932, 8.

56 Dnevnik, br. 13, 21.1.1930.

57 Narod, br. 23, 10.12.1919.

58 PASu PF P. 1126/24.

59 Vladeta Tešić, *Školstvo u Beogradu 1918-1941*, u: Istorija Beograda, 3, Beograd, 1974, 316. Damjanović, 13.

60 Andrej Mitrović, Milorad Radović, Đorđe Stanković, Đorđe P. Jovanović, *Studenti Beogradskog univerziteta 1838-1941. Hronologija političkog života*, Beograd, 1971, 70.

61 Uredba o osnivanju Filozofskog fakulteta u Skoplju i Pravnog fakulteta u Subotici, *Neven*, br. 31, 10.1.1920.

Do dolaska prvih nastavnika i službenika, poslove fakulteta vodio je ravnatelj subotičke Učiteljske škole Marko Jakovljević. Preko tiska objavljen je natječaj za upis studenata koji je izvršen od 2. do 15. ožujka 1920. godine, nakon čega su počela predavanja.⁶² U prvi, ljetni semestar 1920. godine upisalo se 80 redovitih i 26 izvanrednih studenata. Prvi predavači bili su izvanredni profesor Milorad Nedeljković za ekonomsku grupu predmeta, Sergije Viktorovič Troicki, kontraktualni izvanredni profesor crkvenog prava, te sudac Okružnog suda u Subotici Ivo Milić, honorarni nastavnik rimskog prava. Do početka zimskog semestra 1920. godine, imenovani su još Milutin Miljković, redoviti profesor kaznenog prava, Čedomir Marković, izvanredni profesor građanskog prava i Grigorije Vasiljevič Demčenko, kontraktualni izvanredni profesor enciklopedije prava koji je zamijenio Ninka Perića, profesora Pravnog fakulteta u Beogradu.⁶³

Po ranijem dogovoru s Gradskim Senatom, za potrebe Fakulteta trebalo je isprazniti zgradu Preparandije, što nije bilo učinjeno, pa se fakultet do studenog 1920. godine nalazio u zgradi Gimnazije.⁶⁴ Vladin Ekonomsko financijski savjet unio je 19. ožujka 1920. godine privremenu poziciju u proračun za Banat, Bačku i Baranju, namijenjen Pravnom fakultetu u Subotici.⁶⁵

Fakultetsko vijeće (Fakultetski savet) i uprava

Odluke o najvažnijim pitanjima u svezi s Fakultetom u granicama ovlasti, donosilo je Fakultetsko vijeće Pravnog fakulteta u Subotici. Kako je člankom 33. sveučilišnog zakona, bilo određeno kako isključivo redoviti profesori mogu biti članovi Vijeća, s početka je konstituirana Konferencija profesora u kojoj su bili i izvanredni profesori, a Vijeće je utemeljeno 1922.⁶⁶ godine. Na sjednicama Vijeća rješavana su aktualna pitanja, a iznimno u svezi s nekom izvanrednom situacijom na fakultetu, gradu ili zemlji zakazivane su izvanredne sjednice Fakultetskog vijeća. Prva sjednica održana je 17. lipnja 1920. godine, a posljednja, izvanredna 27. ožujka 1941. godine.⁶⁷ Na sjednicama kojima je predsjedao dekan, donošene su odluke o izboru novog dekana, potom docenata, predlagalo se napredovanje nastavnika, donošen je raspored predavanja, vježbi i ispita, prihvaćana su godišnja izvješća o radu Fakulteta i ostalih fakultetskih tijela.⁶⁸

⁶² *Neven*, br. 46, 2.3.1920.

⁶³ *Neven*, br. 171, 4.7.1920.

⁶⁴ PASu PF ZSFS 1920, 17, 2, 25.

⁶⁵ Dopis dekana Pravnog fakulteta Mjesnoj financijskoj kontroli. PAS PF P. 1125/24.

⁶⁶ PASu PF ZSFS 1920, 1, 3, 2.

⁶⁷ PASu PF ZSFS I, II, III.

⁶⁸ Izbor docenata po članku 7. OUU bio je u nadležnosti Fakultetskog vijeća, dok je izbor profesora prolazio kroz Savet Univerziteta. PASu PF P. 1685/21, 662/25, ZSFS 1925, 79, 7, 349.

Ovlaštenja dekana su bila sljedeća: primanje i otpuštanje iz službe zvaničnika i služitelja, potpisivanje jednogodišnjeg ugovora s kontraktualnim nastavnicima, donošenje odluka o plaćama, kao i potpisivanje ostalih novčanih izdataka u svezi s radom ili mirovinom. Dekan je tijekom izvanrednih situacija mogao privremeno obustaviti nastavu.⁶⁹ Kao izvršitelj odluka Vijeća, dekan je bio u obvezi podnošenja izvješća i prijedloga Ministarstvu prosvjete. Dekan subotičkog fakulteta bio je član Univerzitetskog saveta u Beogradu, no nije pozivan na sjednice, čak ni kada su raspravljana pitanja u svezi s Pravnim fakultetom u Subotici, niti onda kad se raspravljalo o proračunu.⁷⁰

Fakultetska uprava je svake godine podnosila izvješće o radu, a nakon svakog semestra Ministarstvu prosvjete, rektoru Univerziteta u Beogradu i Ministarstvu unutarnjih djela – Odjela za državnu statistiku slani su statistički podaci s fakulteta.

Radi lakšeg upravljanja fakultetom, formirani su odbori u koje je ulazio stanoviti broj nastavnika. Odbori su bili tijela Fakultetskog vijeća, a djelovali su na temelju pravila kojima su precizirane njihove zadaće. Na Pravnom fakultetu u Subotici postojali su sljedeći odbori:

1. Odbor za zgradu i vrt, nadzirao je stanje objekta i parka u dvorištu fakulteta. Zgradom je upravljao domaćin, a vrtom jedan službenik fakulteta.

2. Odvajanjem Studentskog doma od uprave fakulteta 1930. godine utemeljen je Odbor za studentski dom. Dom je imao ravnatelja, dva službenika, majstora i služitelja. Do 1936. g. domom je upravljao domaćin zgrade, a nadzor je vršio odbor za stanovanje studenata.⁷¹

3. Odbor za knjižnicu, odobravao je kupnju knjiga na temelju popisa koji je podnosio knjižničar, tj. nastavnik, koji je pored obveza u nastavi radio i taj posao.

4. Odbor za zdravstvenu zaštitu studenata, formiran 1928. godine, odobravao je upotrebu sredstava iz Fonda za zdravstvenu zaštitu učenika, u svrhu liječenja studenata.

5. Odbor za nostrifikaciju, formiran nakon donošenja Pravilnika za nostrifikaciju svjedodžbi pravnih znanosti u Mađarskoj, od 1. travnja 1930. godine.⁷²

6. Odbor za studentske udruge, formiran je 1934. godine nakon donošenja Uredbe o udrugama slušatelja sveučilišta, kojom se udruge kontroliraju i gube neovisnost i namjenu.⁷³

Radi sankcioniranja nediscipline, s početka 1921. godine formiran je Disciplinski sud za studente. Sud je sazivan po potrebi, a sačinjavali su ga trojica redovitih profesora.

69 PASu PF P. 1685/21, 662/25.

70 PASu PF ZSFS 1922/7, 6, 153, Pov. 22/36.

71 PASu PF P. 1425/29.

72 PASu PF ZSFS 1933, 230, 17, 28.

73 Stanković, 197. PASu PF ZSFS 729/34.

Najblaža kazna, ukor, izrican je za ometanje nastave, remećenje mira u zgradi i druge blaže prekršaje. Zbog izazivanja nereda u zgradi fakulteta ili prekršaja urađenih u gradu, krivotvorenja potpisa nastavnika u indeksu, izricana je kazna gubitka jednog ili dva semestra. Mjera isključenja s fakulteta primjenjivana je iznimno kod krivotvorenja ocjena ili potpisa nastavnika. Poništenje upisa izricano je ako bi student podnio krivotvorene svjedodžbe o položenoj maturi.⁷⁴

Proračun fakulteta

Velike poteškoće uprava Fakulteta imala je zbog stalnog nedostatka novca za pokrivanje osobnih i materijalnih izdataka. Problem financiranja Fakulteta najčešće je korišten kao argument za njegovo ukidanje. Pošto nije pozivan na sjednice Univerzitetskog saveta, dekan nije mogao utjecati na poboljšanje materijalnog položaja Fakulteta koji se osobito pogoršao početkom tridesetih godina, kada je i cijelo sveučilište bilo u nezavidnom položaju.⁷⁵ U početku Fakultet je financijski bio vezan za Prosvjetni odsjek za Banat, Bačku i Baranju, no nakon njegovog ukidanja tijekom kolovoza 1920. godine, izravno je povezan s Ministarstvom prosvjete.⁷⁶

Visina proračuna kretala se od milijun do jedan i četvrt milijuna dinara, što je bilo manje izdvajanje no za potrebe Gimnazije u Subotici, koja je raspolagala sredstvima u visini od preko milijun i pol dinara.⁷⁷ Fakultet se manjim dijelom i sam izdržavao od upisnih i ispitnih pristojbi, a posebice nakon uvođenja školarine 1932. godine. Prijedlog proračuna za svaku školsku godinu donosilo je Fakultetsko vijeće, a dekan ga je kasnije podnosio Ministarstvu prosvjete na razmatranje.

Isplata proračunskih partija vršena je putem tromjesečnih i polugodišnjih kredita. Krediti su bili redovni redoviti i izvanredni. Redoviti krediti su bili namijenjeni za isplatu prinadležnosti nastavnom, administrativnom i pomoćnom osoblju, dok su materijalni krediti služili za pokriće materijalnih izdataka, poput putnih troškova, uredskog pribora, za održavanje zgrade i pomoćnih ustanova.⁷⁸

74 PASu PF Matrikula, 115, 836, 873; 86, 135, 149; 840.

75 Na sjednici Univerzitetskog saveta BU, održanoj 4. ožujka 1932. godine, upućen je prosvjed Ministarstvu prosvjete zbog projekta financijskog zakona za 1932. godinu, kojim se predviđalo smanjenje proračuna sa 63 na 29,5 milijuna dinara. Stanković, 171.

76 *Neven*, br. 197, 4.9.1920.

77 *Memorandum*, 10.

78 PASu PF ZSFS 1920, 21, 5, 33.

Zgrada Pravnog fakulteta

Smještanje Fakulteta u zgradu Gimnazije trebalo je biti privremeno, no kako je Gradski Senat uporno odbijao za potrebe Fakulteta ustupiti zgradu Preparandije i na taj način provesti dogovor iz 1919. godine, tadašnji dekan Milutin Miljković bio je primoran obratiti se Ministarstvu prosvjete.⁷⁹ Ministarstvo je donijelo rješenje u korist Fakulteta i tako je prekinulo kombinatoriku gradskih otaca. Naime, Senat je predlagao da se Fakultet premjesti u zgradu Središnje osnovne škole, čije je čak trebalo prebaciti u Učiteljsku školu s Preparandijom, gdje bi se stvorila vježbaonica za buduće učitelje, koji bi time ostali u „vlastitoj“ zgradi.⁸⁰

Preseljenje Fakulteta završeno je 11. studenog 1920. godine i Fakultet je konačno mogao početi s normalnim radom.⁸¹ Velika zgrada na uglu Wilsonove i Harambašićeve ulice, izgrađena 1897. godine po projektu arhitekta Jánosa Bobule, pružala je mogućnost otvaranja studentskog doma i drugih pomoćnih ustanova, pored učionica i ureda profesora.⁸² U prizemlju zgrade nalazile su se prostorije Dekanata, svečana dvorana i učionice. Na prvom katu je bila knjižnica s čitaonicom, uredi profesora i stanovi nastavnog osoblja i službenika, a na drugom je katu bio Studentski dom. Do 1930. godine dio drugoga kata korišten je i za smještaj đaka Učiteljske škole.⁸³

U zgradi su se pored prostorija Fakulteta nalazile i prostorije drugih ustanova. Na traženje Srpskog dobrotvornog društva i Ruskog crvenog križa iz Subotice, 1921. godine, otvorena je perionica rublja u kojoj su bili uposleni ruski emigranti. Od studenog 1932. godine do kolovoza 1937. godine, na prvom katu su bile prostorije ustupljene Gradskoj knjižnici.⁸⁴

Uz zgradu je bio vrt s vodoskokom i sokolana. Od osnutka do 1924. godine nadzor nad zgradom vršio je jedan nastavnik, kao nadzornik zgrade, a od 1924. do 1937. godine uposlen je domaćin zgrade. Kada je zbog štednje to mjesto ukinuto, upravu nad zgradom preuzeo je tajnik Fakulteta.⁸⁵ Vrijednost zgrade 1930. godine procijenjena je na 10 milijuna dinara.⁸⁶

⁷⁹ Vidi str. 22, *Neven*, br. 240, 27.10.1920.

⁸⁰ PASu PF ZSFS 1920, 6, 19.

⁸¹ PASu PF ZSFS 1920, 17, 25. Općinski narodno-oslobodilački odbor, Odsjek za prosvjetu 1.9.1945.

⁸² Zavod za zaštitu spomenika kulture, Subotica, Zbirka projekata, knjiga 40.

⁸³ PASu PF P. 109/30.

⁸⁴ PASu PF P. 2546/32 i 1340/37.

⁸⁵ PASu PF P. 33/37.

⁸⁶ *Dnevnik*, br. 13, 21.1.1930.

Borba za autonomiju sveučilišta

Profesori i studenti Pravnog fakulteta u Subotici suočavali su se s problemima koji su često onemogućavali normalan rad, a nerijetko Fakultetu je prijetila opasnost od ukidanja. Problem očuvanja autonomije sveučilišta bio je zajednički svim visokoškolskim ustanovama u Kraljevini Jugoslaviji, ali se subotički Fakultet susretao i s poteškoćama koje su bile rezultat njegovog izdvojenog položaja u okviru Beogradskog univerziteta. Zbog stalnih restrikcija novca namijenjenog visokom školstvu, u Ministarstvu prosvjete se razmišljalo o ukidanju Pravnog fakulteta u Subotici, na čemu su osobito inzistirali profesori beogradskog Pravnog fakulteta.

Sustavno sužavanje autonomije sveučilišta odrazilo se kako na prava profesora, tako i na prava studenata. Integritet osobe profesora ponajviše je ugrožavao članak 69. Opće sveučilišne uredbe, kojim je bilo predviđeno otpuštanje nastavnika kada nemoralno žive ili ako se svojim postupcima koji mogu škoditi interesima društva pokažu nepoćudnim za člana nastavničkog kolegija.⁸⁷ Uvođenjem kategorije moralne i političke podobnosti, koja se zbog nepreciznosti odredbe mogla elastično primjenjivati, omogućena su denunciranja i diskvalifikacije nepoželjnih nastavnika.

Prava studenata okrnjena su dopunama Zakona o sveučilištu iz 1924. godine, kojima se za pozivanje i sudjelovanje na političkim zborovima, predviđala kazna gubitka semestra.⁸⁸

Do potpunog ukidanja autonomije sveučilišta došlo je nakon zavođenja diktature 6. siječnja 1929. godine. Početkom naredne godine, Ministarstvo prosvjete izdalo je naređenje dekanima da prate sve osobne i političke kontakte službenika.⁸⁹

Iste godine, 28. lipnja donesen je novi Zakon o sveučilištu, kojim se onemogućavalo slobodno stručno, ekonomsko, kulturno i političko organiziranje na sveučilištu, a Općom uredbom o sveučilištima oni su stavljeni pod izravnu upravu Ministarstva prosvjete. Ministarstvo je imalo pravo postavljanja i smjenjivanja profesora, zabrane javnih skupova, osnivanja udruga itd. Studentski domovi su izdvojeni iz nadležnosti sveučilišta.⁹⁰ Disciplinskom uredbom i Uredbom o udrugama iz 1934. godine, udruge studenata potpuno gube samostalnost, a rektor je imao pravo uskratiti upis, ovjeru semestra i polaganje ispita bilo kojem studentu.⁹¹

87 PASu PF P. 11/26.

88 Jovanović, 108.

89 PASu PF Pov. 3/1930.

90 Stanković, 145 i 163.

91 Isto, 197.

Relativno mali broj studenata i odvojenost od središnjice u Beogradu onemogućili su značajnije angažiranje subotičkih studenata u borbi za autonomiju sveučilišta. Međutim, važno je istaknuti i činjenicu da je većina studenata Pravnog fakulteta u Subotici bila prorežimski orijentirana ili barem lojalna režimu. Rijetki su primjeri podrške subotičkih studenata kolegama u Beogradu kao 1924. godine ili nakon događaja na Tehničkom fakultetu 1938. godine. Na početku jezgru studenata činili su državni stipendisti, takozvani blagodejanci, koji su predstavljali oruđe u rukama vlasti za borbu protiv navodnog latentnog mađarskog iredentizma i bunjevačkog autonomaštva, a kasnije su siromašni studenti također korišteni za političke svrhe za što su dobivali određene povlastice.

Profesori su, s druge strane, vodili bezuspješnu borbu za ravnopravan položaj subotičkog s beogradskim pravnim fakultetom. Nepozivanje dekana subotičkog fakulteta na sjednice Senata, koristili su dekani Pravnog fakulteta u Beogradu da spriječe držanje doktorskih tečajeva i otvaranje instituta, nužnog predujeta za znanstveni rad na fakultetu.⁹²

O lošim odnosima s Beogradom svjedoče dva pisma upućena Ministarstvu prosvjete 1931. i 1936. godine. U prvom, 26. ožujka 1931. godine, dekan Miodrag Aćimović napisao je sljedeće:

Prilikom sastavljanja uredbi ni jednom nije uzet u obzir naš stav, pa tako ni prilikom donošenja Uredbe Pravnog fakulteta iz 1928. godine. Beogradski fakultet nam je činio neprilike prilikom otvaranja doktorskih kurseva, seminara i potvrđivanja nastavnika, koristeći član 19. Zakona o Univerzitetu, tačka 7, da je fakultet dužan kod izbora nastavnika tražiti mišljenje stručnih referenata Pravnog fakulteta u Beogradu. Protivno zakonu, dekan ne učestvuje u radu Univerzitetskog Senata, a redovni profesori ne učestvuju u radu Univerzitetskog veća. Čujemo da hoće da nam se dokinu doktorandi, pa zbog toga mnogi idu u Zagreb, Segedin i Pečuj. To znači da mi nismo fakultet nego pravna akademija, zbog čega mnogi nastavnici žele da odu.⁹³

Protest iz 1936. je mnogo ozbiljniji jer u njemu profesori izražavaju želju da se Fakultet izdvoji iz sastava Univerziteta u Beogradu. U tekstu koji su u ime svih nastavnika sastavili Lazo Kostić i Aleksa Ivić, piše sljedeće: „Beogradski fakultet nam je osporavao doktorske ispite. Ne šalju nam se pozivi na sednice Senata, a odluke se donose bez nas, što je protiv autonomije univerziteta. Profesorski savet Pravnog fakulteta u Beogradu osporava ovlašćenja našeg Saveta oko postavljanja docenata, a izbori nastavnika se najčešće odbacuju zbog navodne nestručnosti kandidata i referenata. Fondovi Beogradskog univerziteta se smatraju samo njihovima i mi ne dobijemo ništa, a zajedničke budžetske partije troše se samo tamo. Uzimaju nam se profesorska mesta, ne traži mišljenje pri izradi uredbi.

92 PASu PF ZSFS 1929/154, 2, 132.

93 PASu PF P. 423/31.

Novinaru Brani Simeonoviću servirani su lažni podaci o našem fakultetu.⁹⁴ Dekani Beogradskog pravnog fakulteta su tražili naše ukidanje, naročito Živan Spasojević od ministra prosvete Stevana Ćirića, a da se naši krediti upotrebe za zidanje njihove nove zgrade. Došli smo dotle, da ćemo sami morati tražiti ukidanje ili raskid sa Beogradskim Univerzitetom i pripojiti se u organizacioni sklop Zagrebačkog ili Ljubljanskog sveučilišta, ako već ne možemo biti samostalna naučna ustanova.“⁹⁵

Bez obzira na prosvjede, položaj Fakulteta se nije promijenio, svakako i zbog nedovoljne odlučnosti profesora. Malo je vjerovatno da su iskreno pomišljali da se izdvoje iz Beogradskog univerziteta, ako ni zbog čega drugog, a ono što ih se većina htjela prebaciti u Beograd.

Što se tiče odnosa Fakulteta s gradskim vlastima niti oni nisu bili dobri. Sukob oko premještanja Fakulteta iz gimnazijske zgrade u zgradu Preparatorije se nastavio zbog pitanja vlasništva nad zgradom. Stalni neredi koje su izazivali studenti u gradu, o čemu ćemo pisati kasnije, razvit će odbojnost većine stanovništva prema Fakultetu.

Pitanje zatvaranja Fakulteta

Gotovo od samoga početka profesori i studenti bili su suočeni s pitanjem opstanka Fakulteta. Eventualno ukidanje, pravdano je nedostatkom novca za njegovo izdržavanje, zatim hiperprodukcijom pravnika, a kao argument za preseljenje Fakulteta u neki drugi grad, istican je i negativan odnos Subotičana spram studenata i profesora, čime je navodno bila onemogućena nacionalna misija, što je bila njegova glavna zadaća. Jedva godinu dana od osnutka, pojavio se članak u novosadskom *Dunavu* u kojemu se traži premještanje Fakulteta u Novi Sad, kao nacionalno svjesniju sredinu. Novinar *Dunava* negoduje zbog netolerantnog odnosa Subotičana prema akademskoj mladeži, spočitavajući im mađaronstvo.⁹⁶

Prigodom razmatranja nacrtu Zakona o sveučilištu, tijekom 1922. i 1923. godine, širile su se vijesti o osnivanju pravnih akademija u Sarajevu i Subotici, čime bi subotički Fakultet bio pretvoren u višu školu. Sa sjednice Fakultetskog vijeća, održane 25. ožujka 1922. godine upućen je prosvjed rektoru zbog kršenja autonomije sveučilišta, u svezi sa stalnošću i sigurnošću profesorske profesije. U odgovoru, rektor je izvijestio dekana da Fakultet ima potpunu autonomiju, te da će tražiti mišljenje stručnih referenata Pravnog fakulteta u Beogradu.

⁹⁴ U dnevnom listu *Pravda* od 25. lipnja 1933. godine, objavljen je članak u kojemu se studenti Pravnog fakulteta u Subotici nazivaju bonvivanimi koji ništa ne rade, a profesori se opušaju za protežiranje studenata.

⁹⁵ PASu PF Pov. 22/1936.

⁹⁶ U dijelu teksta stoji da „Bunjevci nisu zaslužili Fakultet, jer su indolentna marva koja ne zna da ceni korist od toga“, prenio *Neven*, br. 96, 4.5.1921.

Što se tiče odnosa između Fakulteta i gradskih vlasti, rektor je tvrdio kako nema govora o njegovom ukidanju.⁹⁷

Za razliku od profesora studenti su željeli fakultet preseliti u Sarajevo. Na izvanrednoj skupštini studentske udruge Svjetlost, održanoj 5. listopada 1923. godine, izražena je želja premještanja Fakulteta, o čemu su izvijestili ministra: Premještanjem fakulteta u Sarajevo, nacionalna misija neće ništa izgubiti, pošto su Mađari i Bunjevci nepopravljivi iredentisti. Materijalni su uslovi bolji u Sarajevu, jer postoji spremnost građana da finansijski pomažu. Dobri studenti su uglavnom iz Crne Gore, Srbije i Dalmacije, dakle iz područja kojima je Sarajevo bliže.⁹⁸

Preseljenje Fakulteta je bilo aktualno i sljedeće godine. Fakultetu inače nenaklonjene Hrvatske novine, 11. listopada 1924. godine pišu: „Fakultet mora ostatu u Subotici, kao avangarda izvanstranačkog jugoslavenskog nacionalizma.“⁹⁹

Dolaskom Stjepana Radića na dužnost ministra prosvjete, reaktivirana je najava ukidanja Pravnog fakulteta. Radić je želio reformirati sveučilišta, ukidanjem fakulteta koji nisu ispunjavali obrazovne zadaće. U govoru na zboru HSS-a u Mariboru, 13. prosinca 1925. godine, Radić je rekao sljedeće: „U Subotici imamo jednu sprdnju od fakulteta, gdje ima više profesora nego đaka, profesori tamo ništa ne rade a đaci piju i lumpuju i također ne rade ništa... Subotici trebaju škole, ali što će tamo fakultet. Koliko je stipendista, toliko je i studenata.“¹⁰⁰ Nakon inzulta upućenih od ministra, Fakultetsko vijeće podnijelo je tužbu protiv Radića, koja je povučena nakon Radićeve isprike dekanu Aćimoviću, tijekom posjete Subotici siječnja 1926. godine.¹⁰¹

U akciju za očuvanje jedinog vojvođanskog fakulteta, uključio se veći broj javnih djelatnika u Novom Sadu. Oni su pri Matici srpskoj osnovali Privremeni odbor za Pravni fakultet u Vojvodini. Uprava Odbora je 20. prosinca 1925. godine izdala priopćenje u kojem se kaže kako bi ukidanjem Pravnog fakulteta bio učinjen grijeh prema Vojvodini, kao jakom poreznom subjektu, koji za uzvrat malo dobiva. Vojvodina je razvijena oblast sa specifičnim pravosuđem.¹⁰² Odbor je međutim, bio za premještanje fakulteta u Novi Sad kao nacionalno svjesniju i kulturniju varoš od Subotice. Prelasku u Novi Sad bili su skloni i pojedini profesori Pravnog fakulteta. U članku Oko premeštanja Pravnog fakulteta, *Subotički glasnik* je napao Mirka Kosića, jer inzistira da fakultet pređe u Novi Sad, zbog toga što tamo živi i honorarno radi u Industrijsko-zanatsko-trgovačkoj komori.¹⁰³

⁹⁷ PASu PF ZSFS 1022, 14, 1, 119, P. 243/22.

⁹⁸ PASu PF P. 1124/23.

⁹⁹ *Hrvatske novine*, br. 41, 11.10.1924.

¹⁰⁰ PASu PF ZSFS 1925, 79, 1, 351 (Priloženi su aktu izvadci iz tekstova u *Politici*, *Pravdi*, *Vremenu* i *Domu*).

¹⁰¹ PASu PF P. 56/26.

¹⁰² Najvideniji članovi Odbora bili su episkop bački Irinej, dr. Sava Putnik i dr. Aleksandar Dimić kopredsjednici Senata Kasacijskoga suda, Milivoj Pejović, predsjednik Apelacijskog suda, dr. Stevan Adamović, predsjednik Odvjetničke komore itd.

¹⁰³ *Subotički glasnik*, br. 15, 28.2.1926.

U privremeni odbor ušli su Fedor Nikić i Mihailo Konstantinović. Obojica su željeli sačuvati fakultet zbog njegovog značaja u nacionalno heterogenoj sredini, kao nositelja nacionalne kulture, ali ga se po njima mora premjestiti u Novi Sad. Nikić je istaknuo kako Novi Sad kao nacionalno, kulturno i ekonomsko sjedište Vojvodine, može više pružiti studentima. Po Konstantinoviću Novi Sad je kulturnija i prosvjećenija varoš od Subotice, čije stanovništvo uglavnom čine zemljoradnici koji zimuju u Subotici, a ljetu provode na salašima. Sav društveni život se odvija u tri kavane, dok u Novom Sadu postoji Biblioteka Matice srpske i Patrijaršijska biblioteka u Karlovcima.¹⁰⁴ Premještanje fakulteta u Novi Sad bilo je aktualno i tridesetih godina prošloga stoljeća. Novinaru *Jugoslovenskog Dnevnika*, intervju su dali dr. Nikola Ignjatović, predsjednik Apelacijskog suda, i dr. Stevan Adamović predsjednik Saveza odvjetničkih komora Kraljevine Jugoslavije u kojemu su istaknuli prednosti Novog Sada kao administrativnog i najrazvijenijeg gospodarskog centra Vojvodine, te središta najviših sudskih instanci, Kasacijskog i Apelacijskog suda.¹⁰⁵

Ozbiljniju prijetnju opstanku fakulteta predstavljale su mjere štednje poduzete od središnjih vlasti, s početka tridesetih godina, u vrijeme velike gospodarske krize. Pored smanjenja proračuna za sveučilišta, razmišljalo se o reduciranju broja fakulteta i visokih škola. Zbog stalnog inzistiranja Ministarstva prosvjete na smanjenju izdataka za Fakultet, Dekanat je bio primoran otpustiti iz službe dio dnevničara i pomoćnog osoblja, a materijalni izdaci su svedeni ispod minimuma nužnog za normalan rad. Međutim, i pored svega u Beogradu se radilo na zatvaranju fakulteta, o čemu svjedoči veliki broj zahtijeva studenata, da se ispišu.¹⁰⁶ Ministarstvo prosvjete je 2. veljače 1933. godine poslalo dopis dekanu u kojemu traži daljnje smanjenje osoblja i izvješćuje profesore o skorom ukidanju fakulteta.¹⁰⁷

Prije toga, u situaciji potpune neizvjesnosti, studenti i profesori su počeli grčevitu borbu za očuvanje fakulteta. Na zboru studenata održanom 10. veljače 1932. godine donesena je rezolucija u kojoj je izražena zabrinutost za nacionalnu i kulturnu budućnost Jugoslovenskog Severa i dobro otadžbine, zbog čega Jugoslovenska akademska omladina, Subotičkog pravnog fakulteta bez obzira na političku podvojenost, povodom planova o ukidanju fakulteta, traži da se fakultet ne ukine, nego stvori Univerzitet [u Subotici, prim. autora]. Ukidanje bi bilo argument u rukama političkih protivnika, naročito revanšističke Mađarske, koja je Jugoslaviju okružila Pravnim fakultetima.¹⁰⁸ Sa sadržajem rezolucije studenti su upoznali zastupnika iz Subotice dr. Mirka Ivkovića Ivandekića, senatora Antuna Vidakovića, te bivšeg nastavnika Fakulteta, potpredsjednika Financijskog odbora Skupštine dr. Ninka Perića, od kojih su dobili uvjeravanja o njihovom zauzimanju za očuvanje Fakulteta.¹⁰⁹ Istodobno, profesori su izdali memorandum u kojemu ističu sljedeće razloge za očuvanje Fakulteta:

¹⁰⁴ Nikić, 161-168, Konstantinović, 74, 81.

¹⁰⁵ *Jugoslovenski dnevnik*, br. 21, 27.1.1935.

¹⁰⁶ PASu PF P. 1160/31.

¹⁰⁷ PASu PF P. 144/33.

¹⁰⁸ Ideja o osnivanju sveučilišta u Subotici javila se među katoličkim intelektualcima koji su uz pravni željeli osnovati još i teološki, filozofski i medicinski fakultet. *Dnevnik*, br. 39, 9.2.1930.

¹⁰⁹ *Jugoslovenski dnevnik*, br. 42, 14.2.1932.

„1. Prosvetno-kulturni. Jugoslavija u odnosu na druge evropske zemlje ima najmanje univerziteta, a ukidanjem visokih škola jaz bi se još više povećao.

2. Nacionalni. U Vojvodini je formiranje nacionalne svesti nedovršeno, a da Mađari ozbiljno gledaju na taj problem, svedoči osnivanje četiri Pravna fakulteta nakon završetka rata. Subotički fakultet zato mora ostati Severna predstraža nacionalnoj i kulturnoj propagandi Mađarske.

3. Praktični. Naveden je razlog hiperprodukcija: pravnika, a mnogo je načelnika, delovođa i beležnika u službi, koji nisu pravnici, a mnogi od policijskih činovnika nisu ni videli Pravni fakultet. S druge strane, ko želi da bude pravnik, studiraće na drugom fakultetu u zemlji ili izvan nje. Finansijski razlozi za ukidanje takođe nisu opravdani, jer fakultet košta manje od subotičkih srednjih škola, a delom se izdržava iz sopstvenih sredstava. Preseljenjem studenata beogradski bi se Pravni fakultet preopteretio, jer bi se duplirao broj profesora i studenata, a Ministarstvo Prosvete bi izgubilo zgradu koja bi pripala opštini.“¹¹⁰

Sredinom tridesetih godina zahtjevi za ukidanje, privremeno su obustavljeni, ali su se ponovno javili pred početak rata. Tijekom kolovoza 1940. godine dekan Aćimović je razgovarao s predsjednikom Vlade Dragišom Cvetkovićem, bivšim studentom Fakulteta, koji ga je uvjeravao kako nema niti govora o premještanju ili ukidanju Fakulteta.¹¹¹

Zatvaranje fakulteta

Nakon vojnog puča 27. ožujka 1941. godine, Jugoslavija je ubrzo uvučena u najveći rat u povijesti. Izravna ratna opasnost utjecala je na odluku rektora Beogradskog univerziteta, koji je od 1. travnja obustavio predavanja na fakultetima.¹¹² Profesori Pravnog fakulteta nakon toga jedan po jedan napuštaju Suboticu, a 8. travnja za Beograd je otišao i dekan Aćimović, prethodno dajući ovlasti dekana profesoru Ivi Miliću. Pored profesora Suboticu su ubrzano napuštali studenti sa strane, vjerojatno obuhvaćeni općim aktiviranjem vojne sile, koju je provela Vlada generala Dušana Simovića. Prilikom ulaska mađarske vojske u Suboticu, 12. travnja 1941. godine na Fakultetu su se još nalazili još samo tajnik Fjodor Rjedkin i dvojica namještenika. Nakon okupacije Fakultet je ukinut, mada je administrativno osoblje obavljalo poslove do kraja 1941. godine.¹¹³ Na zahtjev Ivána Nagya, referenta za visoku nastavu u Ministarstvu kulture i vjera Kraljevine Mađarske, arhiva i knjižnica Fakulteta dostavljeni su Dekanatu Pravnog fakulteta u Pečuhu, a u zgradi Fakulteta su privremeno smješteni vojnici. Odlukom gradskih vlasti u zgradu su kasnije uselile Ženska gimnazija, Građanska škola i jedna osnovna škola.¹¹⁴

¹¹⁰ Memorandum, 10.

¹¹¹ PASu PF P. 738/40.

¹¹² PASu PF P. 388/41 (Predmet BU 3174/419).

¹¹³ Propis kojim su mađarske vlasti ukinule Pravni fakultet u Subotici nažalost nismo uspjeli pronaći, ali nema sumnje u svezi s njegovim ukidanjem. Posljednji akt Pravnog fakulteta u Subotici izdan je 19.12.1941. godine pod urudžbenim brojem 456/41.

¹¹⁴ PASu PF P. 401/41, 412/41, 422/41, 433/41.

NASTAVA

Upis

Za redovite studente pravnih fakulteta u Kraljevini SHS primani su svršeni gimnazijalci s položenim ispitom zrelosti u klasičnim gimnazijama, dok su đaci realki i šerijatskih škola u kojima se nije predavao latinski jezik, bili dužni položiti ga do kraja drugog semestra.¹¹⁵ Osobe koje su završile stručnu školu ili šest razreda gimnazije, mogle su se upisati kao izvanredni studenti, međutim nisu imali pravo polagati ispite, nisu dobivali stipendije, nisu mogli raditi temate itd. Zbog toga su se na izvanredni studij upisivali uglavnom maturanti gimnazije, koji su se nakon položene mature prebacivali na redoviti studij.¹¹⁶ Nakon donošenja Uredbe Pravničkog fakulteta u Beogradu iz 1928. godine koja je važila i za subotički fakultet, više nisu priznavani izvanredno odslušani semestri, te se broj izvanrednih studenata drastično smanjio. Status redovitoga studenta nisu dobivali ni pravnici sa završenom Pravnom akademijom, ako su prethodno završili stručnu školu a ne gimnaziju.¹¹⁷ Iznimno, bez svjedodžbe o položenom ispitu zrelosti, mogli su se upisati na redoviti studij imigranti iz Rusije. Zbog bježanja iz domovine, nakon Listopadske revolucije, oni većinom nisu imali potrebne dokumente te su do školske 1936./37. godine primani za redovite studente, uz prikaz uvjerenja izdanih od posebnih državnih povjerenstava.¹¹⁸ Nakon zavođenja diktature, srpnja 1929. godine Ministarstvo prosvjete donijelo je propis, kojim se zabranjivao upis na fakultete jugoslavenskim državljanima, koji su završili školu u inozemstvu bez prethodnog odobrenja Ministarstva.¹¹⁹

Kad je u Europi već bjesnio rat, listopada 1940. godine, Vlada Dragiše Cvetkovića, koja se sve više približavala silama Osovine, donijela je rasistički akt Uredbu o upisu osoba židovskog podrijetla, kojom je uveden numerus clausus za Židove. Za te građane Kraljevine Jugoslavije određena je upisna kvota, razmjerna njihovoj tadašnjoj nacionalnoj zastupljenosti u strukturi jugoslavenskog stanovništva od 0,434 %. Budući da je broj studenata židovske nacionalnosti već prelazio propisani limit, nije se vršio daljnji upis.¹²⁰ Upravo stoga, Fakultetsko vijeće u Subotici je 19. listopada 1940. godine bilo prisiljeno odbiti upis židovskim kandidatima za studij.¹²¹

115 PASu PF P. 537/34.

116 PASu PF ZSFS 1927, 106, 3, 40.

117 PASu PF P. 158/28.

118 U povjerenstvu za upis ruskih studenata bili su profesori Troicki i Demčenko. PASu PF ZSFS 1921, 4, 3, 101, P. 1582/36.

119 Svim fakultetima su poslale liste studenata koji studiraju bez odobrenja resornog ministarstva. PASu PF P. 1485/29.

120 Stanković, 431. PASu PF P. 1020/40.

121 PASu PF P. 1020/40.

Upis u zimski semestar za bruoše redovito je vršen je od 25. rujna do 5. listopada, a u ljetni semestar od 1. do 5. ožujka. Za studente od druge godine na više, upis je počinjao i završavao pet dana kasnije, s tim da su oni imali pravo naknadnog upisa najkasnije do deset dana od početka predavanja. U prvi se semestar student mogao upisati neograničen broj puta.¹²² Pri upisu, početkom dvadesetih godina, studenti su plaćali upisnu pristojbu od sto dinara, članarinu za knjižnicu 15 dinara, a od 1928. godine uplaćivalo se 30 dinara u Fond za zdravstvenu zaštitu učenika. Od 1932. godine plaćala se školarina razmjerno visini izravnog poreza koji je plaćao student ili njegovi roditelji.¹²³ Uvođenje školarine je izazvalo nezadovoljstvo studenata, pa je 1934. godine uvedena jedinstvena školarina, od koje su bili oslobođeni siromašni studenti.¹²⁴

Zbog prevelikog broja pravnika, od sredine tridesetih godina, htjelo se uvesti prijemne ispite i tim putom smanjiti broj upisanih studenata, koji je dotle praktički bio neograničen. Do uvođenja prijemnih ispita ili ograničenja upisa na Pravnom fakultetu u Subotici nije došlo, osim za studente židovske nacionalnosti.

Nastava i ispiti

Nastava na fakultetu dijelila se na opći tečaj i tečaj za doktorande. Nastava na općem tečaju izvođena je temeljem Uredbe Pravničkog fakulteta u Beogradu. Zbog nedostatka stručnjaka nakon ujedinjenja, 12. studenog 1919. godine, donesena je Privremena uredba o izmjenama i dopunama Zakona o Univerzitetu u Beogradu iz 1905. godine. Privremenim pravilima nastava je sa osam skraćena na šest semestra, a studenti su bili oslobođeni polaganja nekih ispita.¹²⁵ Člankom 6. Uredbe o osnivanju Pravnog fakulteta u Subotici na Fakultetu su otvorene sljedeće katedre:¹²⁶

- Enciklopedija prava
- Rimsko pravo
- Narodna ekonomija s ekonomskom politikom
- Crkveno pravo
- Znanost o financijama
- Kazneno pravo s kaznenim postupkom
- Građansko pravo s građanskim postupkom
- Trgovačko pravo s mjeničnim i stečajnim pravom
- Opće državno pravo i srpsko ustavno pravo
- Administrativno pravo
- Međunarodno javno pravo
- Povijest Srba u Ugarskoj

¹²² PASu PF ZSFS 1926, 101, 1, 4.

¹²³ *Jugoslavenski dnevnik*, br. 203, 1.9.1933.

¹²⁴ Stanković, 195. Matrikula.

¹²⁵ Jovanović, 70.

¹²⁶ Uredba. *Neven*, br. 31, 10.2.1920.

Trogodišnji studij na temelju Privremenih pravila trajao je do školske 1921./22. godine, a tada je uvedeno četverogodišnje školovanje. U nastavni program uvršteni su predmeti:¹²⁷

Povijest slavenskih prava i
Statistika.

Studenti su po novom programu do diplome morali položiti osamnaest ispita. Ispiti su se u početku polagali usmeno i pojedinačno (ispit po ispit) po predmetima prema Pravilniku Pravnog fakulteta u Beogradu. Polaganje ispita bilo je javno pred komisijom od najmanje dvojice profesora. Ispit se ograničavao na udžbenik ili skripte. Do veljače 1933. godine ocjenjivalo se ocjenama od 1 do 5, a kasnije od 5 do 10. Student je imao pravo polagati jedan ispit tri puta.¹²⁸ Do 1926. godine ispiti su polagani u tri roka – u lipnju, listopadu i veljači. Značajne promjene uvedene su školske 1925./26. godine, kad je povećan broj predmeta, a umjesto pojedinačnog, uvedeno je polaganje ispita po grupama tj. oblastima prava.

Do 1930. godine ostali su izvangrupni opći i povijesno-pravni ispiti, a kasnije su i oni uvršteni u sljedeće skupine¹²⁹:

Povijesno-pravna grupa
Ekonomsko-pravna grupa
Javnopravna grupa
Kaznenopravna grupa
Građanskopravna grupa
Međunarodnopravna grupa.

Radi upotpunjavanja studija i osamostaljivanja studenata, utemeljeni su seminari. U početku ih je bilo šest, a kasnije je broj seminara bio istovjetan broju predmeta. Fakultetsko vijeće nastojalo je otvoriti institute, ali Ministarstvo prosvjete nije ih moglo odobriti zbog nedostatka novca.¹³⁰

Novi režim studiranja pored dobrih strana, poput uvođenja seminarskih vježbanja pomoću kojih se slušatelja fakulteta željelo uputiti u samostalan rad, imao je dosta nedostataka. Slaba ocjena iz pismenog ispita ili jednog od predmeta u grupi povlačila je za sobom padanje iz cijele skupine predmeta, što je zbog ukidanja ispitnog roka u veljači, obično značilo i padanje na godinu.¹³¹ Osobito je teško bilo položiti građansko pravo, koje se sastojalo iz: pismenog ispita, te usmenih ispita iz općeg građanskog prava, imovinskog, obveznog, obiteljskog i nasljednog prava, te građanskog sudskog (parničnog) postupka.

¹²⁷ PASu PF P. 37/1922, 569/22.

¹²⁸ PASu PF ZSFS 1920, 23, 2, 37, ZSFS 1933, 222, 2, 13. Od 1936. dozvoljeno je polaganje četvrti put. ZSFS 1936, 2, 157.

¹²⁹ PASu PF P. 466/288, 58/30.

¹³⁰ PASu PF P. 1135/29, 537/34.

¹³¹ PASu PF ZSFS 1926, 92, 1, 18, ZSFS 1927, 120, 10, 67.

Studenti su osobito bili nezadovoljni zbog ukidanja ispitnog roka u veljači. Nakon stalnih zahtjeva studenata, Fakultetsko vijeće je ponovno odobrilo polaganje u tom roku od 1930. godine.¹³²

Uredbom Pravnog fakulteta u Beogradu iz 1934. godine ponovno je uvedeno pojedinačno polaganje ispita. Uredbom je bilo predviđeno 18 katedri, međutim, pošto subotički fakultet nije dobio sredstva za otvaranje katedre za etnopolitiku, njihov broj je smanjen na sedamnaest, s tim da se katedra građanskog prava dijelila na četiri odsjeka.¹³³

Raspored predmeta po godinama izvršen je na sljedeći način¹³⁴:

I. godina: enciklopedija prava, rimsko pravo, povijest prava, diplomatska povijest, crkveno pravo, narodno gospodarstvo;

II. godina: nauka o financijama, statistika, ekonomska politika, upravno pravo, ustavno i državno pravo, međunarodno javno pravo i građansko pravo (opći dio);

III. godina: kazneno pravo, kazneni sudski postupak, sudska medicina, građansko pravo, (obvezno i imovinsko) trgovačko i mjenično pravo;

IV. godina: građansko pravo (obiteljsko i nasljedno), građanski parnični postupak, međunarodno privatno pravo i stečajno pravo.

Do novih promjena nastavnog programa došlo je poslije donošenja zajedničke Uredbe Pravnih fakulteta iz 1938. godine. Ovom je uredbom konačno urađeno izjednačavanje programa na sva četiri pravna fakulteta u zemlji i tako su pored nekih pogodnosti za studente, prekinute smicalice studenata. Naime, razlike u programima koristili su studenti koji nisu imali uvjet na jednom fakultetu da se prebace na drugi fakultet.¹³⁵ Novom Uredbom je bila predviđena dvadeset i jedna katedra, međutim, u Subotici ponovno nije otvorena katedra za etnopolitiku. Ponovno je uvedeno polaganje po skupinama predmeta, ali, za razliku od Pravila iz 1925. godine i Uredbe iz 1928. godine, negativna ocjena iz jednog predmeta nije značila i padanje na ispitu pod uvjetom da srednja ocjena prelazi ocjenu šest. Studenti su prije usmenih morali polagati pismene ispite iz rimskog prava, kaznenog prava, upravnog i građanskog prava. Pored toga studenti su tijekom studija morali izraditi najmanje četiri seminarska rada sa seminara koje su pohađali po svom izboru.¹³⁶

Studentima koji su položili sve ispite (diplomski ispiti) izdavana je diploma Subotičkog Pravnog fakulteta, Beogradskog Univerziteta. Tekst diplome bio je jednak s diplomom Pravnog fakulteta u Beogradu¹³⁷

¹³² PASu PF P. 176/80. Prvo je polaganje u roku u veljači dozvoljeno samo apsolvencijama, ali već od sljedeće 1931. godine odobrenje je dano i ostalim studentima.

¹³³ Do tada su važile uredbe Pravnog fakulteta u Beogradu od 2.2.1920. i iz 1928. godine. PASu PF P. 534/34.

¹³⁴ Isto.

¹³⁵ PASu PF P. 1350/30, 1629/30, 412/37.

¹³⁶ Uredba pravnih fakulteta Kraljevine Jugoslavije. PASu PF P. 1021/38.

¹³⁷ PASu PF P. 39/1921.

Specijalni tečajevi

Pored općeg tečaja, na Pravnom fakultetu u Subotici od 1925. godine držana su predavanja i na specijalnim tečajevima za doktorat. Godinu dana ranije Univerzitetski savet u Beogradu odobrio je držanje tečaja za doktorande, ali je početak nastave na poslijediplomskom studiju otpočeo tek nakon diplomiranja prve generacije pravnika koji su svršili školovanje u četverogodišnjem trajanju.¹³⁸ Međutim, formalno odobrenje nije značilo i podršku Fakultetskom vijeću u Subotici. Protiv doktorskih studija na subotičkom fakultetu su bili profesori Pravnog fakulteta u Beogradu o čemu svjedoči protest profesora Kostića i Ivića upućen Ministarstvu prosvjete 24. lipnja 1936. godine.¹³⁹ U povijesnim vrelima postoje podaci o formiranju ispitnih povjerenstava za doktorande, tijekom 1929. godine, ali oni ipak nisu držani zbog nedolaska delegata s beogradskog fakulteta.¹⁴⁰ Razlog za takav odnos prema subotičkom fakultetu jest želja profesora iz Beograda da se subotički Pravni fakultet ugasi. Pošto ispiti nisu održavani poslijediplomci su se s Pravnog fakulteta u Subotici prepisivali na fakultete u Zagrebu i Mađarskoj, a Fakultetsko vijeće je moralo 1931. godine obustaviti predavanja.¹⁴¹ Vijeće je donijelo odluku o ponovnom otvaranju tečaja za doktorande školske 1933./34. godine, pod uvjetom prijave najmanje tri kandidata po studijskim skupinama. Te godine predavanja su izvođena na javnopravnoj, kaznenopravnoj i ekonomsko-financijskoj skupini, a sljedeće godine na privatno-pravnoj i povijesno-pravnoj skupini. Tečajevi su obuhvaćali sljedeće predmete:¹⁴²

Privatno-pravna grupa: građansko pravo, međunarodno privatno pravo, građanski sudski postupak sa stečajnim postupkom i trgovačko pravo s mjeničnim pravom;

Kazneno pravna grupa: kazneno pravo, kazneni sudski postupak i sudska medicina;

Javnopravna grupa: teorija o državi i ustavno pravo, upravno pravo, međunarodno javno pravo.

Ekonomsko-financijska grupa: narodno gospodarstvo, ekonomska politika, znanost o financijama, statistika i sociologija.

Povijesno-pravna grupa: rimsko pravo, opća i nacionalna diplomatska povijest, narodna pravna povijest s obzirom na povijest slavenskih prava.

¹³⁸ PASu PF P. 446/24, 602/24.

¹³⁹ PASu PF Pov. 22/36.

¹⁴⁰ Odlukom Univerzitetskog Senata ispiti su se trebali držati u Subotici pred delegatom iz Beograda, ZSFS 129, 154, 2, 132.

¹⁴¹ Na pitanje ministra prosvjete koliko je studenata na specijalnim tečajevima i koliko ih je doktoriralo, dekan je 20. svibnja 1932. godine odgovorio da se predavanja ne održavaju i da još nitko nije doktorirao. PASu PF P. 679/32.

¹⁴² *Jugoslavenski Dnevnik*, br. 258, 5.10.1933. PASu PF ZSFS 1935, 260, 2, 138.

Ispit se sastojao iz usmenog dijela i obrane doktorskog rada, odnosno disertacije. Doktorandi su prije toga morali izraditi dva seminarska rada. Svi usmeni ispiti morali su se polagati isti dan. Ispit se mogao polagati dva puta, a ocjene na ispitu su bile slijedeće: nije položio, položio, položio vrlo dobro i položio s odlikom. Obranjeni doktorski rad morao se tiskati u 100 primjeraka koliko je kandidat bio dužan predati dekanu.¹⁴³

Točan broj upisanih slušatelja poslijediplomskog studija nismo mogli utvrditi jer se u građi u Povijesnom arhivu u Subotici ne nalazi Matrikula doktoranada, a nisu sačuvani niti statistički podaci o njima. U dekanovom izvješću o desetogodišnjici rada Fakulteta naveden je podatak da je od školske 1925./26. godine do školske 1929./30. godine, upisano 137 poslijediplomaca, od toga sedam studentica.¹⁴⁴ Broj doktora pravnih znanosti promoviranih na fakultetu u Subotici po svemu sudeći bio je mali. U urudžbenim knjigama Fakulteta spominju se svega četvorica. Prvi, Aleksandar Dragin doktorirao je 1936. godine, a nakon njega još Dragutin Đervaj, Strahinja Subotić i Aleksandar Šil.¹⁴⁵

Svršenim doktorima javno je izdavana diploma uz polaganje prisege. Tekst diplome pisan je na srpskom i latinskom jeziku.

Knjižnica

Kao pomoćna ustanova na fakultetu postojala je znanstveno stručna knjižnica, a nakon otvaranja seminara osnovane su i knjižnice po seminarima. Posao knjižničara obavljali su nastavnici, prvo profesor Kosić, a potom Konstantinović, Mirković i Blagojević. O knjižnici je skrbio odbor u koji je ulazio po jedan nastavnik svake skupine znanosti. Seminarskim knjižnicama upravljali su najstariji predstavnici katedri. Popis dijela potrebnih za Knjižnicu podnosili su nastavnici, a potvrđivao ih je Odbor.¹⁴⁶ Pored sredstava iz proračuna namijenjenih Knjižnici troškovi nabave knjiga pokriveni su izvanrednim kreditima, a manjim dijelom iz prihoda Fonda za biblioteku i od članarine.¹⁴⁷

Iz godine u godinu bilo je sve manje novca za nabavu knjiga. Još 1926. godine za Knjižnicu je izdvojeno 200.000 dinara, a 1940. godine svega 70.500 dinara. Veći broj knjiga nabavljen je kupovinom, a sasvim malo dobiveno je darovima od bivših studenata, drugih fakulteta, kulturnih ustanova u zemlji i inozemstvu. Prema godišnjem izvješću Fakulteta za 1927./28. godinu Knjižnica je raspolagala s 3.200 knjiga, a fakultet je bio pretplaćen na 47 časopisa. Broj knjiga je povećan 1930. godine na 5.000 čija je vrijednost procijenjena na tadašnjih dva milijuna dinara.

¹⁴³ PASu PF P. 1568/38.

¹⁴⁴ PASu PF P. 858/30.

¹⁴⁵ PASu PF P. 225/36, 643/39.

¹⁴⁶ PASu PF ZSFS 1920, 4, 1, 7, P. 1857/29.

¹⁴⁷ Studenti su prilikom upisa uplaćivali 15 dinara za potrebe Knjižnice. PASu PF P. 860/24.

Pred zatvaranje Fakulteta u Knjižnici je bilo 6.093 knjige na srpskom ili hrvatskom, engleskom, njemačkom, francuskom, talijanskom, mađarskom i drugim jezicima. Knjige su bile složene po azbučnom i stručnom katalogu.¹⁴⁸

U sastavu Knjižnice nalazila se čitaonica koja je radila od sedam do dvadeset i dva sata. Čini se da studenti nisu baš previše vremena provodili u čitaonici. Tako, 1929. godine za 338 korisnika izdano je svega 1.360 knjiga. Knjižnica je radila do prekida nastave na Fakultetu 1. travnja 1941. godine, a 8. listopada iste godine inventar Knjižnice poslan je u Pečuh.¹⁴⁹

Nagrade

Radi poticaja rada studenata bile su uvedene nagrade za najbolje urađene radove iz različitih oblasti pravne znanosti. Ministarstvo prosvjete izvijestilo je Dekanat o želji Nj. V. Kralja Petra I. Karađorđevića o obnovi Svetosavskih temata i kako će se za tu svrhu izdvojiti tisuću dinara. Pored kraljeve nagrade koja je dodjeljivana neprekidno od 1921. do 1941. godine, utemeljene su naklade različitih ustanova ili pojedinaca iz kojih su također redovito dodjeljivane nagrade. Pored stalnih dodjeljivane su i nagrade, poput prigodnih darova u novcu.¹⁵⁰ Pored kraljeve, redovito su dodjeljivane nagrade grada Subotice, Kraljevske Banske uprave Dunavske banovine, Saveza nabavljačkih zadruga, Odvjetničke udruge u Subotici, Dobrotvorne udruge Srpkinja iz Subotice i nagrada Udruge kneginja Zorka također iz Subotice. Nekoliko godina dodjeljivana je nagrada Ivana Hudovskog, ljekarnika iz Subotice, potom profesora Mirka Kosića, obitelji pokojnog profesora Čedomira Markovića, subotičkog Rotary kluba i Željezničkog fonda iz Subotice.¹⁵¹

Pravo na svetosavsku utakmicu imali su svi redoviti slušatelji Pravnog fakulteta u Subotici, dok su poslijediplomci mogli sudjelovati samo uz naročito odobrenje povjerenstva. Natječaj za izradu temata raspisivan je po odluci Fakultetskog vijeća svake godine u ožujku. Pri izboru i određivanju tema, Vijeće je vodilo računa o zastupljenosti svih znanstvenih sfera. Primljene temate dekan je predavao na pregled i ocjenu nastavnicima, koji su bili dužni podnijeti pismeni referat do 20. siječnja naredne godine. Nagrade u iznosu od 500 do 2.000 dinara dodjeljivane su na dan Svetog Save 27. siječnja, na svečanosti kojoj su pored profesora i studenata nazočili i viđeniji građani.¹⁵² Studentima se bilješka o nagrađivanju upisivala u diplomu, a originali nagrađenih radova predavani su Fakultetskoj knjižnici na čuvanje. Interesantno, prve 1921. godine nije dodijeljena nagrada, jer po mišljenju povjerenstva niti jedan rad nije zadovoljio kriterije.

148 PASu PF P. 635/28, 858/30, 651/40.

149 Naredba mađarskog ministra prosvjete br. 41963/41. PASu PF P. 424/41.

150 PASu PF P. 239/20, 390/36.

151 PASu PF P. 725/39.

152 PASu PF P. 390/36.

Godine 1938. zabilježen je slučaj krivotvorenja temata od strane studenata Vojislava Stančića i Emila Kajera.¹⁵³

Najbolji studenti imali su šansu dobiti stipendije za stručno i znanstveno usavršavanje u inozemstvu. Studenti subotičkog fakulteta dobivali su stipendiju za francuska sveučilišta, koje im je dodijelila francuska vlada 1924. i 1939. godine.¹⁵⁴

Nostrifikacija

Nekoliko godina nakon ujedinjenja, diplome domaćih državljana stečene u inozemstvu, imale su jednak tretman kao i one s tuzemnih sveučilišta. Glavni razlog za to bio je deficit kadrova, no kako je od polovice dvadesetih godina s tuzemnih sveučilišta izlazilo sve više stručnjaka, počelo se razmišljati o nostrificiranju, ponajprije iz objektivnih razloga. Prije svega trebalo je utvrditi jesu li nastavni programi fakulteta u inozemstvu odgovarali programima fakulteta u Kraljevini SHS / Jugoslaviji. Pored toga, morala se izvršiti revizija kvalitete nastave, koja nije smjela biti lošija od onoga što su pružale naše škole. Radi ilustracije spomenut ćemo sljedeći primjer. Pozivajući se na informacije dobivene od Ministarstva unutarnjih dijela, Ministarstvo prosvjete je 1928. godine izvijestilo dekana Pravnog fakulteta u Subotici kako na Pravnom fakultetu u Segedinu po skraćenom postupku stvaraju doktore prava uz uplatu upisne pristojbe od 10.000 dinara.¹⁵⁵

Zbog sličnih slučajeva pri Ministarstvu je formirano povjerenstvo, koje je izradilo Prijedlog zakona o nostrificiranju. Po zakonskom prijedlogu, za nostrificiranje diploma mađarskih pravnih fakulteta određen je Pravni fakultet u Subotici. Aktom Ministarstva prosvjete od 15. ožujka 1930. godine naređeno je dekanu nabaviti zakone, uredbe, statute i nastavne planove fakulteta i pravnih akademija u Mađarskoj.¹⁵⁶

Pravilnik za nostrifikaciju donesen je 29. ožujka 1930. godine. Pravilnikom je bilo određeno podnositeljima zahtjeva za nostrifikaciju diploma podnijeti originalne dokumente. Za diplomirane pravnike koji su fakultet završili u Mađarskoj, predviđeni su bili diferencijalni ispiti, čiji je broj i opseg određivalo povjerenstvo izabrano od Fakultetskog vijeća. Čak je i za doktore pravnih znanosti bilo predviđeno polaganje posebnog pismenog ispita. Diferencijalni ispit mogao se polagati samo jedanput.¹⁵⁷

¹⁵³ PASu PF ZSFS 1921, 25, 3, 40 i 1938, 301, 6, 238.

¹⁵⁴ Godine 1924. stipendije su dobili studenti J. Vuksanović, M. Šuković i J. Kostić, a 1939. godine izabrani su M. Stevanov, T. Išpanović i N. Kopilović. PASu PF P. 1108/24, 749/39.

¹⁵⁵ O čudnovatim doktorima prava na segedinskom pravnom fakultetu izišao je članak u *Subotičkom glasniku* 14. rujna 1926. pod naslovom Brzometni doktori prava. PASu PF P. 360/28.

¹⁵⁶ PASu PF Pov. (Min. PiO) 330/1930, ZSFS 1930, 169, 1, 153.

¹⁵⁷ *Dnevnik*, br. 90, 1.4.1930.

Nažalost, nisu sačuvani nostrifikacijski akti niti zapisnik o nostrifikaciji, te sam koristio podatke iz općih urudžbenih knjiga. Pored diploma mađarskih fakulteta, nostrificirane su i diplome sa sveučilišta u Parizu, Lausannei, Grazu, Rimu itd.¹⁵⁸

Na Pravnom fakultetu u Subotici od ukupno 4.415 upisanih studenata, od toga 4.050 redovitih, diplomirao je 1.431 student (vidi tablicu 4).¹⁵⁹

Što se tiče nastave, čini se da nije bila na zavidnoj razini, uglavnom iz objektivnih razloga. Svakako najznačajniji je bio nedostatak novca za potrebe nastavnog procesa za knjižnicu i seminare. Profesori su bili preopterećeni držanjem sati, jer su pored svojih predmeta predavali i predmete za koje nisu bili postavljeni nastavnici. Rad sa studentima bio je potpuno zapostavljen, jer na fakultetu nije bilo niti jednog asistenta.¹⁶⁰

No, pored objektivnih teškoća, bilo je i slabosti koje su proistjecale iz loše organizacije rada i nesavjesnog odnosa nastavnika prema nastavi. Nastavni planovi bili su uglavnom ograničeni na udžbenike i skripte, a bilo je primjera pripremanja ispita iz srednjoškolskih udžbenika.¹⁶¹ O ugledu koji je fakultet uživao u javnosti očituje i spomenuti govor Stjepana Radića na zboru u Mariboru i povremeni napisi po novinama. U broju 72. Novog glasa iz Osijeka od 30. prosinca 1925. godine, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu Jovan B. Jovanović napisao je sljedeće: „Profesori Pravnog fakulteta u Subotici su ispod prosječne sposobnosti i po svojim duhovnim osobinama i po vrijednosti znanstvenih radova. Zbog njih fakultet prije sliči na kakav poštanski tečaj, nego na kakav najviši prosvjetni zavod u državi.“¹⁶²

158 PASu PF P. 434/29, 208/31, 1735/35, 609/40, 668/40.

159 Knjiga upisa, Matrikula.

160 Dragutin Đetvaj postavljen je za asistenta za međunarodno javno pravo 1939. g. Međutim, kako je odmah nakon toga otišao u vojsku, Fakultet praktički nije imao ni jednog asistenta. P. 169/30. Poslije rata dr. Károly Gyetvai, među ostalim, bio je i sudac Vrhovnog suda Vojvodine.

161 U *Jugoslavenskom dnevniku* od 17. ožujka 1934. izašla je notica u kojoj se kaže, kako se za predmet Trgovačko i mjenično pravo, koristi srednjoškolski udžbenik Obrada Gospavića.

162 Sličan članak izašao je u *Pravdi* 25. travnja 1933. Novinar Brana Simeonović optužio je profesore za nesposobnost i protežiranje studenata.

NASTAVNICI

Pošto se Pravni fakultet u Subotici nalazio u organizacijskom sustavu Beogradskog univerziteta, prijem nastavnika je bio reguliran općom sveučilišnom uredbom koja je važila za to sveučilište. Sukladno uredbi, Fakultetsko vijeće Pravnog fakulteta u Subotici vršio je izbor docenata, dok je izbor profesora morao proći kroz Univerzitetski savet, na čije odluke su znatno utjecali profesori Pravnog fakulteta u Beogradu, koji su kao referenti ocjenjivali znanstvene i nastavničke kvalitete kandidata. Navedeni način izbora nastavnika izazivao je nezadovoljstvo subotičkih profesora, koje je to dojmilo kao sumnju u njihovu kompetentnost i kao otvoren napad na samostalnost Fakulteta.¹⁶³

Nezadovoljstvo profesora dodatno su izazivale stalne najave zatvaranja Fakulteta, na čemu su osobito inzistirale njihove beogradske kolege. Zbog vrlo teškog materijalnog položaja u kojemu se Fakultet neprekidno nalazio, ozbiljniji znanstveni rad graničio se s podvigom. Stoga nije čudno da su, s iznimkom nekoliko starijih profesora, nastavnici svoj znanstveni potencijal iskazali tek poslije odlaska iz Subotice. Proračunska sredstva nisu bila dovoljna niti za podmirivanje troškova nastave, a izvanredni krediti u znanstvene svrhe rijetko su dodjeljivani. Zajedničke proračunske partije uglavnom su korištene u Beogradu, a subotički se profesori, za razliku od beogradskih nisu mogli oslanjati na državne fondove ili privatne zaklade, kojih u Subotici nije bilo. Zbog toga su skoro svi nastavnici Pravnog fakulteta u Subotici svoju službu prihvaćali kao privremeno rješenje, što potvrđuje činjenica da ih je većina stanovala u zgradi Fakulteta, a Gradski Senat im je još 1923. godine dodijelio zemljište i odobrio povoljne kredite za izgradnju kuća. Kako nije bilo zainteresiranih, uskoro se odustalo od tog pothvata.¹⁶⁴

Prema podacima koji su nam bili dostupni, na Pravnom fakultetu u Subotici, tijekom dvadesetak godina njegovog postojanja, predavalo je duže ili kraće vrijeme trideset i sedam nastavnika. Većina profesora bila je srpske nacionalnosti, profesori Milić, Brajković, Mirković i Zuglia Hrvati, honorarni profesor Struve i profesor Troicki su bili Rusi, a profesori Čubinski i Demčenko Ukrajinci. Po starosnoj dobi, nastavnici se mogu podijeliti u tri generacije. Stariju čine rođeni između 1870. i 1880. godine, srednju rođeni koncem 19. stoljeća, a treću, najmlađi rođeni nakon 1905. godine. Prvima je rad na sveučilištu predstavljao najviši domet u karijeri. Oni su na subotički Fakultet došli u zrelim godinama i većinom su se zadovoljili svojim položajem. Starijoj generaciji pripadaju profesori Miodrag Aćimović, Čeda Marković, Aleksa Ivić, Ivo Milić i profesori ruski emigranti.

¹⁶³ PASu PF Pov. 22/1936, ZSFS 1936, 12, 168, 274.

¹⁶⁴ Zemljišne čestice bile su predviđene na lokacijama Žitne pijace i Poštanskog zemljišta PASu PF P. 1159/23. Profesori su stanovali u zgradi Fakulteta do 1931. godine kada su morali iseliti PASu PF P. 722/31.

Srednja generacija kojoj su pripadali profesori Mirko Kosić, Fedor Nikić, Mihailo Konstantinović, Mijo Mirković, Jovan Stefanović itd. započela je karijeru nastavnika na sveučilištu u Subotici u mladoj dobi. Njima je Subotica bila odskočna daska bilo za prelazak na neki cjenjeniji fakultet u zemlji ili za neku unosniju službu. Za razliku od starijih kolega, ova je generacija s izuzetkom Nikića, manje sudjelovala u društvenom životu grada. Treću generaciju koja je stigla na Fakultet sredinom tridesetih godina, u daljnjim planovima privremeno ili trajno je prekinuo rat. S ponekom iznimkom, profesori starije i srednje generacije svoje su studije svršili na sveučilištima u inozemstvu, dok su mlađi doktorirali u zemlji. Izuzev Demčenka, Troickog, Čubinskog i Nikića koji su odmah počeli raditi na sveučilištu, ostali su nastavnici prethodno radili druge poslove, ponajviše u sudstvu. Odnosi između generacija nisu bili dobri, jer su stariji profesori zavidno gledali na aktivnosti mlađih kolega izvan Fakulteta. Mirko Kosić je uz rad na Fakultetu, bio tajnik Industrijsko obrtničke komore u Novom Sadu, dok Fedor Nikić često nije držao predavanja zbog obveza u Ministarstvu prosvjete. Stariji profesori su, držeći to zanemarivanjem obveza u nastavi, u nekoliko navrata denuncirali tijekom 1929. godine spomenutu dvojicu, što je izazvalo sukob. S jedne strane su bili Aćimović i Ivić, a s druge Nikić, Kosić i Konstantinović. Međusobni odnosi su bili narušeni u tolikoj mjeri da je morao intervenirati i sam ministar prosvjete Boža Maksimović, a problem je riješen odlaskom Nikića i Kosića koncem 1930. godine.¹⁶⁵

Profesori su se razlikovali po političkim uvjerenjima. Aleksa Ivić uređivao je lokalni radikalni list *Bačvanin*, a Ivo Milić demokrat, radikalni konvertit, kasnije je bio član Samostalne demokratske stranke, čiju je gradsku organizaciju vodio neko vrijeme.¹⁶⁶ Za razliku od starijih kolega, mlađi profesori su aktivno sudjelovali u politici nakon zavođenja diktature. Jedan od najvatrenijih pobornika integralnog jugoslavenstva i pristalica kraljeve diktature, Fedor Nikić, pokrenuo je proračunski *Dnevnik*, kasnije *Jugoslovenski dnevnik*. S početka pristalica diktature, a kasnije sljedbenik Dimitrija Ljotića bio je profesor međunarodnog javnog prava Đura Popović.¹⁶⁷ Mlađi nastavnici Nikola Stjepanović, Borislav Blagojević i Vladislav Brajković bili su naklonjeni ljevici, dok je docent Radivoj Uvalić imao velikih problema dobiti posao na sveučilištu zbog svojih veza s komunistima.¹⁶⁸

U daljnjem tekstu prezentirani su kratki životopisi profesora sređeni uglavnom po redoslijedu dolaska na Fakultet.

Dr. Milorad Nedeljković¹⁶⁹ (Knjaževac, 1883. – ?, Francuska, 1961.). Jedan je od najzaslužnijih što je Subotica dobila Pravni fakultet. Bio obnašatelj

¹⁶⁵ PASu PF Pov. 19/30.

¹⁶⁶ *Neven*, br. 45, 26.2.1921. i br. 6, 7.2.1925.

¹⁶⁷ Pualić, 86.

¹⁶⁸ PASu PF Pov. 58/40.

¹⁶⁹ PASu PF P. 1437/23, 67/25. *Neven*, br. 44, 25.2.1921. Simo Ćirković, *Ko je ko u Nedićevoj Srbiji 1941-1944*, Beograd, 2009. Olivera Milosavljević, *Potisnuta istina – kolaboracija u Srbiji 1941-1944.*, Beograd, 2006.

dužnosti dekana u prvom semestru 1920. godine. Rođen je u činovničkoj obitelji. U Beogradu je završio osnovnu školu, gimnaziju i Pravni fakultet Velike škole. Od 1907. godine bio je prvi doktor ekonomskih znanosti i uopće prvi doktor znanosti promoviran na Beogradskom univerzitetu. Studij je nastavio na sveučilištima u Beču, Münchenu, Londonu i Parizu. Prije dolaska u Suboticu, bio je visoki dužnosnik Ministarstva financija. Od 1920. godine je izvanredni profesor, a od 1922. godine redoviti profesor političke ekonomije i znanosti o financijama. Po naređenju Ministarstva financija, odnosno Direkcije državnih dugova, boravio je u SAD kao član povjerenstva za ispitivanje dugova Kraljevine SHS. S Fakulteta je otišao 1925. godine nakon postavljenja za direktora Poštanske štedionice. Za vrijeme petogodišnjeg boravka u Subotici aktivno je sudjelovao u političkom životu grada. Upamćen je po svom oštrom govoru protiv Mađara nakon ugušenja pobune travnja 1920. godine, potom po protuhrvatskom stavu izraženom na jednom predavanju u Subotičkoj matici, kada je sve Hrvate proglasio frankovcima. Sudjelovao je u Travanjskom ratu 1941. godine i bio zarobljen. Po povratku iz zarobljeništva, uključio se u Nedićevu Vladu kao ministar narodne privrede. Bio je u emigraciji poslije Drugog svjetskog rata. Važnija znanstvena djela i udžbenici: *Zaštita seoskog poseda* (Beograd, 1907), *Istorija srpskih državnih dugova* (Beograd, 1909), *Naš valutni problem* (Beograd, 1919), *Uvod u političku ekonomiju* (Beograd, 1920), *Osnovi političke ekonomije* (Beograd, 1921), *Nauka o finansijama* (Beograd, 1923), *Ekonomsko-finansijske studije o državi (teorija činilaca proizvodnje – teorija poreza)* (Beograd, 1923), *Ekonomski i pravni problem uloga na štednju* (Beograd, 1933), *Pogled na današnju krizu i njeno rešenje* (1933).

Dr. Milutin Miljković¹⁷⁰ (Lipolist kraj Šapca, 1863. – Subotica, 1922.). Prvi dekan i prvi redoviti profesor Pravnog fakulteta u Subotici. Nakon doktoriranja u Beču 1891. godine, bio je sudski oficir. Kao član odbora radio je na izradi Srpskog kaznenog zakonika iz 1910. godine. Od lipnja 1920. do smrti 1922. godine predavao je kazneno pravo i sudski postupak.

Dr. Miodrag Aćimović¹⁷¹ (Jagodina, 1875. – Beograd, 1961.). Pravo je završio na Velikoj školi u Beogradu, a doktorirao je kazneno i vojno pravo u Berlinu. Bio je profesor međunarodnog javnog prava i vojnog sudstva na Vojnoj akademiji u Beogradu, a poslije Prvog svjetskog rata profesor Pravnog fakulteta u Subotici. Na Pravni fakultet u Subotici došao je kao pukovnik s položaja pročelnika sudstva u Ministarstvu vojske. Redoviti profesor kaznenog sudskog postupka i kaznenog prava bio je od 1921. godine do prekida rada na fakultetu 1941. godine. Bio je član Povjerenstva za izjednačavanje zakona 1921. godine i Povjerenstva za izradu Invalidskog zakona iz 1937. godine. Skupa s profesorom Aleksom Ivićem, pokrenuo je 1933. godine akciju da se Nobelova nagrada za mir dodijeli Bertholdu Königu, koji je otkrio krijumčarenje oružja iz Italije u Mađarsku (Hirtenberška afera).

¹⁷⁰ PASu PF P. 9/20. *Dnevnik*, br. 30, 31.1.1930. *Srpski biografski rečnik*, 6, Novi Sad, 2014, 728.

¹⁷¹ *Enciklopedija Jugoslavije*, 1, Zagreb, 1955, 6.

Čak devet puta biran je za dekana, a na tom položaju je bio i 1941. godine. Bio je bio aktivan u mjesnom odboru Narodne odbrane čiji je predsjednik bio 1928. godine. Nakon završetka rata 1945. godine bio je profesor kaznenog prava i kaznenog postupka do odlaska u mirovinu 1949. godine. Najznačajnija djela: *Die militärischen Diebstähle und Unterschlagungen nach dem Deutschen Militärstrafgesetzbuche in systematischer Darstellung* [Vojne krađe i utaje po njemačkom vojnom krivičnom zakoniku, disertacija – prim. a.] (Berlin, 1908), *Krivično pravo Opšti deo* (Subotica, 1937), *Krivično pravo Posebni deo, sv. I* (Subotica, 1940), *Krivično sudski postupak* (Beograd, 1945-46).

Dr. Čedomir Marković¹⁷² (Valjevo, 1876. – Subotica, 1937.). Doktorirao je pravo u Grazu. Prije dolaska na Pravni fakultet u Subotici bio je odvjetnik u Čacku. Od 1920. godine je bio izvanredni profesor, a od 1922. godine do smrti, redoviti profesor građanskog prava – opći dio. Tijekom 1930. godine radio je na izradi Građanskog zakonika Kraljevine Jugoslavije i Trgovačkom zakonu. Pored teorije građanskog prava, bavio se i filozofijom prava. Napisao je udžbenik *Građansko pravo I. Uvod u pravo u opšte* (Beograd, 1928). Značajna mu je rasprava *Pravna svest* (Beograd, 1921). Preveo je Hamurabijev zakonik 1925.

Dr. Ivo Milić¹⁷³ (Supetar, Brač, 1881. – Zagreb, 1958.). Doktorirao je pravo u Grazu. Radio je kao načelnik Okružnog suda i honorarni profesor građanskog parničnog prava na Pravnom fakultetu do 1922. godine, kada je postavljen za docenta, a od 1923. godine je bio izvanredni profesor, te od 1933. godine redoviti profesor rimskog prava. Inicirao je i osnovao kulturno-prosvjetnu ustanovu Subotičku maticu 1920. godine. Ustanova je trebala prosvjećivati subotičko stanovništvo i stanovništvo okolnih naselja. U vrijeme kad je osnovao ovo društvo bio je članom Demokratske stranke. Poslije je prešao u Radikalnu, a od 1928. u Samostalnu demokratsku stranku. Osim što je predsjedavao Subotičkom maticom, predsjedavao je i Jadranskom stražom u Subotici, te Građanskom kasinom. Nakon odlaska dekana Aćimovića iz Subotice 8. travnja 1941. godine vodio je poslove Fakulteta do mađarske okupacije. Za potrebe studenata subotičkog fakulteta napisao je *Pregled mađarskog privatnog prava u poređenju sa austrijskim građanskim zakonikom* (Subotica, 1921) i *Građanski parnični postupak za Kraljevinu Jugoslaviju u poređenju sa zak. čl. I:1911.* (Glasnik Advokatske komore u Novom Sadu, god. 3, br. 2/4 (1930), str. 81-101).

Dr. Aleksa Ivić¹⁷⁴ (Buđanovci, Srijem, 1881. – Beograd, 1948.). Studij slavistike i povijesti polazio je u Beču gdje je i doktorirao 1905. godine. Prije ujedinjenja bio je zastupnik u Hrvatskom Saboru i službenik Zemaljskog arhiva u Zagrebu.

¹⁷² PASu PF P. 1402/30, 1429/37. *Mala enciklopedija Prosveta*, 2, Beograd, 1978, 489.

¹⁷³ PASu PF P. 1133/21, 1600/29, 542/331317/39. *Neven*, br. 6, 7.2.1925. *Dnevnik* br. 94, 5.4.1930. *Pravni leksikon*, Zagreb, 2007, 734-735. *Istarska enciklopedija*, Zagreb, 2005, 489.

¹⁷⁴ *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, Zagreb, 1960, 49. Radovan Samardžić, *Nauka u Beogradu*, Beograd, 1974, 328. Kolozsi, 440. *Neven*, br. 2, 14.1.1926.

Od 1921. godine izvanredni profesor, a od 1923. godine, redoviti je profesor Povijesti Južnih Slavena. Nakon ukidanja te katedre, predavao je opću i nacionalnu diplomatsku povijest. Pokrenuo je list Bačvanin, organ Narodne radikalne stranke i Zemljodilske stranke u Subotici i do sukoba s prof. dr. Jovanom Radonićem 1925. godine bio je u rukovodstvu radikala u gradu. Za vrijeme rata predavao je na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Spada u red najznačajnijih srpskih pravnih povjesničara u međuratnom razdoblju. Bivio se uglavnom poviješću Srba u Ugarskoj. Izdavao je dvije serije knjiga – arhivsku građu o književnicima i kulturnim djelatnicima i bečke arhivske spise o Prvom srpskom ustanku. Najznačajnija djela: *Seoba Srba u Hrvatsku i Slavoniju. Prilog ispitivanju srpske prošlosti tokom 18. i 17. veka* (Sremski Karlovci, 1909), *Austrija prema ustanku Srba pod Milošem Obrenovićem* (Zagreb, 1917), *Iz doba Karađorđa i sina mu kneza Aleksandra* (Beograd, 1926), *Rodoslovne tablice srpskih dinastija i vlastele* (Novi Sad, 1928), *Istorija Srba u Vojvodini od najstarijih vremena do osnivanja Potiskopomoriške granice* (Beograd, 1929).

Sergije V. Troicki¹⁷⁵ (ruski Сергей Викторович Троицкий) (Tomsk, Rusija, 1878. – Beograd, 1972.). Kanonist i bizantolog. Arheološki institut u Kijevu završio je 1900. godine, a Petrogradsku duhovnu akademiju 1901. godine. U Kijevskoj duhovnoj akademiji 1913. godine stekao je zvanje magistra teologije, a 1924. godine njegova magistarska teza je na Bogoslovskom fakultetu u Beogradu priznata kao ekvivalent doktorskoj disertaciji. Bio je nastavnik na Novorosijskom sveučilištu u Odesi i pravni savjetnik Svetog Sinoda Ruske pravoslavne crkve i Ministarstva vjera Rusije. Emigrirao iz Rusije nakon Listopadske revolucije. Od 1920. do 1929. godine bio je honorarni profesor crkvenog prava na Pravnom fakultetu u Subotici. Redoviti profesor od 1929. do 1941. godine. Od 1937. do 1945. godine bio je honorarni profesor na Bogoslovnom fakultetu u Beogradu. Aktivno je sudjelovao u radu Sabora Ruske zagranične crkve čije je sjedište bilo u Srijemskim Karlovcima. Od 1947. do 1948. držao je predavanja iz crkvenog prava na Moskovskoj duhovnoj akademiji. Sudjelovao u sastavljanju Zakona o Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Ustava SPC, Bračnih pravila, čime je pridonio rješavanju problema između Crkve i države između dva svjetska rata. Spisak njegovih objavljenih radova je dugačak, preko dvije stotine naslova. Najznačajnija djela su mu: *Drugi brak sveštenika* (Vršac, 1913), *Crkveni ili građanski brak* (Beograd, 1926), *Živa crkva u Rusiji* (Letopis Matice srpske, god. 102, knj. 315, sv. 2, feb. 1928, str. 180-197), *Trulski sabor o krvnom srodstvu* (Arhiv za pravne i društvene nauke, apr. 1928. str. 261-171), *Hrišćanska filozofija braka* (Beograd, 1934), *Spor starog Rima sa novim* (Beograd, 1960). Najznačajniji djelo iz bizantologije mu je *Ktitorsko pravo u Vizantiji i Nemanjičkoj Srbiji* (Beograd, 1935).

¹⁷⁵ PASu PF P. 11720, 705/28. *Enciklopedija Jugoslavije*, 8, Zagreb, 1971, 374.

Dr. Grigorije V. Demčenko¹⁷⁶ (ukrajinski Григорій Васильович Демченко) (Kijev, 1869. – Subotica, 1958.). Povjesničar i teoretičar prava, a bavio se i kaznenim pravom. Pravnu je znanost završio u rodnom Kijevu 1895. godine. Od 1897. godine bio je docent na Varšavskom sveučilištu, a kasnije profesor Sveučilišta u Kijevu. Na subotičkom fakultetu bio je redoviti profesor enciklopedije prava i narodne pravne povijesti. Umirovljen je 1936. godine, ali je nastavio honorarno predavati do 1939. godine. Od svih profesora iz Carske Rusije, najviše je sudjelovao u životu grada. Najznačajnija djela su mu: *Наказание по Литовскому Статуту* [Kazna po Litavskome Statutu] (Kijev, 1894), *Уголовный суд, как особая ветвь юстиции* [Kazneni sud kao poseban ogranak pravde] (Журнал Министерства юстиции, br. 1, 1899), *Судебный прецедент* [Sudski presedan,] (Varšava, 1903), *Из истории судоустройства в древней России* [Iz povijesti postupka u starom ruskom pravu] (Varšava, 1909), *Praznine u pravu* (b. m, b. g), *Normativne nauke i pravo* (Beograd, 1940).

Dr. Mihajlo P. Čubinski¹⁷⁷ (ukrajinski Михайло Павлович Чубинський) (Kijev, 1871. – Beograd, 1943.). završio je pravo na Sveučilištu u Kijevu. Izvanredni je profesor sveučilišta u Harkovu, Kijevu i Tartu (danas u Estoniji) i redoviti profesor jaroslavskoga Demidovskog pravnog liceja. Honorarno je surađivao u moskovskome listu *Ukrajinski život*. Nakon emigriranja iz Rusije honorarni je profesor Pravnog fakulteta u Beogradu. Od 1922. godine je kontraktualni redoviti profesor kaznenog sudskog postupka na Pravnom fakultetu u Subotici. Redoviti profesor bio je od 1926. do 1934. godine. Bio je član Međunarodnog udruženja kriminologa. Važnija djela: *Naučni i praktični komentar Zakonika o sudskom krivičnom postupku Kraljevine Jugoslavije* (Beograd, 1933), *Problem izjednačenja prava u ujedinjenom Kraljevstvu SHS i osnovne odredbe projekta Srpskog kaznenog zakonika* (Beograd, 1921), *Opšta karakteristika novih škola u krivičnom pravu* (Beograd, 1925).

Dr. Petar B. Struve¹⁷⁸ (ruski Пётр Бернгардович Струве) (Perm, Rusija, 1870. – Pariz, 1944.). Potomak ugledne obitelji znanstvenika i sveučilišnih profesora, ruskih Nijemaca. U mladosti marksist, a kasnije ideolog i vodeći predstavnik konzervativnog liberalizma u Rusiji. Zalagao se za snažnu lokalnu samoupravu i ustavno ograničenje carske vlasti. Odbacujući narodnjački populizam, lijevi

176 PASu PF P. 1330/39. Иван Францевич Павловский, *Краткий биографический словарь учёных и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. Первое дополнение к краткому биографическому словарю учёных и писателей Полтавской губернии*, Харьков, 2009.

177 PASu PF Službenički list, ZSFS 203/1932, P. 1678/33. Александр Олегович Маргуза, *Профессор Михаил Павлович Чубинский и его вклад в теорию криминологии и науку уголовного права*, Российский криминологический взгляд, Москва, 4/2010, 221-231.

178 PASu PF P. 1935/36, 484/40. Milan Subotić, *Liberalni konzervativizam Petra Struvea*, Filozofija i društvo, br. 17, Beograd, 2000, 35-76.

i desni ekstremizam, u svom teorijsko-publicističkom radu posebnu pozornost posvetio je analizi nastanka ruske inteligencije i kritici njenog radikalizma. U vrijeme između dviju ruskih revolucija sredinom 1917. godine, bio je rukovoditelj ekonomskog odjela Ministarstva vanjskih poslova. U emigraciji je nastojao javnom djelatnošću utjecati na uspostavljanje političkog jedinstva emigracije u odnosu prema boljševizmu. U Parizu organizira okupljanje ruske emigracije i radi na održavanju velikog Kongresa emigracije (Zarubežnyj S'ezd). Po dolasku u Beograd, radi na organizaciji Četvrtog kongresa ruskih akademskih organizacija u emigraciji 1928. godine, kada dolazi u sukob s ljevičarskim Mladorusima, ali i radikalno desnom ruskom emigracijom. Ostavši u manjini vraća se znanosti i prvo, pristupno predavanje mu je bilo je zakazano za 29. ožujak 1934. godine u velikoj dvorani Pravnog fakulteta u Beogradu, ali je bio izbačen od Mladorusa i skojevaca. Pošto je već bio izabran za profesora, u strahu od novih demonstracija, fakultetska uprava je pronašla kompromisno rješenje, Struve je predavao na Pravnom fakultetu, ali ne u Beogradu, nego u Subotici. Do početka rata, kao profesor beogradskog Pravnog fakulteta, jednom mjesečno putovao je u Suboticu i tamo tri dana predavao studentima opću sociologiju i političku ekonomiju. Nastavio je borbu protiv lijevog i desnog ekstremizma, te ga je u svibnju 1941. godine uhitio Gestapo. Prvo je deportiran u Graz, a posljednje godine života proveo je u okupiranom Parizu. Svoj politički program izrazio je u članku *Samodržavlje i zemstvo* (Iskra, veljača i svibanj 1903, Ženeva).

Dr. Mirko Kosić¹⁷⁹ (Velika Kikinda, 1892. – Lugano, Švicarska, 1956.). Studirao je pravo, ekonomiju, političke znanosti i sociologiju u Strasbourgu, Münchenu, Ženevi i Zürichu gdje je doktorirao s temom Sociološke osnove ograničenja rađanja 1917. godine. Pred Prvi svjetski rat bio je aktivan u srpskom omladinskom nacionalnom pokretu u Austro-Ugarskoj, a za vrijeme rata 1914.-15. godine, bio je dragovoljac u srpskoj vojsci, u odjelu za vanjsku promidžbu, zbog čega ga je ugarski vojni sud u odsustvu osudio na smrt. Poslije rata, 1920. godine izabran za docenta političke ekonomije na Pravnom fakultetu u Subotici, 1922. za izvanrednog profesora statistike, privredne i socijalne politike u Ljubljani, a 1925. pozvan je za redovitoga profesora nacionalne ekonomije u Subotici. Bio je generalni tajnik Industrijske i trgovačke komore u Novom Sadu (1925.-1931.) i pomoćnik ministra za trgovinu i industriju (1926.-1927.). Bio je član Glavnog odbora Radikalne stranke, a kasnije je izabran za narodnog poslanika za Velikokikindski srez (1935.-1938.) na listi Bogoljuba Jevtića, a od 1941. do 1944. godine bio je zamjenik guvernera Srpske narodne banke i jedan od vodećih finansijskih stručnjaka Nedićeve vlade. Poslije Drugog svjetskog rata, kao politički emigrant, živio je u Švicarskoj. Kosić je, po stvaralačkom opusu, vjerojatno najznačajniji srpski sociolog između dva svjetska rata.

¹⁷⁹ *Narod*, br. 55, 8.5.1921. PASu PF P. 374/20, 1133/28, 17/30.

Pisac je prvog pravog udžbenika sociologije u Srbiji i utemeljitelj prvog sociološkog časopisa *Društveni život* (1920-1921, 1930, ukupno 6 svezaka). Bio je dopisni član Međunarodnog instituta za sociologiju u Parizu i Njemačkog sociološkog društva u Berlinu. Važnija djela: *Moderna Germanija* (Velika Kikinda, 1912), *Osnovi ekonomske politike* (Beograd, 1925), *Previranja u svetskoj privredi: kriza kapitalizma?* (Beograd, 1931) *Predavanja iz opšte sociologije* (Beograd, 1934), *Problemi savremene sociologije* (Beograd, 1934), *Hrvatsko pitanje i nacionalno jedinstvo* (Novi Sad, 1937).

Dr. Fedor Nikić¹⁸⁰ (Grgeteg, Srijem, 1894. – Beograd, 1989.). Doktorirao je 1922. godine na ekonomsko-političkoj grupi na Pravnom fakultetu u Beogradu. Do dolaska na Pravni fakultet u Subotici bio je asistent u Beogradu. Od 1923. godine je docent, a od 1926. godine je bio izvanredni profesor administrativnog prava. Bio je član povjerenstva za izradu Zakona o osnovnom školstvu 1929. godine, a 1930. godine imenovan je u povjerenstvo Dunavske banovine za utvrđivanje zemljišnog supermaksimuma. Kratko vrijeme nakon odlaska s Fakulteta 1931. godine bio je pomoćnik ministra prosvjete. Od 1928. godine je bio u redakcijskom odboru Narodne odbrane. Jedan je od ideologa jugoslavenkog nacionalizma. Nakon zavođenja monarhodiktature pokrenuo je list *Dnevnik* preko kojeg se zalagao za čvršće gospodarske i kulturne sveze Vojvodine sa Šumadijom. Tijekom 1930. godine putovao je po Vojvodini i Slavoniji propagirajući ideju integralnog jugoslavenstva. Inicijator je osnivanja jugoslavenkih društava, koje je u Subotici osnovano kolovoza 1930. godine. Skupa s arhitektom Kostom Petrovićem pokrenuo je akciju za podizanje Doma Kralja Aleksandra u Subotici. Bio je član i predsjednik Novinarskog kluba u Subotici. Značajnija djela su mu: *Lokalna uprava Srbije u XIX i XX veku* (Beograd, 1927) te *Unutrašnja organizacija Mađarske za reviziju Trijanonskog ugovora* (Letopis Matice srpske, god. 103, knj. 319, sv. 2, februar 1929, str. 285-290).

Dr. Mihailo Konstantinović¹⁸¹ (Čačak, 1897. – Beograd, 1982.). Bio je srednjoškolac kada je počeo Prvi svjetski rat. Pristupio je vojsci i nositelj je Albanske spomenice. Siječnja 1916. godine prešao je u Francusku, gdje je maturirao 1916. godine. Diplomirao je pravo u Lyonu 1920. godine. Po povratku u zemlju, postavljen je za pisara Ohridskog prvostupanjskog suda. Međutim, ubrzo je dao otkaz na službu jer je dobio državnu stipendiju za doktorski studij. Doktorsku tezu *Le periculum vei renditae en droit romain classique* [Prilog teoriji rizika u rimskom klasičnom pravu] obranio je 1923. godine. Naredne godine izabran je za docenta na Pravnom fakultetu u Subotici, na katedri za građansko i međunarodno privatno pravo.

180 PASu PF P. 163/23, 126/26, 1133/28, ZSFS 1931, 187, 20, 188. *Dnevnik*, br. 226, 20.8.1930. Petranović, 82-184, Kolozsi, 195. Mirko Grlica, *In memoriam Fedor Nikić (1894-1989)*, Pro memoria, 8, Subotica, 1990, 7.

181 PASu PF Službenički list. *Dnevnik*, br. 19, 13.8.1939. Mihailo Konstantinović, *Politika sporazuma*, Novi Sad, 1998.

Početkom školske 1926./27. godine unaprijeđen je u izvanrednog profesora, a od veljače 1935. premješten je na Pravni fakultet u Beogradu, gdje je 1937. godine postao redoviti profesor. Bio je ministar bez portfelja i ministar pravosuđa u vladi Dragiše Cvetkovića i jedan od tvoraca sporazuma Cvetković – Maček. Dao je ostavku zbog neslaganja s pristupanjem Trojnom paktu. Travnja 1941. godine izbjegao je u Egipat. Lipnja 1944. godine predsjednik jugoslavenske vlade u Londonu dr. Ivan Šubašić pozvao ga je da stupi u vladu Tito-Šubašić, kao ministar vanjskih poslova ili veleposlanik u SAD, što je odbio, ali je sa Šubašićem u Italiji bio na pregovorima s Nacionalnim komitetom oslobođenja Jugoslavije. Vratio se u zemlju 1945. godine i nastavio raditi na Pravnom fakultetu kao pročelnik katedre za građansko pravo. Osnovao je Vanjskotrgovinsku arbitražu pri Gospodarskoj komori Jugoslavije. Izradio je nacрте većeg broja zakonskih tekstova: Osnovni zakon o braku (1946), Osnovni zakon o odnosima roditelja i djece (1947), Osnovni zakon o skrbništvu (1947), Zakon o usvojenju (1947), Zakon o zastarjelosti potraživanja (1953) i Zakon o nasljeđivanju (1953), Obligacije i ugovori. Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima (1969). Do odlaska u Beograd bio je najveći zagovornik očuvanja Fakulteta, u kom smislu je i napisao rad *Pitanje Pravnog fakulteta u Subotici* (Letopis Matice srpske, god. 103, knj. 320, sv. 1 (travanj 1929.), str. 74-87) priredio je *Memorandum subotičkog Pravnog fakulteta za održanje fakulteta* (Subotica, 1932), koji je tiskan u tiskari Fedora Nikića Jugoslovenski dnevnik.

Dr. Jovan Savić¹⁸² (Bukovo kraj Negotina, 1893. – ?). Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Parizu 1920. godine, gdje je i doktorirao 1924. godine. Docent ekonomsko-financijske grupe od 1923. godine. Prije dolaska na fakultet radio u Ministarstvu vanjskih poslova. Izvanredni je profesor ekonomske statistike od 1932. godine, a pored toga predavao je po potrebi narodnu (političku) ekonomiju, ekonomsku politiku i statistiku. Na Pravnom fakultetu u Subotici ostao je do prekida nastave. Često nije držao predavanja iz zdravstvenih razloga. Napisao je udžbenik *Sistem javne finansijske privrede i nauke o javnoj finansijkoj privredi* (Beograd, 1940).

Dr. Đorđe Tasić¹⁸³ (Vranje, 1892. – Jajinci, Beograd, 1943.). Doktorirao je na Pravnom fakultetu u Beogradu 1920. godine. Docent je u Subotici od 1920. do 1923. godine, a kasnije izvanredni profesor u Ljubljani i redoviti profesor u Beogradu. Na Pravnom fakultetu u Subotici predavao je ustavno (državno) pravo. Dao je značajan prinos razvoju pravne filozofije i sociologije. Bio je urednik Arhiva za pravne i društvene nauke i predsjednik Društva za sociologiju i društvene nauke u Beogradu. U vrijeme njemačke okupacije udaljen je sa Univerziteta. Kao antifašist uhićen je od Gestapa studenog 1941. godine i držan neko vrijeme u logoru na Banjici. Drugi put je uhićen od Gestapa 1. kolovoza 1943. i narednog dana strijeljan. Bio je istaknuti antidogmatičar.

¹⁸² PASu PF ZSFS 1924, 53, 2, 67, P. 692/29, 402/32, 1321/39.

¹⁸³ PASu PF ZSFS 1921, 9, 109, P. 1182/22. *Enciklopedija Jugoslavije*, 8, 320.

Bavio se pravnosociološkim analizama aktualnih i složenih problema države i prava i bio je jedan od istaknutijih filozofa prava. Pored svog glavnog djela *Uvod u pravne nauke* (Beograd, 1938) objavio je veliki broj radova u domaćim i inozemnim časopisima.

Dr. Jovan Stefanović¹⁸⁴ (Zemun, 1896. – Zagreb, 1964.). Doktorirao je pravo na Sveučilištu u Montpellieru 1920. godine. Prije dolaska u Suboticu bio je sudac u Velikom Bečkereku. Docent je na Pravnom fakultetu u Subotici od 1922. godine. Za izvanrednog profesora izabran je 1925. godine. Od 1926. godine do smrti, osim za vrijeme Nezavisne države Hrvatske, bio je redoviti profesor ustavnog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Posebno se bavio pitanjem federalizma.

Dr. Srećko Zuglia¹⁸⁵ (Culji kraj Gračišća, Istra, 1888. – Zagreb, 1969.). Studirao je na Pravnom fakultetu u Beču, a diplomirao u Zagrebu 1913. godine. Radio je u različitim sudovima do 1919. godine, kada postaje odvjetnički vježbenik. Nakon reorganizacije sudbenog sustava u Vojvodini, kada je veliki broj mađarskih sudaca otpušten iz službe, Zuglia dobiva posao suca te je imenovan predsjednikom vijeća Okružnog suda u Velikom Bečkereku. Nakon osnivanja subotičkog fakulteta imenovan je izvanrednim profesorom za građanski pravni postupak, a 1924. izvanrednim profesorom građanskog prava. Nakon toga 1925. godine prelazi na zagrebački Pravni fakultet, gdje je iste godine imenovan redovitim profesorom. Od tada obnaša dužnost šefa katedre za građanski sudski postupak na kojoj je bio, uz izuzetak Drugog svjetskog rata kad je bio pritvoren od strane ustaških vlasti, sve do umirovljenja 1959. godine. U svojoj znanstvenoj karijeri bavio se uglavnom građanskim procesnim pravom, te je u stručnim publikacijama objavio veliki broj članaka. Bio je član raznih stručnih komisija, za izradu Stečajnog zakona od 1926. do 1928. godine, kao i one za Zakon o izvršenju i obezbjeđenju. Objavio je i nekoliko knjiga, među kojima *Građanski parnični postupak u Hrvatskoj i Slavoniji* (Zagreb, 1928), dok se njegovim kapitalnim djelom smatra udžbenik *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije, I-II* (Beograd, 1936–38). Nakon Drugog svjetskog rata radio je na izradi Prednacrta zakona o građanskom i sudskom postupku, dok je od 1951. do 1954. bio članom povjerenstva koje je izradilo nacrt Zakona o parničnom postupku.

Dr. Milovan Milovanović¹⁸⁶ (Negotin, 1884. – Beograd, 1948.). Studij medicine završio je u Beču 1910. godine. Sudjelovao je kao pripadnik saniteta u balkanskim ratovima, a Prvi svjetski rat je proveo u zarobljeništvu. Honorarni je profesor sudske medicine u Subotici od 1923. godine do odlaska u Beograd 1926. godine, gdje je bio izvanredni profesor sudske medicine na Medicinskom i Pravnom fakultetu,

¹⁸⁴ PASu PF Službenički list, ZSFS 1922, 18, 1, 157. *Enciklopedija Jugoslavije*, 8, 634.

¹⁸⁵ PASu PF P. 966/22, 98/24. *Istarska enciklopedija*, Zagreb, 2005, 917. Mirjan Rimanić, *Srećko Zuglia iz Gračišća*, Franina i Jurina, Buzet, 2006, 173–175.

¹⁸⁶ PASu PF P. 1406/23. *Mala enciklopedija Prosveta*, 2, 558. <http://med-forum.rs/Med011/NASTAVNICI%20MEDICINSKOG%20FAKULTETA/N2/1-1.Milovan%20Milovanovic.pdf>

a redoviti profesor od 1933. godine. Bio je predsjednik Glavnog sanitetskog vijeća i pročelnik Sudsko medicinskog vijeća Medicinskog fakulteta u Beogradu. Tijekom Drugog svjetskog rata bio je u kućnom pritvoru jer nije htio podržati Nedićevu vladu. Napisao je veliki broj znanstvenih radova i stručnih rasprava iz područja sudske medicine i psihijatrije, te udžbenike *Obdukciona tehnika* (Beograd, 1922) i *Sudska medicina* (Beograd, 1926).

Dr. Mijo Mirković¹⁸⁷ (Rakalj, Istra, 1898. – Zagreb, 1963.). Prije dolaska na Pravni fakultet u Subotici radio je kao novinar i srednjoškolski profesor. Od 1919. studirao je filozofiju i slavistiku u Zagrebu i Beogradu, potom ekonomske i društvene znanosti u Berlinu i Frankfurtu na Majni, gdje je 1923. doktorirao s temom O glavnom razlogu gospodarske zaostalosti slavenskih naroda. Bio je suplent Trgovačke akademije u Osijeku i Pomorske akademije u Bakru. Od 1928. godine je docent, a od 1933. godine do pred rat i odlaska na Visoku ekonomsko-komercijalnu školu u Beogradu bio je izvanredni profesor ekonomske politike. Za vrijeme rata je bio zatvaran, a od 1945. godine profesor na Zagrebačkom sveučilištu. Kratko vrijeme od 1931. do 1932. godine bio je tajnik Industrijsko-zanatsko-trgovačke komore u Novom Sadu. Za vrijeme boravka u Subotici materijalno je pomagao studentsko udruženje Svetlost. Napisao je niz studija iz ekonomske politike i ekonomske povijesti. Značajnija djela su: *Trgovina i unutrašnja trgovinska politika* (Beograd, 1931) *Zanatska politika* (Beograd, 1934), *Industrijska politika* (Beograd, 1936), *Agrarna politika* (Beograd, 1940), *Ekonomska struktura Jugoslavije 1918-1941* (Zagreb, 1952), *Ekonomska historija Jugoslavije* (Zagreb, 1968). Pod pseudonimom Mate Balota napisao je više književnih djela. Intenzivno je proučavao život i djelo Matije Vlačića Ilirika (*Flacius*, Zagreb, 1938; *Matija Vlačić*, Beograd, 1957; *Matija Vlačić Ilirik*, Zagreb, 1960). Posmrtno mu je objavljena monografska cjelina – između znanstvenih diskursa i umjetničkog teksta – *Matija Vlačić-Ilirik, I-II* (Pula-Rijeka, 1980). Najznačajnije književno djelo mu je zbirka čakavskih stihova *Dragi kamen* (Zagreb, 1938). Tijekom Drugog svjetskog rata dovršio je svoj jedini roman *Tijesna zemlja* (Rijeka, 1946). Kao sudionik Pariške mirovne konferencije zaslužan je za pripojenje Istre Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata. Od 1957. do smrti bio je profesor na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Od 1947. bio je redoviti član JAZU. Kao glavni tajnik JAZU 1951. godine pokrenuo je ediciju *Građa za gospodarsku povijest Hrvatske*. Zaslužan je za osnivanje današnjega Fakulteta ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković u Puli.

Dr. Lazar (Lazo) M. Kostić¹⁸⁸ (Vranovići, Boka kotorska, 1897. – Wettingen, Švicarska, 1979.). Bio je statističar, pravnik, povjesničar, publicist. Doktorirao je povijest prava na Pravnom fakultetu u Beogradu 1922. godine, a na Sveučilištu u Leipzigu doktorirao je na ekonomsko-pravnoj grupi 1923. godine.

¹⁸⁷ PASu PF Službenički list, P. 1143/28, 473/33. *Enciklopedija Jugoslavije*, 6, Zagreb, 13. *Istarska enciklopedija*, Zagreb, 2005, 493.

¹⁸⁸ PASu PF Službenički list, P. 931/28, 134/37. *Enciklopedija Jugoslavije*, 6, 584.

Za izvanrednog profesora Pravnog fakulteta u Subotici primljen je 1926. godine, ali je potvrđen tek 1928. godine, jer je istodobno imenovan za profesora Pravnog fakulteta na Ljubljanskoj univerzi. Prethodno je bio tajnik Direkcije državne statistike. Predavao je statistiku, administrativno pravo i međunarodno javno pravo. Godinu dana prije prelaska na Visoku ekonomsko-komercijalnu školu u Beogradu 1937. godine, postavljen je za redovitog profesora. Profesor Kostić je kao eminentni stručnjak, od 1929. godine bio redoviti član Međunarodnog statističkog instituta u Hagu, sudjelovao je na konferencijama gospodarske statistike u Ženevi 1928. godine i Tokiju 1930. godine. Za vrijeme boravka u Subotici zalagao se za ravnopravan položaj subotičkog s beogradskim Pravnim fakultetom te za unapređenje nastave na Fakultetu, tražeći da se postave asistenti. Nezadovoljan mlakom podrškom kolega, otišao je 1937. godine. Rat ga je zatekao u Beogradu gdje je bio član Nedićevog Komesarijata, ali je odbio biti član Nedićeve kvislinške Vlade. Odbio je ponudu Draže Mihailovića 1942. godine da se pridruži izradi projekta novog Ustava poslijeratne jugoslavenske vlade. Pod prijetnjom hapšenja priključio se četnicima 1944. godine, a svibnja 1945. godine je pobjegao u Švicarsku. Početkom 1945. godine izabran je za redovitog člana Njemačkog statističkog udruženja u Münchenu. Početkom 1955. godine izabran je za člana Američke statističke udruge. Od 1960. godine bio je član Ekonomskog instituta Sveučilišta u Čikagu. Napisao je udžbenike *Teoriska statistika* (Beograd, 1937) i *Administrativno pravo Kraljevine Jugoslavije, I-III* (Beograd, 1933, 1936, 1939).

Dr. Risto Jeremić¹⁸⁹ (Foča, 1869. – Mostar, 1952.). Liječnik i sociolog. Studij medicine započeo je u Beču, a završio u Grazu 1897. godine. Od 1904. do Prvog svjetskog rata radi kao šef kirurškog odjela u Tuzli. Tijekom Prvog svjetskog rata osuđen je na tri godine robije, ali je kasnije amnestiran. Nakon rata, 1921. postaje ravnatelj Zemaljske bolnice u Sarajevu. Od 1923. do 1934. godine radio je u Subotici kao šef saniteta Direkcije državnih željeznica gdje je i umirovljen. Počasni je doktor Beogradskog univerziteta. Bio je honorarni profesor sudske medicine od 1926. do umirovljenja 1934. Bavio se poviješću medicine i medicinskom bibliografijom. U okviru Studentskog doma otvorio je ambulantu za studente. Tijekom Drugog svjetskog rata bio je potpredsjednik Centralnog nacionalnog komiteta Draže Mihailovića. Značajnija djela su mu Zdravstvene prilike u jugoslovenskim zemljama do kraja devetnaestog veka (Zagreb, 1935) i *Prilozi istoriji zdravstvenih i medicinskih prilika Bosne i Hercegovine pod Turskom i Austro-Ugarskom* (Beograd, 1951).

Dr. Radomir Popović¹⁹⁰ (Pirót, 1897. – ?). Maturirao je u Francuskoj, gdje je i studirao Pravni fakultet u Lyonu te doktorirao 1924. godine. Prije dolaska

¹⁸⁹ PASu PF P. 554/27, 1283/34. *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, 486. Goran Janjić, *Od lekara do naučnika*, Naučno-stručni skup s međunarodnim učešćem „Studenti u susret nauci“ br. 5, Banja Luka, 2012.

¹⁹⁰ PASu PF ZSFS 1925, 76, 8, 341, P. 12/30, 161/32. 792/32. U biografiji profesora Mihaila Konstantinovića stoji kako se brat njegove supruge zove Radomir Popović, pravnik po struci, zaposlen u Investicijskoj banci. Je li u pitanju profesor Fakulteta, nismo uspjeli odgonetnuti.

na Pravni fakultet u Subotici 1926. godine bio je pripravnik u Upravi za zaštitu industrijske svojine pri Ministarstvu trgovine i industrije. Docent je na katedri trgovačkog i mjeničnog prava. Bio je član Komisije za utvrđivanje zemljišnog supermaksimuma 1930. godine. S Fakulteta je otišao 1932. godine za višeg službenika u Hipotekarnoj banci. Značajna mu je rasprava *Problemi trgovačkog prava* (Beograd, 1931).

Dr. Đura Popović¹⁹¹ (Beograd, 1892. – Beograd, 1961.). Doktorirao je 1919. godine u Lausannei. Od 1919. do 1921. godine pohađao je školu za profesore – Parišku agregaciju prava. Bio je član jugoslavenskog poslanstva u Ligi naroda u Ženevi. Na tamošnjem sveučilištu je obranio drugi doktorat La Composition du Conseil de la Societe des Nations 1929. Od 1931. godine je bio docent, a 1936. godine je izabran za izvanrednog profesora međunarodnog javnog prava. Bio je stalni tajnik komisije za izjednačavanje balkanskih prava. Važnija djela su mu: *Liga naroda njen postanak, uređenje i rad* (Beograd, 1930), *Uvod u međunarodno pravo* (Beograd, 1938), *Međunarodno ugovorno pravo, I* (Novi Sad, 1939).

Dr. Milan Vladislavljević¹⁹² (Smederevska Palanka, 1904. – ?). Doktorirao je na Pravnom fakultetu u Beogradu 1933. godine. Prije dolaska u Suboticu, profesor Vladislavljević je bio vojni sudac u činu poručnika. Docent je na katedri za ustavno pravo i teoriju o državi od 1934. godine. Izvanredni profesor je do 1940. godine, kada odlazi na Pravni fakultet u Beogradu. Postavljen je za honorarnog nastavnika općeg državnog prava kralju Petru II. 1939. godine. Bio je tajnik Jugoslavenskog novinarskog udruženja. Tijekom rata je po svemu sudeći bio na Univerzitetu. Jedan je od supotpisnika Apela srpskom narodu, koji je izdala Komesarska uprava Milana Aćimovića. Nakon rata bio je u grupi profesora koja je udaljena iz visokog školstva, nakon sinkronizirane akcije Univerzitetskog komiteta i Sekretarijata narodne studentske omladine. Značajnija djela: *Problem jedinstva javnog prava – država i međunarodna zajednica* (Beograd, 1934), *Pojam ustava* (Beograd, 1936), *Parlamentarizam po odredbama ustava* (Beograd, 1936), *Razvoj ustavnosti u Srbiji* (Beograd, 1938).

Dr. Dragoslav Blagojević¹⁹³ (Niš, 1903. – ?). Doktorirao je pravo u Beogradu 1927. godine. Bio je docent na predmetu ekonomska politika od 1934. do 1936. godine, kada je podnio ostavku zbog bolesti.

Dr. Vladislav Brajković¹⁹⁴ (Knin, 1905. – Zagreb, 1989.). Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Beogradu 1927. godine. Doktorirao je na sveučilištu u Aix-en-Provenceu 1933. godine. Honorarni predavač je od 1935. godine,

191 PASu PF P. 354/35, 1436/31, 619/36, 1274/40.

192 PASu PF ZSFS 1939, 325, 5, 293, P. 354/34, 1206/37, 802/40. Petar Aleksić, *Cinkaroši sa akademskim titulama*, Srpsko nasleđe istorijske sveske, 4, Beograd, 1998.

193 U Godišnjem izvještaju za školsku 1931/32. godinu spominje se privatni docent. S obzirom na činjenicu da se tada Blagojević prvi put kandidirao za docenta, posve je moguće da je on u pitanju. PASu PF ZSFS 1934, 242, 15, 48, P. 926/31, 1223/36

194 PASu PF P. 1264/36. *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, 1989, 258-259. *Pravni leksikon*, 114. https://www.pravo.unizg.hr/pop/povijestkatedre/prof._dr._sc._vladislav_brajkovic

a docent predmeta trgovačko i mjenično pravo od 1937. godine na Pravnom fakultetu u Subotici, a od 1941. godine i na Pravnom fakultetu u Zagrebu gdje je predavao pomorsko i opće saobraćajno pravo. U Subotici je predavao i obligacije i međunarodno privatno pravo. Prije rata je bio članom Vijeća Balkanskog sporazuma o pomorskoj trgovini. U okviru Međunarodnog pomorskog odbora (CMI), aktivno je sudjelovao u usvajanju brojnih važnih konvencija: Konvencije o građanskoj nadležnosti u slučaju sudara, Konvencije o kaznenoj nadležnosti u slučaju sudara i drugih pomorskih nezgoda i Konvencije o privremenom zaustavljanju brodova, Međunarodne konvencije o ograničenju odgovornosti vlasnika morskih brodova (Bruxelles, 1957), nacrtu Konvencije o odgovornosti poduzetnika nuklearnih brodova i nacrtu dopune Konvencije o spašavanju i pružanju pomoći na moru iz 1910. godine (Rijeka, 1959), nacrtu Konvencije o pomorskim privilegijama i hipotekama (New York, 1965), Konvencije o prijevozu putnika i putničke prtljage (Atena, 1974) i drugima. Bio je angažiran u radu brojnih organizacija, a posebno se ističe njegov angažman u osnivanju i radu Jugoslavenskog udruženja za pomorsko pravo (JUPP) u Zagrebu, kojemu je od 1954. do 1975. godine bio predsjednik. Osim toga, bio je i potpredsjednik CMI-a od 1969. do 1973. godine, te član Slovenske akademije za nauk in umetnosti, Crnogorske akademije nauka i umjetnosti, redoviti član JAZU (od 1968) i dr. Važnija djela: *O sukobu na moru* (Arhiv za pravne i društvene nauke, 4/1930, str. 365-373), *La notion et le fondement de l'heritage dans la „zadorouga“ yougoslave* (Annales de la Faculte de Droit d'Aix, 20, Aix-en-Provence, 1931, str. 1-49), *Problem pomorskog zakonika ili zakonika o plovidbi* (Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1948, str. 287-298), *Kodifikacija pomorskog prava s obzirom na unutarnju plovidbu* (Zbornik za pomorsko pravo, 1957, str. 7-17), *Linee generali sulla legge jugoslava sui contratti di utilizzazione delle navi marittime* (Diritto Marittimo, II, 1964, str. 3-18).

Dr. Borislav Blagojević¹⁹⁵ (Valjevo, 1911. – Beograd, 1985.). Doktorirao je pravo u Beogradu 1934. godine. Bio je asistent na Pravnom fakultetu u Beogradu od 1933. godine. Od 1938. godine je docent, a od 1940. godine izvanredni profesor građanskog prava, odnosno obiteljskog i nasljednog prava na Pravnom fakultetu u Subotici. Nakon rata, od 1945. godine bio je profesor na Pravnom fakultetu u Beogradu. Višegodišnji dekan Pravnog fakulteta i rektor Beogradskog univerziteta od 1956. do 1963. godine. Ravnatelj Instituta za uporedno pravo i organizator Bibliografskog instituta u Beogradu. Zastupnik (delegat) i sudac Ustavnog suda. Bio je član Međunarodne akademije za usporedno pravo u Hagu. Dopisni član JAZU. Značajnija djela i udžbenici: *Ugovori po pristanku* (Beograd, 1934), *Načela privatnog procesnog prava* (Beograd, 1936), *Savremene tendencije razvoja privatnog prava* (Beograd, 1938), *Osnovi nauke o državljanstvu* (Beograd, 1938), *Sistem izvršnog postupka* (Beograd, 1938), *Rimsko pravo, II* (Beograd, 1946),

195 PASu PF P. 33/38, 1780/40. *Srpski biografski rečnik*, 1, Novi Sad, 2004, 565.

Državljanstvo (Beograd, 1946), *Građansko-pravni obligacioni ugovori* (Beograd, 1947), *Pravni položaj i pravni poslovi državnih privrednih preduzeća* (Beograd, 1947), *Nasledno pravo* (Beograd, 1948), *Međunarodno privatno pravo* (Beograd, 1950), *Ugovori o naučnoistraživačkom radu* (Beograd, 1971).

Dr. Dušan Pantelić¹⁹⁶. (Veliko Orašje, 1903. – ?). Pravni fakultet završio je u Beogradu. Od 1925. godine je bio pitomac francuske vlade. Doktorirao na Univerzitetu u Lyonu 1933. godine. Prije dolaska na Pravni fakultet u Subotici, bio je sudski pripravnik Sreskog suda za Grad Beograd. Docent građanskog i međunarodnog privatnog prava je od 1936. godine, a od 1940. godine izvanredni profesor.

Dr. Milivoje Marković¹⁹⁷ (Čačak, 1908. – 1986.). Sin profesora Čede Markovića. Bio je student subotičkog Pravnog fakulteta. Studij je završio u Beogradu. Docent je građanskog (stvarnog) prava od 1937. do 1938. godine kada je postavljen za docenta na Pravnom fakultetu u Beogradu. Nakon rata predavao je u Beogradu, Nišu i Prištini. Značajnija djela napisao je nakon rata: *Teorija građanskog parničnog postupka* (Beograd, 1946), *Građansko procesno pravo, I-II* (Beograd, Niš, 1957, 1966) itd.

Dr. Nikola Stjepanović¹⁹⁸ (Visoko, BiH, 1907. – Beograd, 1988.). Pravo je završio na Pravnom fakultetu u Beogradu 1931. godine, a doktorirao je 1937. godine. Docent je od 1938., a izvanredni profesor 1940. godine. Predavao je uvod u pravne nauke i administrativno pravo. Nakon rata profesor je i dekan na Pravnom fakultetu u Beogradu. Najznačajnija djela su mu udžbenici *Administrativno pravo FNRJ opšti deo* (Beograd, 1954) i *Upravno pravo SFRJ, I-II* (Beograd, 1964).

Dr. Stevan Živadinović¹⁹⁹ (Bor, 1908. – Oxford, Engleska, 1993.). Pravo je završio 1931. godine u Parizu. Doktorsku disertaciju *Pravo raspolaganja i svojina* obranio je 1937. godine, koju je objavio slijedeće godine (Beograd, 1938.). Docent građanskog (stvarnog) prava od 1939. godine.

Dr. Strahinja Subotić²⁰⁰ (Krivaci kraj Užica, 1901. – ?). Završio je pravni fakultet u Subotici 1924. godine. Na subotičkom fakultetu je 1939. godine obranio disertaciju *Motiv, njegov značaj u krivičnom pravu i jugoslovenskom krivičnom zakoniku*. Radio je kao sudac u Subotici, a od 1939. godine je bio privatni docent na Pravnom fakultetu.

196 PASu PF P. 1336/36, 1324/39, 683/40.

197 PASu PF P. 33/38, 1780/40. Bibliografija radova nastavnika i saradnika Pravnog fakulteta u Nišu 1960-2008, str. 167-168 (dostupno na http://www.prafak.ni.ac.rs/files/za_kvalitet/54.pdf).

198 PASu PF P. 529/40, 141/41. *Mala enciklopedija Prosveta*, 3, 315. PASu PF P. 529/40, 141/41.

199 PASu PF P. 774/39, ZSFS 1939, 321, 3, 287.

200 PASu PF P. 1462/39, 1371/39.

Dr. Radivoj Đisalović²⁰¹ (Novi Sad, 1904. – Novi Sad, 1981.). Počeo je studirati u Subotici, a pravo je završio u Beogradu. Radio je kao odvjetnik u rodnome gradu. Na Pravnom fakultetu u Beogradu doktorirao je ustavno pravo 1938. godine obranivši disertaciju *Namesništvo*. Za privatnog docenta rimskog prava izabran je 1940. godine. Preveo je *Gajeve institucije* (Beograd, 1939).

Dr. Radivoj Uvalić²⁰² (Bačka Palanka, 1912. – Gorgan, Iran, 1973.). Studirao je pravo u Beogradu i Parizu gdje je doktorirao 1934. godine. Za vrijeme studija u Francuskoj stupio je u vezu s članovima KPJ koji su bili u emigraciji. Sudjelovao je u Španjolskom građanskom ratu 1937. godine. Poslije je boravio u Parizu, odakle se polovicom 1939. godine vratio u zemlju. Od 1940. godine bio je imenovan za docenta na katedri za narodnu ekonomiju.

Dr. Dušan Dohčević²⁰³ (Skopje, 1913. – Beograd, 1999.). Bio je izabran za docenta na katedri za ekonomsku politiku 1940. godine.

Dr. Stevan Pejović²⁰⁴ (? – ?). Subotički liječnik, kao honorarni suradnik predavao je sudsku medicinu nakon odlaska u mirovinu Riste Jeremića.

Dr. Ninko Perić²⁰⁵ (Bojić, Mačva, 1886. – Beograd, 1961.). U prvom ljetnom semestru 1920. godine predavao je Enciklopediju prava kao profesor beogradskog fakulteta. Kasnije je bio ministar vanjskih poslova i predsjednik Narodne Skupštine.

U literaturi se navodi da su za docente subotičkog Pravnog fakulteta postavljeni još i dr. Aleksandar Avakumović 18. XI. 1922. za predmet Nauka o finansijama i dr. Miodrag Tucaković 26. XI. 1940., ali nismo mogli utvrditi da su doista i predavali na subotičkom fakultetu, te zagrebački profesor dr. Mihajlo Vuković 28. III. 1934. za Građansko pravo, ali je rektor Beogradskog univerziteta poništio njegov izbor.²⁰⁶

201 PASu PF P. 543/40. *Srpski biografski rečnik*, 3, Novi Sad, 2007, 501-501.

202 Po svemu sudeći imenovanje Uvalića nije bilo potvrđeno od Senata BU. PF P. 116/38, 780/40.

203 PASu PF P. 614/40. Docent Dohčević je na platnom spisku za travanj 1941. godine. P. 307/41.

204 PASu PF ZSFS 1934, 255, 11, 80.

205 PASu PF P. 375/20. *Neven*, br. 4, 23.1.1927.

206 Milorad Simić, *Istorija subotičkog Pravnog fakulteta 1920-1941.*, Beograd, 2012, 123-124, 130, 138, 143.

STUDENTI

Nacionalna, konfesionalna i teritorijalna pripadnost

Tijekom istraživanja nacionalne, konfesionalne, zavičajne i spolne pripadnosti studenata i studentica Pravnog fakulteta u Subotici, uglavnom smo koristili podatke iz Matrikule redovitih studenata, a manjim dijelom statističke podatke semestralnih statistika i Godišnjih izvješća Pravnog fakulteta. Dok statistički podaci po semestrima daju točno stanje u danom trenutku, Matrikulom su obuhvaćeni svi redoviti studenti od osnivanja Fakulteta do zadnjeg upisa listopada 1940. godine. Struktura studenata prikazana je u tablicama. Pored tablice koja prikazuje nacionalni sastav studenata, u rad je uvrštena i tablica koja prikazuje konfesionalnu pripadnost, jer su se studenti tijekom upisa izjašnjavali po vjeroispovijedi, a ne po nacionalnoj pripadnosti, zbog čega su podaci o nacionalnoj zastupljenosti nepouzdati. Primjerice, u Makedonce smo bili primorani uvrstiti sve studente pravoslavce rođene u Makedoniji, mada je među njima bilo i Srba ili Bugara, kako po podrijetlu tako i po opredijeljenosti. Isto tako, i velik broj Crnogoraca se osjeća Srbima. Još veći problem predstavlja određivanje nacionalnosti kod jugoslavenskih rimokatolika, gdje sam se prvenstveno pozivao na prezime te zavičaj studenta. Najviše studenata bilo je srpske nacionalnosti, ukupno 1.845 ili 45,56 %. Srbi su većinom bili iz Vojvodine i Srbije, ali ih je bilo i iz ostalih krajeva nastanjenih srpskim življem. Hrvata je upisano 583 (19,41 %), od kojih je trećina bila iz Subotice i okolice. Treći po brojnosti bili su Crnogorci (420 upisanih), a zatim Mađari (324), Rusi (236), Židovi (231), Nijemci (177) itd.²⁰⁷

Tablica 1: Nacionalna pripadnost studenata prema godini upisa na studij

Nacionalnost	20.	20./ 21.	21./ 22.	22./ 23.	23./ 24.	24./ 25.	25./ 26.	26./ 27.	27./ 28.	28./ 29.	29./ 30.	30./ 31.
Srbi	18	211	75	74	35	39	51	65	78	75	93	108
Makedonci	1	29	22	5	2	-	-	1	1	1	3	2
Crnogorci	-	62	40	21	21	11	23	15	6	5	20	17
Hrvati	14	36	28	12	12	15	20	20	27	22	25	21
Slovinci	-	3	1	3	4	-	1	4	1	3	1	1
Bošnjaci	-	1	-	-	-	-	1	4	1	1	1	1
Rusi	-	2	44	64	27	10	16	10	6	3	8	4
Bugari	-	-	-	-	-	-	12	-	-	1	1	-

²⁰⁷ Tablica 1, Matrikula

Česi, Slovaci	-	3	-	2	1	-	2	1	1	-	2	-
Rusini, Ukr.	-	1	-	-	1	1	1	2	1	-	-	-
Poljaci	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-
Mađari	16	7	1	5	1	12	14	13	15	22	25	19
Nijemci	2	4	1	8	6	2	4	6	7	10	15	17
Židovi	29	15	4	4	5	16	4	19	15	10	19	10
Rumunji	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Albanci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Talijani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Estonci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Neizjašnjeni	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Ukupno	80	374	217	198	115	107	149	160	160	153	214	200

Nacionalnost	31./ 32.	32./ 33.	33./ 34.	34./ 35.	35./ 36.	36./ 37.	37./ 38.	38./ 39.	39./ 40.	40./ 41.	Uku- pno
Srbi	118	139	86	119	113	104	85	77	36	46	1.845
Makedonci	4	5	1	5	7	1	3	1	2	1	97
Crnogorci	21	21	26	21	16	18	26	11	11	8	420
Hrvati	30	44	33	49	43	32	33	33	18	16	583
Slovenci	4	2	3	4	1	2	1	1	3	1	44
Bošnjaci	-	2	1	-	1	1	-	1	-	1	17
Rusi	8	1	5	7	2	5	5	5	3	1	236
Bugari	-	-	-	2	4	3	9	3	1	-	36
Česi, Slovaci	1	-	-	2	3	1	1	1	-	-	21
Rusini, Ukr.	1	-	-	-	1	2	-	-	-	-	11
Poljaci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Mađari	27	25	18	19	18	15	9	12	13	18	324
Nijemci	11	13	16	4	11	16	7	6	3	8	177
Židovi	16	16	12	11	5	10	4	4	2	1	231
Rumunji	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Albanci	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Talijani	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Estonci	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Neizjašnjeni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Ukupno	241	269	201	243	227	210	183	155	93	101	4.050

Tablica 2: Konfesionalna pripadnost studenata prema godini upisa na studij

Vjera, konfesija	20.	20./21.	21./22.	22./23.	23./24.	24./25.	25./26.	26./27.	27./28.	28./29.	29./30.	30./31.
Srpska prav.	19	302	137	100	58	50	73	81	85	61	116	127
Ruska prav.	-	2	44	64	27	10	16	10	6	3	8	4
Bugarska pr.	-	-	-	-	-	-	12	-	-	1	1	-
Rumunjska p.	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rimokatolici	31	51	30	29	21	29	41	40	47	49	64	50
Grkokatolici	-	1	-	-	1	2	1	3	2	-	-	-
Starokatolici	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Evangelici	1	1	1	1	2	-	-	2	1	6	5	6
Reformati	-	1	-	-	1	-	1	1	2	2	-	2
Judaizam	29	15	4	4	5	16	4	19	15	10	19	10
Muslimani	-	1	-	-	-	-	1	4	1	1	1	1
Neopredj.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Ukupno	80	374	217	198	115	107	149	160	160	153	214	200

Vjera, konfesija	31./32.	32./33.	33./34.	34./35.	35./36.	36./37.	37./38.	38./39.	39./40.	40./41.	Ukupno
Srpska prav.	143	166	113	145	135	123	114	89	49	55	2.361
Ruska prav.	8	1	5	7	2	5	5	5	3	1	236
Bugarska pr.	-	-	-	2	4	3	9	3	1	-	36
Rumunjska p.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Rimokatolici	61	79	64	74	73	58	50	52	38	40	1.071
Grkokatolici	1	-	-	-	1	2	-	-	-	-	14
Starokatolici	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	2
Evangelici	7	3	3	1	2	5	1	-	-	2	50
Reformati	5	1	2	3	2	1	-	1	-	1	26
Judaizam	16	16	12	11	5	10	4	4	2	1	231
Muslimani	-	2	1	-	2	2	-	1	-	1	19
Neopredj.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Ukupno	241	269	201	243	227	210	183	155	93	101	4.050

Nakon otvaranja Pravnog fakulteta u Subotici 1920. godine, u prvi semestar su se upisali uglavnom Vojvođani. Od 80 upisanih, 64 ih je rođeno u današnjoj Vojvodini (Banat, Bačka i istočni Srijem), a od toga čak 34 iz Subotice.²⁰⁸ Međutim,

²⁰⁸ U prvi semestar 1920. g. upisalo se čak 29 Židova i 16 Mađara i svi su se, osim petorice, ispisali već u toku tog semestra. Mogući je razlog tome nepoznavanje jezika (domaći Židovi su se također izjašnjavali kao Mađari) mada ne treba zanemariti ni aktualne odluke Trianonskog ugovora po kojem je Subotica priključena Kraljevini SHS. Matrikula.

već od sljedećeg, zimskog semestra 1920. godine, teritorijalna pripadnost je izmijenjena u potpunosti. Naredbom ministra prosvjete velik broj državnih stipendista, bruceša i studenata druge godine Pravnog fakulteta u Beogradu prebačen je u Suboticu.²⁰⁹ Stipendisti su uglavnom bili iz Srbije i Crne Gore, ali iz Makedonije (tada Južne Srbije) i Dalmacije. Tek nakon reduciranja broja stipendista sredinom dvadesetih godina, a pogotovu nakon ukidanja državnih stipendija, ponovno su većinu na Fakultetu činili studenti iz Vojvodine. Na početku je upisan i velik broj imigranata iz Rusije, no kako se ruska emigracija nije obnavljala, broj upisanih Rusa se stalno smanjivao, naročito od školske 1926./27. godine, od kada ih se u prvi semestar upisivalo manje od deset. Od 4.050 redovitih studenata upisanih od 1920. do 1940. godine zavičajno je iz Vojvodine bilo 1.758 ili 49 %, iz Srbije 579 ili 14,39 % iz Crne Gore s Bokom 424 ili 10,38 %, dok ih je iz ostalih krajeva Kraljevine bilo znatno manje.²¹⁰ Pored domaćih studenata, na Fakultetu je studiralo 558 ili 13,77 % osoba rođenih izvan granica predratne Jugoslavije.²¹¹

Tablica 3: Teritorijalna pripadnost studenata prema godini upisa na studij

	20.	20./ 21.	21./ 22.	22./ 23.	23./ 24.	24./ 25.	25./ 26.	26./ 27.	27./ 28.	28./ 29.	29./ 30.	30./ 31.
Subotica	34	14	6	5	5	18	17	24	30	13	27	14
Bačka, Banat	25	73	30	36	28	26	40	60	52	76	76	75
Srijem	5	23	4	7	5	6	6	5	7	9	8	12
Baranja	-	1	-	-	-	--	1	-	3	-	-	1
Slavonija	3	5	5	2	2	-	3	4	3	3	5	5
Hrvatska	-	9	8	3	1	6	2	5	8	6	5	7
Dalmacija	-	11	9	3	3	4	3	4	4	6	9	6
Slovenija	-	3	1	1	5	-	1	3	1	3	1	1
BiH	-	8	3	2	2	2	4	6	9	7	2	11
Srbija	5	113	40	31	7	13	8	11	18	8	29	28
Kosovo	-	4	2	1	-	-	-	-	3	1	1	-
Makedonija	1	29	22	5	2	-	-	1	1	1	3	2
Crna Gora	-	62	40	21	21	12	24	15	6	5	20	17

209 PASu PF P. 267/20.

210 Vidi tablicu 3.

211 U Matrikulu su dugo uvedeni studenti iz obnovljene Poljske i novostvorenih baltičkih republika kao podanici Carske Rusije, te zbog toga ovi podaci nisu posve pouzdani. Matrikula, vidi tablicu.

<i>Inozemstvo</i>	7	19	47	81	34	20	40	22	15	15	28	21
Rusija	-	2	44	64	27	11	16	10	6	3	9	4
Mađarska	4	3	2	6	4	5	6	5	3	3	11	7
Rumunjska	2	2	1	6	-	1	1	1	4	4	4	7
Čehoslovač.	1	3	-	1	1	-	3	3	1	-	-	-
Bugarska	-	-	-	-	-	-	12	-	-	1	1	-
Njemačka	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Austrija	-	-	-	1	1	2	-	1	-	1	-	1
Grčka	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Albanija	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Italija	-	8	-	2	-	1	2	2	1	2	2	1
SAD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
Kanada	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Poljska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Estonija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Turska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ukupno	80	374	217	198	115	107	149	160	160	153	214	200

	31./ 32.	32./ 33.	33./ 34.	34./ 35.	35./ 36.	36./ 37.	37./ 38.	38./ 39.	39./ 40.	40./ 41.	Ukupno
Subotica	24	19	20	28	19	8	16	10	14	13	378
Bačka, Banat	80	88	59	68	65	72	36	52	26	35	1.178
Srijem	6	16	14	13	12	3	6	10	-	5	182
Baranja	-	1	-	1	1	1	1	1	-	1	13
Slavonija	4	7	8	12	14	13	14	9	3	2	126
Hrvatska	12	6	7	16	12	16	12	14	8	4	167
Dalmacija	4	12	7	5	10	12	5	6	2	4	129
Slovenija	4	1	3	3	1	-	1	-	3	-	36
BiH	8	13	13	18	11	11	12	8	6	6	162
Srbija	43	56	20	30	31	27	27	15	5	14	579
Kosovo	1	1	-	-	2	2	1	2	-	-	21
Makedonija	4	5	1	5	7	1	3	1	2	1	97
Crna Gora	21	21	26	22	16	18	27	11	11	8	424
<i>Inozemstvo</i>	<i>30</i>	<i>23</i>	<i>23</i>	<i>22</i>	<i>26</i>	<i>26</i>	<i>22</i>	<i>16</i>	<i>13</i>	<i>8</i>	558
Rusija	8	2	5	7	2	5	5	5	3	1	239
Mađarska	8	10	10	6	4	8	6	3	6	2	122
Rumunjska	6	4	-	2	6	1	-	2	1	2	57
Čehoslovač.	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	16

Bugarska	1	-	-	2	4	3	9	2	1	-	36
Njemačka	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2
Austrija	-	-	1	1	2	-	-	1	-	1	13
Grčka	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Albanija	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	3
Italija	4	6	4	2	5	7	2	2	1	-	54
SAD	2	-	1	1	-	1	-	1	-	1	10
Kanada	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Poljska	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Estonija	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Turska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Ukupno	241	269	201	243	227	210	183	155	93	101	4.050

Iznimno je bio mali broj upisanih žena, svega 342 od 4.050 ili 8,4 %. Pored toga, žene su teže završavale studij. Od četiri upisane, fakultet je završila jedna, dok je svaki treći upisani muškarac uspio diplomirati.²¹² Broj upisanih na fakultet varirao je iz semestra u semestar. U ljetnom semestru školske 1921./22. godine, nastavu je polazilo 459 studenata, a u zimskom semestru 1923./24. godine svega 327. Manje studenata upisano je u ljetni semestar školske 1924./25. godine, svega 234 studenta. Od tada broj upisanih studenata lagano raste. U ljetnom semestru 1926. godine upisalo se 287, u ljetni semestar 1928. godine 330, u ljetni semestar 1932. godine 370, a najveći broj slušatelja 600, upisan je u zimskom semestru 1936. godine.²¹³ Broj upisanih ponovno se smanjio koncem tridesetih godina, pred početak rata u Jugoslaviji.

Tablica 4: Spolna struktura studenata prema godini upisa na studij

	20.	20./ 21.	21./ 22.	22./ 23.	23./ 24.	24./ 25.	25./ 26.	26./ 27.	27./ 28.	28./ 29.	29./ 30.	30./ 31.
Ukupno studenata	80	374	217	198	115	107	149	160	160	153	214	200
Žene	-	7	3	17	7	8	10	13	16	20	25	19
Muškarci	80	367	214	181	108	99	139	147	144	133	189	181
Završili studij	12	169	118	72	52	47	53	43	50	52	79	85
Žene	-	3	-	4	1	3	5	4	1	6	4	8
Muškarci	12	166	118	68	51	44	48	39	49	46	75	77

²¹² Tablica, Matrikula.

²¹³ PASu PF P. 569/22, 600/24, 626/26, 635/28, 902/32.

	31./ 32.	32./ 33.	33./ 34.	34./ 35.	35./ 36.	36./ 37.	37./ 38.	38./ 39.	39./ 40.	40./ 41.	Ukupno
Ukupno studenata	241	269	201	243	227	210	183	155	93	101	4.050
Žene	25	22	21	20	20	23	19	21	20	6	342
Muškarci	216	247	180	223	207	187	164	134	73	95	3.708
Završili studij	111	162	92	111	74	44	12	3	-	-	1.431
Žene	7	12	8	11	6	2	-	-	-	-	85
Muškarci	104	150	84	100	68	42	12	3	-	-	1.346

Studentski standard

Stipendije

Početkom dvadesetih godina 20. stoljeća država je izdvajala znatna sredstva za stipendiranje siromašnih studenata, no kako je novca u tu svrhu iz godine u godinu bilo sve manje, broj se državnih stipendista smanjivao sve dok državne stipendije nisu potpuno ukinute. Stipendisti su u početku podijeljeni u četiri kategorije, u ovisnosti o porezu koji je plaćala obitelj stipendista.²¹⁴ Pravo na stipendiju, odnosno blagodejanje, imali su redoviti slušatelji sveučilišta, pod uvjetom redovitog polaganja ispita i davanja godine za godinom.²¹⁵ Pravilnikom koji je Ministarstvo prosvjete donijelo 11. listopada 1925. godine određen je maksimalan broj stipendista po fakultetima. Pravo na stipendiju imali su dobri studenti, čiji roditelji nisu plaćali više od 10 dinara izravnog poreza. Stipendisti su bili dužni nakon svršetka studija zaposliti se u državnoj službi. Stipendija se gubila zbog nediscipline, lošeg uspjeha, zaposlenjem studenta ili ako stipendist počini kazneno djelo protiv države, što je podrazumijevalo i pripadnost ilegalnoj političkoj organizaciji.²¹⁶ Prijave za stipendiju podnošene su Odboru za blagodejanje, koji je sastavljao i podnosio spiskove Ministarstvu prosvjete.²¹⁷

Nakon odluke Ministarstva da se blagodejanci iz Beograda prebace u Suboticu, do listopada 1920. godine ih je stiglo devedesetak.²¹⁸ No, kako Sekcija za blagodejanje iz Beograda nije redovito slala sredstva za isplatu, Vijeće Pravnog fakulteta bilo je prisiljeno u nekoliko navrata tražiti izvanredne kredite za isplatu stipendija. Nezadovoljstvo studenata zbog neredovitih isplata kulminiralo je krajem 1921. godine. Na zboru održanom na Fakultetu 7. prosinca, stipendisti su odlučili bojkotirati nastavu od 9. do 13. prosinca, kada su studenti obaviješteni kako će im stipendije biti

²¹⁴ Jovanović, 77.

²¹⁵ PASu PF P. 696/21.

²¹⁶ PASu PF P. 775/25.

²¹⁷ PASu PF ZSFS 1924, 42, 2, 241.

²¹⁸ Vidi str. 61.

isplaćene uz poduzimanje mjera kojima će se spriječiti njihovo kašnjenje.²¹⁹ Broj stipendista smanjivao se iz semestra u semestar. Tako je prosinca 1922. godine stipendiju od 600 dinara primalo 97 blagodejanca, a svibnja 1923. godine njih 92, što je vjerojatno bila posljedica padanja na ispitima u veljači. Sljedeće školske godine, stipendiju je primalo 66 studenata, od toga šezdeset i dvoje po 600 dinara, a četvero po 400 dinara. Po podacima iz veljače 1925. godine 22 studenta primala su po 500 dinara, a sljedeće godine svega 17 studenata također po 500 dinara.²²⁰ Na koncu, početkom školske 1927./28. godine donesena je odluka o ukidanju državnih stipendija. Odluka se nije odnosila na studente koji su već primali stipendiju, kojih je na Subotičkom fakultetu bilo osam. Posljednji državni stipendist diplomirao je lipnja 1931. godine, te je dekan mogao izvijestiti Ministarstvo kako na fakultetu više nema stipendista.²²¹ Ukupno je stipendiju primalo oko 250 studenata. Njenim ukidanjem pogođeni su bili siromašni studenti, ponajviše iz južnih krajeva, te se od tada njihov broj prilično smanjio.²²²

Pored državnih stipendista, manji broj studenata primao je stipendije iz zaklada raznih kulturnih i drugih institucija. Sredinom dvadesetih godina, dvojicu studenata stipendirala je Senčanska pravoslavna crkvena općina iz zaklade Jaše Branovačkog. Istovremeno iz zaklade velikog subotičkog dobrotvora Jovana Ostojića stipendiju je primalo troje studenata. Početkom tridesetih stipendije su dodjeljivane iz zaklade Đuković kojom je upravljalo Ministarstvo prosvjete. Veliki upravni Savet Patrijaršije Srpske, dodjeljivao je stipendije iz Fonda Petra, Milice i Rahilje Vojnović. Društvo Svetog Save stipendiralo je dvojicu studenata iz Subotice, a jedna studentica dobivala je stipendiju iz Zadužbine Sofije Dražić. Pred početak rata po jednu stipendiju dodjeljivao je Šajkaški okrug i Financijska kontrola iz Subotice.²²³ Novčani iznos ovih stipendija bio je viši od državnih, ali zbog malog broja studenata koji su ih primali one nisu osobito utjecale na poboljšanje materijalnih prilika većine studenata. Najsiriromašnijim studentima svake godine, obično prije božićnih blagdana, dodjeljivana je izvanredna pomoć, koja je stizala od Dvora, Narodne skupštine, Ministarstva prosvjete, a tridesetih godina, još i od Senata i bana Dunavske banovine. Raspodjelu novca u početku je vršio Fond za pomaganje siromašnih studenata pri studentskoj udruzi Svetlost, a kasnije Potporna udruga studenata.²²⁴ Sredstva izvanredne pomoći bila su nedovoljna, a nakon ukidanja državnih stipendija, većina siromašnih studenata morala se izdržavati vlastitim radom. Studenti su zapošljavani u tijelima gradske uprave, policiji, pošti i drugim javnim službama. Manji broj studenata radio je na Fakultetu kao dnevničari u Tajništvu i Knjižnici.²²⁵

219 PASu PF P. 655/21.

220 PASu PF P. 1148/22, P. 34/23, 347/25, 1287/26.

221 PASu PF P. 27, 827/31.

222 *Dnevnik*, br. 30, 31.1.1930.

223 PASu PF P. 1164/25, 9/26, 104/27, 1405/30, 260/35, 396/38, ZSFS 1776, 31, 33, 439.

224 PASu PF ZSFS 1923, 22, 1, 187, P. 1265/24, ZSFS 1934, 255, 879.

225 PASu PF P. 459/25, ZSFS 1921, 33, 1, 58.

Studentski dom i menza

Nakon useljenja u zgradu na uglu Wilsonove i Harambašićeve ulice Fakultetska konferencija donijela je odluku o otvorenju Doma za smještaj studenata na drugom katu. U tu svrhu podignut je kredit kod Prve hrvatske štedionice za popravku električnih instalacija, te za instaliranje vodovoda i tuševa za kupaonicu.²²⁶ Svečano otvaranje Doma izvršeno je na dan Svetog Save 27. siječnja 1921. godine. Do 1931. godine Dom je bio u nadležnosti Fakultetskog vijeća, a nakon toga u nadležnosti Ministarstva prosvjete. Do 1931. godine Domom je upravljao domaćin zgrade, a kasnije ravnatelj.²²⁷ U početku studenti su plaćali svega sedam i pol dinara za rasvjetu i održavanje čistoće, a od 1929. godine uvedena je stanarina od 30 dinara za redovite studente i 66 dinara za doktorande. Nakon 1931. godine uvedena je jedinstvena stanarina u iznosu od 100 dinara.²²⁸ Studentski dom je imao 25 prostorija, od toga dvadeset i jednu sobu za stanovanje, ured ravnatelja, ambulantu i dvije prostorije ekonomata. U sobama je bilo 80 postelja, a studenti su se služili zajedničkom kupaonicom. Smještajni kapacitet bio je dovoljan za prihvrat svih zainteresiranih studenata, a od sredine tridesetih godina, Dom je bio popunjen svega 60-70 %.²²⁹ Pravo stanovanja u domu imali su samo muškarci, dok je za djevojke osiguran smještaj u Učiteljskom konviktu u ulici Kralja Aleksandra (Korzo).²³⁰ Pored vlastite funkcije, smještaja studenata, Studentski dom je imao značajnu ulogu u svakodnevnom životu studenata. Studenti, stanovnici Doma pokretali su skoro sve akcije studenata na Fakultetu i u gradu. Oni su činili jezgro oko kojeg su se okupili ostali studenti u okviru studentskih udruga. Istodobno s otvaranjem doma, otvorena je i studentska menza. Prije toga siromašni studenti blagodejanci dobivali su dodatak za ishranu u iznosu od 200 dinara.²³¹ Menza se nalazila u suterenu zgrade, a njeno vođenje povjereno je zakupcima, koji su sami prikupljali novac za ishranu studenata. Kvaliteta hrane i higijenski uvjeti u menzi često nisu bili zadovoljavajući, te je na traženje domaćina zgrade Dimitrija Tasića, lipnja 1925. godine donesena odluka o privremenom zatvaranju menze.²³² Nakon ukidanja menze, studenti su se morali hraniti u gradu, što je dodatno smanjilo ionako skromna novčana sredstva kojima su raspolagali. Pokušaji studenata da se menza ponovno otvori su propali, jer uprava Doma nije imala dovoljno novca za njeno izdržavanje. Menza je ponovno otvorena tek 1. svibnja 1938. godine nakon zajedničke akcije udruga studenata Svetlost i Akademski sever.²³³

²²⁶ PASu PF ZSFS 1920, 19, 1, 29.

²²⁷ PASu PF P. 239/24, 610/31.

²²⁸ PASu PF P. 1542/21, 376/29. *Jugoslavenski dnevnik*, br. 24, 31.1.1934.

²²⁹ PASu PF P. 1087/30, 602/39.

²³⁰ Fakultetsko vijeće je 13. prosinca 1920. odbilo molbu studentice Ružice Žikić da stanuje u domu. PASu PF ZSFS 1920, 22, 2, 36.

²³¹ PASu PF P. 382/20.

²³² PASu PF ZSFS 1921, 33, 3, 58, P. 1265/24, 352/25.

²³³ Pualić, 82.

Poslove menze vodila je uprava izabrana od studenata. Članovi uprave aktivno su surađivali sa sličnim organizacijama u okviru Zajednice vojvođanskih studentskih ekonomskih organizacija, koja je osnovana 30. travnja 1939. godine na skupštini održanoj na Subotičkom fakultetu.²³⁴

Zdravstvena zaštita

Pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu s početka su imali samo blagodejanci, nakon dogovora između fakultetske uprave i gradskog fizika dr. Koste Plavšića 1921. godine. Posve razumljivo, takvim rješenjem bila je nezadovoljna većina studenata, te je Fakultetsko vijeće 1923. godine odredilo nastavnika sudske medicine za besplatno liječenje svih studenata.²³⁵ Nakon ustanovljenja Fonda za zdravstvenu zaštitu učenika 1928. godine, od polovice sredstava koja su ostajala Fakultetu, otvorena je ambulanta, a pored toga studentima je plaćeno liječenje u lječilištima i sanatorijima u zemlji.²³⁶

Studentske udruge i klubovi, politički život studenata Pravnog fakulteta

Radi ostvarenja svojih staleških interesa studenti Pravnog fakulteta u Subotici udruživali su se u klubove i udruge, koji se po broju članova i opsegu djelovanja mogu podijeliti na: opće ili zajedničke, osnovne radi okupljanja svih studenata i udruge koje su se ponajčešće deklarativno bavile unapređenjem znanosti, kulturnog, umjetničkog i drugim aspektima života studenata. Udruge su radile na temelju pravila koja je odobravalno Vijeće fakulteta. Pravilima i programom precizirani su svrha i sredstva za izdržavanje udruge, njima su regulirana pitanja članstva i tijela udruge. Najvažnije odluke donošene su na skupštinama redovitim i izvanrednim, a udrugom je između dviju skupština rukovodio upravni odbor.

Udruge studenata su se, međutim, prvenstveno bavile politikom, a manje stvarnim potrebama studenata, te rad udruga subotičkog Pravnog fakulteta možemo podijeliti u tri razdoblja, koja se poklapaju sa značajnim političkim promjenama u Kraljevini. Od 1920. do 1928. godine, na Fakultetu je postojala zajednička udruga studenata Svetlost koja je bila relativno neovisna, s rijetkim uplitanjem fakultetske uprave u njezin rad. Uprava udruge birana je na temelju kandidacijskih lista, koje su se razlikovale po stranačkoj opredijeljenosti nositelja. Nakon zavođenja diktature, dotadašnje udruge gube neovisnost ili se ukidaju, a osniva se Jugoslovenski akademski klub, prorežimska studentska organizacija oko koje su se okupili pristaše integralnog jugoslavenstva.

234 PASu PF P. 391/39.

235 PASu PF ZSFS 1923, 22, 1, 87.

236 PASu PF P. 411/28, 540/31 650/32.

Od 1934. godine do početka rata, na Fakultetu je postojalo više ravnopravnih udruga koje su se razlikovale po političkoj opredijeljenosti članstva

Studentske udruge i politički život od 1920. do 1928. godine

Zajednička udruga studenata Subotičkog pravnog fakulteta Svetlost razvila se iz Odbora studenata Pravnog fakulteta za rekviziciju stanova, osnovanog rujna 1920. godine, s namjerom podizanja ugleda studentske mladeži.²³⁷ Vodeću ulogu u udruzi imale su pristalice Jugoslavenske demokratske stranke, uglavnom iz Crne Gore, Srbije i Dalmacije. Udruga se prvenstveno bavila poboljšanjem materijalnog položaja studenata.²³⁸ Ona je vršila distribuciju pomoći namijenjene siromašnim studentima, a nastojala je i uključiti građanstvo u akcije pomoći studentima. Svetlost je imala knjižnicu i čitaonicu, organizirala je ekskurzije i priređivala zabave s kojih je prihod dodjeljivan siromašnim članovima.²³⁹

Prosinca 1922. godine utemeljena je studentska apstinentska udruga Budućnost, čija je zadaća bila suzbijanje uporabe alkoholnih i narkotičkih sredstava, radi omogućavanja tjelesnog razvitka i dostignuća općeg društvenog blagostanja. Udruga je tijekom osnivanja imala dvadeset i jednog člana. U građi o Fakultetu nema niti spomena bilo kakve aktivnosti udruge, mada se ona spominje još i u godišnjem izvješću Pravnog fakulteta iz 1929. godine.²⁴⁰

Koncem 1924. godine osnovano je Akademsko prosvjetno potporno društvo Vojvodina. Osnivač i predsjednik društva bio je Želimir Vidaković, oko kojega su se okupili studenti hrvatske nacionalnosti iz Subotice. Vidaković se formalno ogradio od bilo kakve politike, ali je udruga ipak bila kontraponirana dođošima okupljenima oko Svetlosti.²⁴¹ Međutim, teritorijalno ograničeno i nacionalno obilježeno, društvo se zbog malog broja članova uskoro ugasilo. Daljnju aktivnost članstvo je nastavilo izvan Fakulteta u okviru Hrvatskog akademskog društva Bunjevac iz Subotice, koje je organiziralo predavanja i zabave, s kojih je prihod korišten za pomaganje studentima.²⁴²

Po ugledu na slične udruge, 1925. godine osnovana je Akademski jadranska straža. Formalna zadaća udruge bila je „kulturno i gospodarsko unapređenje Jadrana“, a zapravo je nastojalo organizirati jeftina putovanja, radi upoznavanja jadranske obale. Udruga je bila u svezi s odborom Jadranske straže u Subotici, kojim je rukovodio profesor Ivo Milić. Udruga je brojala svega desetak članova i uglavnom se ne spominje u izvješćima fakulteta.²⁴³

²³⁷ PASu PF P. 439/20.

²³⁸ *Pravila i poslovnik „Svetlosti“ Udruženja Stud. Sub. prav. fakulteta*, Subotica, 1921.

²³⁹ PASu PF P. 1429/23, 264/27, 31/28.

²⁴⁰ PASu PF P. 1269/22, 554/29.

²⁴¹ *Hrvatske novine*, br. 16, 18.4.1925. PASu PF P. 45/25.

²⁴² *Neven*, br. 15, 22.4.1928.

²⁴³ Na traženje profesora Milića, udruga je posljednji put dopisana u izvješću iz 1930. godine PASu PF P. 467/30.

U godišnjem izvješću za školsku 1926./27. godinu pored Svetlosti i podružnice Ferijalnog saveza spominje se Društvo za Ligu naroda, no kako je to jedini podatak o toj udruzi, čini se kako ono nije zaživjelo.²⁴⁴

Godine 1926. osnovana je 220. podružnica Ferijalnog Saveza, čija je zadaća bila organiziranje jeftinih putovanja po zemlji i inozemstvu. U Ferijalni savez je 1930. godine bilo učlanjeno 75 studenata, no uskoro je ukinut zbog nepravilnosti u radu, odnosno pronevjere predsjednika subotičke podružnice Boška Maramice.²⁴⁵

Studenti Pravnog fakulteta u Subotici osnovali su 1921. godine Subotički akademski sport klub i Akademsko diletantsko pozorište, koji su bili izvan nadležnosti Fakultetskog vijeća, a u čijem radu su sudjelovali studenti i drugih fakulteta stalno nastanjeni u Subotici. Studentsko kazalište izvelo je prvu predstavu *Običan čovek*, Branislava Nušića 4. prosinca 1921. godine. Predstave su redovito izvođene u Subotičkoj matici.²⁴⁶

Politički život studenata do 1928. godine bio je kaotičan i uglavnom se svodio na sukobe između studenata različitih političkih uvjerenja, koji su redovito eskalirali pred izbore za upravu Svetlosti. Većina studenata istupala je zajednički jedino u sukobima s lokalnim vlastima i u rijetkim prigodama kada je izražavana podrška borbi beogradskih ili zagrebačkih studenata za očuvanje autonomije sveučilišta.

Prvi sukobi s gradskim vlastima počeli su nakon što je veliki župan dr. Vranje Sudarević odbio izvršiti rekviziciju stanova za studente koji do studenog 1920. godine nisu imali osiguran smještaj.²⁴⁷ Uz to, studente je iritirao najčešće odbojan stav Subotičana prema njima, od samog osnutka fakulteta. Većinsko mađarsko, a potom hrvatsko stanovništvo, osnivanje je fakulteta i dolazak studenata sa strane, doživljavalo kao još jedan oblik penetracije srpstva i pravoslavlja u posve katoličku sredinu. Nepovjerenje je pojačano aktivnostima nekih profesora i studenata. Nakon ugušenja komunističke pobune, travnja 1920. godine profesor Nedeljković je na skupu održanom na Trgu slobode izjavio kako se „zločinački komunistički pokret u ovim krajevima udružio s mađarskom iredentom“, a govor je završio porukom Mađarima: „Mi smo Jugoslaveni mirni ali ko hoće krvi imaće krvi do kolena“.²⁴⁸ *Neven* od 8. listopada 1920. godine donosi sljedeći komentar: „Mržnja koja činovnici, učitelji i đaci Univerziteta šire protiv Bunjevaca je kontraproduktivna. Kažu: Oni su više Mađari no Jugoslaveni. Ako im to svaki dan turamo pod nos, tako će i biti“.²⁴⁹

244 PASu PF P. 554/27.

245 PASu PF P. 151/30.

246 *Neven*, br. 19, 26.1.1921. i br. 267, 4.12.1921.

247 Do useljenja u zgradu Preparandije, studenti su živjeli u unajmljenim stanovima.

248 *Neven*, br. 92, 27.4.1920.

249 *Neven*, br. 224, 8.10.1920.

Ionako loše odnose stanovništva i studenata dodatno je pokvario incident koji su izazvali studenti na osnivačkoj skupštini Bunjevačko-šokačke stranke, održanoj 10. listopada 1920. godine. Govornici su prekidani uzvicima „Dole frankovci“ i „Živela Srbija“. Prema izvješću *Nevena*, studente je predvodio Božidar Nikolić, predsjednik Odbora studenata i aktivan član Demokratske stranke, na što je reagirao *Narod*, list Demokratske stranke za Suboticu, optuživši *Neven* kako želi prikazati studente kao plaćenike Demokratske stranke.²⁵⁰ Naredni mjeseci obilježeni su sitnim čarkama između građana i studenata, a sukob je dostigao vrhunac nakon događaja od ožujka do lipnja 1921. godine. Prvo je student Velimir Pejović 16. ožujka izazvao nered u jednoj gostioni na Paliću, zbog čega je redarstveno priveden, na što je skupina od dvadesetak studenata upala u zgradu redarstva tražeći njegovo oslobađanje. Tjedan kasnije, sedam studenata je u Studentskom domu prvo demoliralo jednu sobu, a zatim su izašli u grad, usput se zabavljajući pucanjem u zrak.²⁵¹ Neredi su nastavljeni 31. ožujka, kada su studenti demolirali Gradsku kavanu, nakon toga se uputili ka kući bivšeg velikog župana Sudarevića, tražeći obračun s njim. U namjeri ih je spriječila policija, a najratoborniji studenti su pritvoreni, i ubrzo pušteni na zahtjev prodekana Aćimovića.²⁵² Fakultetska se uprava trudila minimalizirati incidente, čemu svjedoči izvješće dekana Miljkovića poslano velikom županu Paji Dobanovačkom 12. travnja u kojemu piše „da nije bilo nikakvih izgređa i da su sve izmislili Hrvati-frankovci“.²⁵³ Ovi su događaji, ipak, primorali Fakultetsko vijeće utemeljiti Disciplinski sud za slušatelje fakulteta. Na prvom zasjedanju suda okrivljenim studentima izrečen je ukor.²⁵⁴

Disciplinske mjere izrečene studentima nisu ih pokolebale i oni su nastavili izazivati nered u gradu. Na koncu, noć prije Uskrsa po julijanskom kalendaru, 30. travnja 1921. godine, studenti su počinili izgrede na više mjesta u gradu, uzvikujući uvredljive poruke Bunjevcima i Mađarima. Veliki župan Dobanovački je na njih poslao policiju i tom prigodom je pretučeno i uhićeno više studenata. Sljedećeg dana studenti su uputili prosvjed ministru unutarnjih djela Draškoviću, u kojemu su tražili kažnjavanje krivaca za batinanje studenata i smjenu Dobanovačkog. Na kraju su poručili ukoliko se njihov zahtjev ne usvoji, oni će ubuduće na silu odgovoriti silom.²⁵⁵

Na događaje u Subotici reagirali su beogradski listovi *Tribuna*, *Epoha* i *Balkan* optuživši vlasti u Subotici kako ne čine ništa radi zaštite studenata od separatista. S druge strane subotički tisak, do tada podijeljen, sada je jednodušno osudio studente.²⁵⁶

250 *Neven*, br. 228, 13.10.1920. *Narod*, br. 238, 24.10.1920.

251 PASu PF P. 800/2, 803/21.

252 Predsjednik i osnivač Bunjevačko-šokačke stranke Vranje Sudarević bio je česta meta studenata zbog svojega autonomaštva. Ante Sekulić, *Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca*, Zbornik za narodni život i običaje, 50, Zagreb, 1986, 244.

253 PASu PF P. 1794/21.

254 PASu PF ZSFS 1921, 37, 6, 67.

255 *Neven*, br. 100, 10.5.1921.

256 U *Nevenu* br. 101 od 11. svibnja 1921. preneseni su komentari beogradskog tiska. U *Balkanu*

Na događaje u Subotici reagirali su također i Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo unutarnjih djela, određivši povjerenstvo radi istrage. Povjerenstvo na čelu s načelnikom Ministarstva prosvjete Lazarom Kneževićem i inspektorom policije Atanackovićem stiglo je 13. svibnja u Suboticu i nakon saslušanja okrivljenih studenata vratilo se u Beograd. Na koncu, u pismu poslanom dekanu 6. lipnja 1921. godine Ministarstvo prosvjete zatražilo je provedbu postupka protiv studenata: Velimira Pejovića, Rada Lakičevića, Stojana Petrovića, Dušana Rakića, Bore Blagojevića, Sime Jankovića, Čedomira Nikodijevića i Ivana, tek prekrštenog u pravoslavlje – Jovana, Junakovića. Odlukom Disciplinskog suda za slušatelje svi navedeni studenti kažnjeni su ukorom.²⁵⁷

Tako je završena Uskršnja afera, a ujedno su prekinuti česti sukobi studenata i građana. Nažalost, jednom narušeni odnosi više se nisu dali popraviti. Tu i tamo zaiskrile bi iskrice, kao na primjer nakon pisanja *Subotičkih novina* o studentima. U navedenom listu 26. rujna 1921. godine u članku o eventualnom ukidanju Fakulteta napisano je „da će za fakultetom i studentima žaliti jedino subotički staklari, jer će ostati bez posla.“²⁵⁸ Izgreda izazvanih od strane studenata više nije bilo, sve do 26. prosinca 1926. godine, kada je skupina pijanih studenata izvikivala pogrdne riječi učenicima mađarske Učiteljske škole. Tom prigodom stradalo je nekoliko stakala na oknima školske zgrade i po koja studentska glava, nakon intervencije policije.²⁵⁹

Političke borbe među studentima vođene su u okviru udruge Svetlost, osobito prije izbora za izvršna tijela. Studenti su se okupljali oko stranačkih klubova na Fakultetu. Na prvim izborima održanim na skupštini udruge 3. siječnja 1921. godine, pobijedila je lista demokrata, koja je dobila 40 glasova. Radikalna lista dobila je 29 glasova, neovisna lista 27, a komunisti 22 glasa.²⁶⁰ Uočljiv je relativno mali broj glasova koji su dobili komunisti u usporedbi s parlamentarnim izborima, što je vjerojatno bilo uvjetovano time što su većinu studenata činili državni stipendisti, koji su uglavnom bili simpatizeri Narodne radikalne i Jugoslavenske demokratske stranke, mada ne treba zanemariti niti činjenicu da su prvi izbori za upravu Svetlosti održani neposredno nakon donošenja Obznane, kad je počelo oduzimanje stipendija od studenata komunista.

piše: „To je već prevršilo svaku meru. Separatisti ih terorisu kivni na sve što je srpsko! Prednjači policija. Studenti će ako treba sami da se junački brane.“ Na pisanje beogradskog tiska odgovorio je komentator *Nevena*: „To je glupost, jer su i veliki župan i veliki kapetan Srbi.“ Lazar Stipić, urednik *Naroda* koji je do tada podržavao studente, od tada otvoreno napada studente i naročito profesora Kosića kojeg je proglasio za kolovođu studentima.

257 PASu PF P. 982/21.

258 *Subotičke novine*, br. 38, 26.12.1921. PASu PF P. 1230/21.

259 PASu PF P. 1230/21.

260 Na fakultetu su 1921. osnovani klub Demokratske stranke Jedinstvo, Radikalne stranke Slovenski jug, Studentski komunistički klub, Klub studenata republikanaca i kasnije Hrvatski klub. U izvorima su sačuvani rezultati izbora samo za 1920., 1921., 1924. i 1927. godinu, a na svim je pobjeđivala demokratska lista. PASu PF P. 545/21.

Svaka aktivnost komunista na fakultetu prekinuta je nakon donošenja Zakona o zaštiti države od 2. kolovoza 1921. godine. Vlasti su se bez problema obračunavale s malobrojnim komunistima, koji inače nisu bili u svezi s članstvom KPJ u gradu.²⁶¹

Na svim izborima za upravu Svetlosti pobjeđivala je lista demokrata. Na izborima održanim 27. studenog 1921. godine, demokrati su dobili 86 glasova, radikali 46, a neovisna lista (preostali komunisti, socijalisti, republikanci i članovi Domagoja) svega 25 glasova.²⁶² Za izbore održane slijedeće godine nismo pronašli podatke, ali je sigurno da su pobijedili demokrati, što potvrđuje prosvjed dvadeset i trojice članova radikalskog kluba, zbog načina izbora uprave udruge Svetlost.²⁶³

Sukobi između studenata različitih političkih uvjerenja eskalirali su 30. ožujka 1924. godine, nakon zбора u gradu, koji su organizirali studenti pristalice Demokratske stranke, koje su predvodili Dušan Boljević, Milan Papričić i Radivoje Đisalović. Na zboru pred Gradskom kućom u nazočnosti većeg broja građana, studenti su se založili za povezivanje Srba s Hrvatima, klicalo se Opozicijskom bloku, a protiv Vlade Pašić–Pribičević, na što je intervenirala policija, koja je rasturila okupljeni narod. Tom prigodom ozlijeđeno je nekoliko studenata, kada je na njih prilikom povratka na Fakultet naletio vod policije na konjima. Studenti su se sklonili u fakultetsku zgradu u koju je međutim provalila policija, nastavljajući tući studente, a napustili su je tek nakon intervencije prodekana Čede Markovića.²⁶⁴ Razgnjevljeni studenti demokrati upali su u sobe svojih kolega radikala, optuživši ih kako su oni poslali policiju, a bolesnog studenta radikala Vladetu Pešića su izbacili iz postelje istjeravši ga na ulicu. Narednog dana, radikalski studentski klub Slovenski jug predao je prosvjed dekanu zbog postupka svojih kolega, izjavivši kako će se ubuduće sami braniti ne budu li zaštićeni.²⁶⁵ Na sjednici Fakultetskog vijeća održanoj istoga dana izrečen je ukor Miloradu Anđeliću kao začetniku tuče među studentima. Pored toga, sa sjednice je upućen prosvjed Ministarstvu prosvjete i Ministarstvu unutarnjih djela zbog povrede autonomije sveučilišta i nezakonitih postupaka policije protiv studenata.²⁶⁶

Do novog incidenta na Fakultetu došlo je 17. svibnja 1924. godine kada je na oglasnoj ploči osvanuo plakat Republikanske omladine protiv Monarhije koja je proglašena smetnjom za napredak države. Na saslušanju studenata, pristalica Republikanske stranke, koje je izvršeno povodom ovog događaja, stanoviti Igić je za lijepljenje plakata optužio studenta Velimira Đurića.

261 Komuniste na subotičkom fakultetu početkom dvadesetih godina ne spominje ni Milan Dubajić u svom djelu, niti se spominju u *Sećanjima*. O uhićenju studenata komunista svjedoči zahtjev Svetlosti upućen 26. rujna 1921. da se pusti iz zatvora student Sava Atanasijević uhićen zbog komunističke promidžbe. PASu PF P. 1127/21.

262 *Neven*, br. 263, 29.11.1921.

263 PASu PF P. 1928/23.

264 PASu PF ZSFS 1924, 155, 2, 249.

265 PASu PF P. 307/24, 311/24.

266 PASu PF ZSFS 1924, 145, 1, i 2, 248.

S rezultatom istrage upoznat je ministar prosvjete koji je u povratnom aktu osobno zatražio da se Đurić kazni gubitkom semestra, što je Disciplinski sud potvrdio.²⁶⁷ Navedene događaje iskoristilo je Ministarstvo prosvjete donijevši odluku o zabrani političke djelatnosti na Fakultetu, a Fakultetsko vijeće donijelo je odluku kako se ubuduće svaka objava na oglasnoj ploči mora prijaviti dekanu. Istom odlukom naređeno je raspuštanje stranačkih klubova i uklanjanje partijskih kutija tijekom izbora.²⁶⁸

Pokušaj fakultetske uprave u svezi s onemogućenjem političke djelatnosti među studentima nije dao očekivane rezultate. Studenti su se i kasnije sukobljavali prema partijskoj pripadnosti, a kandidacijske liste na izborima za različita tijela Svetlosti i dalje su bile stranački obojene.

Iste, 1924. godine zabilježen je prvi zbor solidarnosti subotičkih studenata s beogradskim kolegama. Naime, 4. prosinca uhićeno je dvadeset studenata Univerziteta u Beogradu, tijekom demonstracija na kojima je izražena solidarnost sa zagrebačkim studentima koji su prosvjedovali zbog nezakonitog umirovljenja profesora. Na protestnom skupu održanom 5. prosinca 1924. godine studenti Pravnog fakulteta u Subotici su se pobunili protiv povrede autonomije sveučilišta. Osuđeni su postupci policije tijekom skupa u Beogradu. Na kraju je zatražen prekid predavanja na fakultetu u trajanju od pet dana. Peticiju koju je potpisalo tridesetak studenata, dekan Nedeljković je odbio.²⁶⁹

U međuvremenu 7. prosinca, održani su izbori za upravu Svetlosti. Istaknute su bile samo demokratska i radikalna lista. Demokrati su dobili 12, a radikali 7 mjesta u odborima.²⁷⁰

Nakon burne 1924. godine nije bilo značajnijih političkih događaja na Fakultetu osim incidenta na godišnjoj skupštini Svetlosti održanoj 27. studenoga 1927. godine. Incident je izazvao nositelj Hrvatske liste Mihovil Mićo Skenderović nezadovoljan što je pri brojanju glasova s izbora proglašen nevažećim glasački listić na kojemu je pisalo „Bog i Hrvati“. Skenderović je zatražio od predsjednika glasačke komisije Radisava Šekularca da se listić prizna, a kada je ovaj to odbio, ratoborni Skenderović ga je fizički napao, zbog čega je od Disciplinskog suda kažnjen ukorom.²⁷¹

Na spomenutim izborima, glasalo je 139 od 216 članova Svetlosti. Uvjerljivo najviše glasova 70 dobila je demokratska lista, izvanstranačka lista dobila je 31 glas, radikali 18, a Hrvatska lista 17 glasova. Nevažećim su proglašena 3 listića.²⁷²

²⁶⁷ PASu PF Pov. 5, 8, 10, 1924.

²⁶⁸ PASu PF ZSFS 1924, 51, 1, 263.

²⁶⁹ PASu PF ZSFS 1924, 591, 291. Jovanović, 111.

²⁷⁰ Demokratsku listu su pored demokrata podržavali i pristalice HSS-a, a radikale je podržao jedan pribičevićevac. *Hrvatske novine*, br. 41, 11.12.1924.

²⁷¹ PASu PF P. 1147/27.

²⁷² *Neven*, br. 49, 1.12.1927. Nismo pronašli podatke izbora iz 1926. godine, međutim, intere-

Izbori održani 1927. godine bili su posljednji izbori na Pravnom fakultetu u Subotici na kojima je bilo više stranačkih lista za izbor upravnog i nadzornog odbora Svetlosti. Sljedeće 1928. godine, izbori po svemu sudeći nisu održani, a nakon toga, u razdoblju diktature, zabranjene su stranački obojene liste.

Rad studentskih udruga u vrijeme diktature

Nakon zavođenja diktature 1929. godine, politička djelatnost studenata na Fakultetu posve je zamrla. Malena udruženja su se ugasila, a Svetlost je potpuno transformirana. Do novog političkog ustrojstva članstvo se dijelilo po stranačkim simpatijama, nacionalnoj ili zavičajnoj pripadnosti. U novim uvjetima članstvo je iznimno istupalo kolektivno prigodom svetosavskih zabava i na rijetkim koncertima i predavanjima organiziranim ponajčešće u dobrotvorne svrhe. U novim prilikama, članovi su morali donijeti nova pravila udruge. Na godišnjoj skupštini održanoj 17. studenog 1929. godine donesen je pravilnik po kojemu je Svetlost studentska udruga koja se isključivo bavi pitanjima studentskog standarda i unapređenjem znanosti i kulture među studentskom mladeži. U tu svrhu formirane su četiri sekcije: pjevački zbor, diletantsko kazalište, literarna i sportska sekcija. Izbor uprave vršen je aklamacijom.

Protiv izmjene pravila izjasnilo se šesnaest studenata. Ova skupina studenata koja je ostala u manjini, kasnije će činiti jezgru Svetlosti nakon što je većina prešla u režimski Jugoslovenski akademski klub nakon njegovog formiranja.

Novoizabrana uprava čiji je broj smanjen sa šesnaest na devet članova, tražila je obvezujuće članstvo svih studenata, kako redovitih tako i izvanrednih, kao i doktoranada, koji ranije nisu imali pravo biti članovima udruge. Međutim, Fakultetsko vijeće je odbilo ovu inicijativu, te je zadržano načelo dobrovoljnosti. Svetlost je tada imala oko 120 članova čija je aktivnost svedena na održavanje koncerata i zabava.²⁷³

Istovremeno, s početka tridesetih godina, započela je aktivnost režima na okupljanju mladeži oko vlastitih kulturno-nacionalnih organizacija od kojih su u Subotici značajnu aktivnost razvili Narodna obrana i Sokol Kraljevine Jugoslavije. Usporedo se osniva Jugoslovenski akademski klub, režimska organizacija koja je imala zadaću okupiti studente sva tri sveučilišta Kraljevine Jugoslavije oko ideje integralnog jugoslavenstva. I dok se formiranju ove režimske studentske organizacije usprotivila većina beogradskih studenata, u Subotici je ona prihvaćena od ogromne većine.

santan je članak objavljen u *Nevenu* br. 47. od 25. studenog 1926. godine, u kojem se nagovještava kako će studenti demokraciji i radikali na izbore izaći sa zajedničkom listom, radi očuvanja srpskog karaktera Fakulteta.

²⁷³ PASu PF P. 1523/29. *Dnevnik*, br. 3, 27.11.1929.

Najznačajniji razlog početnog uspjeha JAK-a među studentima Pravnog fakulteta u Subotici bila je želja Vojvođana, koji su tada već bili u većini, odvojiti se od dođoške Svetlosti, u kojoj su vodeću ulogu imali Crnogorci.

Već i prije formiranja JAK-a, Vojvođani su se okupili oko pjevačkog društva Isa Bajić čija su pravila odobrena 23. prosinca 1930. godine. Društvo se formalno bavilo razvojem muzičke kulture među studentima, a u biti je radilo na razbijanju Svetlosti.²⁷⁴ Za prvog tajnika Ise Bajića izabran je Albe, po prelasku na pravoslavlje Alba Kuntić, a za članove upravnog odbora Đeno Krnajski, Jovan Markov i Vladislav Stipić, sva četvorica iz Subotice, viđeniji članovi Narodne obrane i Sokola u gradu. Na inicijativu Kuntića i članova uprave Svetlosti Andrije Šarčevića i Slobodana Marušića sazvan je zbor studenata Pravnog fakulteta 19. ožujka 1931. godine, na kojemu je dana podrška akciji za podizanje Jugoslovenskog narodnog doma Kralja Aleksandra. Potom su popisani svi studenti koji žele prisustvovati osnivačkoj skupštini JAK-a u Zagrebu. Za put u Zagreb prijavilo se 78 studenata, dok je skupina studenata oko Milorada Vukovića, koja se usprotivila odlasku u Zagreb, ostala u manjini.²⁷⁵

O aktivnostima Subotičana na osnivačkoj skupštini JAK-a u Zagrebu, koja je održana krajem ožujka nema podataka, ali već 18. lipnja 1931. godine, održana je prva skupština JAK-a Sekcije Subotica. Za predsjednika Sekcije izabran je naravno Alba Kuntić, koji je ujedno izabran za člana Središnje uprave JAK-a u Beogradu. Dopredsjednici su bili Andrija Šarčević i Radivoje Magovčević. Na skupštini je došlo do sukoba između studenata Dušana Krnajskog i Slobodana Marušića, članova tek izabrane uprave. Marušić, inače vodeći autoritet među Crnogorcima, bio je nezadovoljan što su vodeća mjesta u upravi zauzeli Vojvođani i poslije kraće prepirke s Krnajskim napustio je sjednicu nazvavši predsjedavajućeg Kuntića i Krnajskog mađaronima i švapskim kurvama.²⁷⁶

Nakon svršetka skupštine Kuntić je novinaru *Dnevnika* dao izjavu o tome kako JAK ne radi protiv postojećih klubova na fakultetu i tom je prigodom odbacio tvrdnje o nametanju udruge sa strane. Neistinitost ove izjave potvrdile su aktivnosti JAK-a na slabljenju Svetlosti. Naime, prema godišnjem izvješću Pravnog fakulteta, poslanom 30. lipnja 1932. godine, JAK je imao 130, a Svetlost samo deset članova, dok su ostala udruženja prestala postojati.²⁷⁷

JAK je djelovao tijekom 1931. i u prvoj polovici 1932. godine. O njegovom karakteru dade se suditi na temelju poruke koja je upućena sa sjednice Glavne uprave održane u Ljubljani 29. listopada 1931. godine, u kojoj se poručuje „nenarodnim elementima da istupe“. Zalaganjem nove uprave subotičke sekcije, na sjednici je odlučeno da Subotica bude domaćin kongresa Jugoslavenske akademske mladeži.²⁷⁸

²⁷⁴ PASu PF ZSFS 1929, 158, 6 140.

²⁷⁵ PASu PF P. 1640/30.

²⁷⁶ PASu PF P. 656/31.

²⁷⁷ PASu PF P. 902/32.

²⁷⁸ *Jugoslovenski dnevnik*, br. 293, 1.11.1931.

Kongres je održan naredne godine 19. i 20. ožujka, u prostorijama Bunjevačke matice. Kongresu je prisustvovalo 95 delegata iz Beograda, Zagreba, Ljubljane, Skopja i Subotice, a predsjedavao je Avram Jurjević, student filozofije iz Zagreba. Na kongresu je istaknuto kako JAK radi na okupljanju svjesne, jugoslavenski orijentirane mladeži, te kako se treba povezati s Narodnom obranom i drugim nacionalnim organizacijama. S kongresa je izdat komunike u kojemu se kaže:

1. JAK je prvi okupio sve jugoslavenske studente,
2. JAK ima šest tisuća članova i najjača je studentska udruga u Kraljevini,
3. JAK je iznad svih partija, jer radi na programu jedinstva kao nacionalna staleška organizacija za poboljšanje studentskog života.²⁷⁹

Upravo kada se činilo da je JAK na vrhuncu i kako će uspjeti objediniti sve studente u Kraljevini započelo je njegovo propadanje. Razlozi njegovog ukidanja nisu nam poznati. Možda je udruženje postalo teret zbog preambicioznih planova za poboljšanje kvalitete studentskog standarda u vrijeme kad se zemlja hrvala s gospodarskom krizom. Odgovor možda treba tražiti u stalnim prosvjedima studenata Beograda i Zagreba zbog njegovog favoriziranja. Bilo kako bilo stvoren voljom režima, njegovom je voljom i ukinut. Novi pravilnik JAK-a koji je podnesen 21. travnja 1932. godine, odbijen je na sjednici Fakultetskog vijeća 29. lipnja, pod izlikom, kako Vijeće ne može odobriti pravila, jer se JAK nalazi u nadležnosti sveučilišnih, a ne fakultetskih vlasti.²⁸⁰ Klub je uskoro prestao postojati, a veći dio članstva učlanio se u sekciju mladeži Narodne obrane u Subotici. Koliko je Pravni fakultet bio važan za ovu organizaciju svjedoči održavanje godišnje skupštine Narodne obrane svibnja 1933. godine u svečanoj dvorani Fakulteta. Na toj skupštini Odbor Narodne obrane u Subotici predstavljao je Vladislav Stipić, posljednji predsjednik bivše sekcije JAK-a za Suboticu. Za čelnika Mladeži Narodne obrane izabran je Miladin Perović, a za rukovoditelja kulturno prosvjetne sekcije Milorad Jakšić, sva trojica studenti Pravnog fakulteta. Rad skupštine ometan je lecima protiv režimskih plaćenika.²⁸¹

Nedugo nakon ukidanja JAK-a i Svetlost privremeno prestaje s radom, potkraj 1932. godine. Pošto na Fakultetu više nije bilo studentskih udruga, studenti su osnovali Studentski sociološki klub (u daljnjem tekstu SSK), čija su pravila potvrđena 14. prosinca 1932. godine.

SSK je bila prva stručna udruga studenata Pravnog fakulteta u Subotici, čija je zadaća bila bavljenje pitanjima socijalnih znanosti, socijalnih prilika i odnosa u zemlji. Prilikom formiranja SSK je imao 53 člana.²⁸² Klub je uspio okupiti studente različitih političkih uvjerenja, bivše članove suprotstavljenih udruga što je vjerojatno razlog njegovog nestanka krajem ljetnog semestra sljedeće godine.²⁸³

²⁷⁹ *Jugoslavenski dnevnik*, br. 80, 23.3.1932.

²⁸⁰ PAsu PF P. 575/32, 869/32.

²⁸¹ *Jugoslavenski dnevnik*, 30.5.1933.

²⁸² Kao glavni razlog osnivanja SSK-a članovi su istaknuli nepostojanje niti jedne studentske udruge na Fakultetu. PAsu PF P. 1669/32.

²⁸³ *Jugoslavenski dnevnik*, br. 149, 30.6.1933.

Od događaja s političkom predznakom u ovom razdoblju izdvaja se sukob izazvan nakon čitanja Biskupske poslanice protiv Sokola 17. listopada 1932. godine. Grupa studenata iz Doma je zbog uvrede Sokola 13. veljače 1933. godine porazbijala okna na Biskupiji, nakon čega je intervenirala policija uhitivši 27 studenata.²⁸⁴

Što se tiče kulturnih događanja na Fakultetu, osim koncerata pjevačkog zbora Svetlosti i pjevačkog društva Isa Bajić nije se dešavalo ništa. Nekih godinu i pol studenti članovi JAK-a surađivali su u listu jugoslavenske mladeži *Smena*, glasilu proračunskih studenata svih sveučilišta u Kraljevini koji je izlazio od 1. prosinca 1930. do svibnja 1932. godine.²⁸⁵

Studentske udruge od 1934. do 1941. godine

Treće, posljednje razdoblje rada Fakulteta obilježeno je obnovom udruge Svetlost i stvaranjem novih studentskih organizacija. Udruge su se ponovno razlikovale po političkom opredjeljenju članstva. Za razliku od razdoblja od 1920. do 1928. godine politički sukobi med studentima više se nisu odvijali u okviru jedne, zajedničke udruge, a prekinuto je i jednoumlje iz vremena otvorene diktature.

Zajednička udruga studenata Pravnog fakulteta Svetlost ponovno je započela s radom nakon jednogodišnjeg prekida, koncem 1933. godine. Oko obnovljene Svetlosti okupili su se studenti ljevičari, poglavito dođoši, koje je predvodio skojevac Milorad Vuković. U isto vrijeme druga skupina studenata osnovala je Subotički akademski klub (nadalje SAK), kao kulturnu udrugu studenata Pravnog fakulteta. Udruga je „radila na duhovnom i tjelesnom razvijanju studenata“, a bila je podijeljena u pet sekcija: Akademsko kazalište, pjevačku sekciju Isa Bajić, literarnu, izletničku i sportsku sekciju. Pravila SAK-a podnesena su 4. veljače 1934. godine, ali ih je na intervenciju uprave Svetlosti, Fakultetsko vijeće odbilo potvrditi. Uprava Svetlosti je upozorila Vijeće, kako SAK s takvim opsegom djelovanja nije samo kulturna, već reprezentativna udruga, a takva udruga već postoji.²⁸⁶

Pregledom pravila koja je SAK podnio ne mogu se potvrditi upozorenja uprave Svetlosti upućena Fakultetskom vijeću, te ostaje nejasno zbog čega je Vijeće odbilo potvrditi ih. S druge strane, očita je bila namjera Svetlosti onemogućiti formiranje druge udruge, pogotovu što je članstvo SAK-a bilo drukčijih, desničarskih političkih uvjerenja i zavičajnosti od članova Svetlosti.

²⁸⁴ *Jugoslavenski dnevnik*, br. 18, 22.3.1933.

²⁸⁵ Kolozsi, 359.

²⁸⁶ Uprava Svetlosti pozivala se na članak 206. Uredbe po kojemu je samo jedna udruga studenata mogla biti reprezentativna. PASu PF P. 164/34, ZSFS 1934, 252, 10, 67.

Nedugo nakon toga u pitanje je doveden i opstanak Svetlosti, nakon donošenja Uredbe o udrugama studenata od 21. travnja 1934. godine. Ovom uredbom studentske udruge su potpuno izgubile neovisnost i svrhu. Dozvoljena je bila diskusija samo o znanstvenim i umjetničkim pitanjima „radi propagiranja jugoslavenske nacionalne kulture“. Izbor uprave se vršio javno i usmeno, a biračke odbore birale su sveučilišne vlasti.²⁸⁷ Pošto je uprava Svetlosti odbila izvršiti promjenu pravila i tako odbila nametnutu kontrolu sa strane fakultetske uprave, Fakultetsko vijeće je 4. lipnja 1935. godine donijelo odluku kojom se ne dozvoljava daljnje djelovanje udruge do donošenja novih pravila. Nova pravila Svetlosti sukladna s Uredbom odobrena su tek 13. veljače 1936. godine.²⁸⁸ Prema novim pravilima Svetlost je bila stručna udruga studenata, koja se bavi gospodarsko socijalnim pitanjima i „upoznavanjem studenata s novim strujama i tekovinama pravne nauke“. Skupštinu udruge odobravao je dekan, a saziv se morao objaviti sedam dana ranije. U međuvremenu, dok je uprava Svetlosti tvrdoglavo odbijala promijeniti pravila, utemeljene su tri nove studentske udruge. Koncem 1934. godine, osvanula je Jugoslovenska udruga studenata Akademski Sever (nadalje Sever). Prema pravilima koja su potvrđena 14. prosinca 1934. godine, zadaća udruge bila je obrađivanje i raspravljanje kulturne, pravne, literarne i druge problematike putem slobodne diskusije i tiska, za što je bilo predviđeno pokretanje lista *Glas Akademskog Severa*.²⁸⁹

Članovi ove udruge bili su pristaše prečanske fronte, samostalnog demokrata Dude Boškovića i Hrvatske seljačke stranke. Imenom udruge naglašena je teritorijalna pripadnost članstva, te je Sever bio sličan Vojvodini, JAK-u i SAK-u, dakako više po zavičajnosti studenata, a manje po političkim uvjerenjima, osobito u odnosu na radikalno desni JAK.

Naredne, 1935. godine utemeljene su dvije studentske udruge Akademski aero klub (nadalje Aero-klub) i Jugoslovensko bugarska liga, obadvije po ugledu na postojeće studentske udruge u Beogradu.²⁹⁰ Jugoslovensko bugarska liga bila je u svezi s postojećom udrugom građana u Subotici. Svrha udruge bila je „zbližavanje naroda sa obe strane Timoka i proučavanje ekonomsko-političkih i kulturno-prosvetnih prilika u Bugarskoj“. U prostorijama udruge na Fakultetu otvorena je knjižnica s čitaonicom. Članovi udruženja su organizirali predavanja u suradnji sa sličnim organizacijama u zemlji i Bugarskoj.²⁹¹ Jugoslovensko bugarska liga je okupila pristalice režima Milana Stojadinovića, dok su u Aero-klubu vodeću ulogu imali radikalni desničari.²⁹²

²⁸⁷ Stanković, 197.

²⁸⁸ PASu PF ZSFS 1935, 264, 15, 116, P. 174/36.

²⁸⁹ Inicijativa Akademskog severa za pokretanje vlastitog lista konačno je odbijena 1938. godine nakon referata profesora Milana Vladislavljevića. Uprava udruge tražila je da se prilikom upisa zimskog semestra za list naplaćuje 25 dinara. PASu PF P. 51/38.

²⁹⁰ Pravila Aero-kluba koja su potvrđena 17. travnja 1935. nisu sačuvana. PASu PF P. 86/37.

²⁹¹ PASu PF P. 2045/37, 846/40.

²⁹² Pualić, 86.

Kao što je već istaknuto, rad udruga kontroliran je od uprave Fakulteta. Godišnjim skupštinama obvezatno je prisustvovao jedan nastavnik, koji je podnosio izvješće dekanu. Spiskove studentskih udruga, odnosno članstva s navedenom svrhom i sredstvima udruga, dekan je bio dužan slati Ministarstvu prosvjete, rektoru Univerziteta u Beogradu, čak i Gradskoj policiji ukoliko je to bilo zatraženo.²⁹³

Broj članova udruga bio je mali. Godine 1939. Svetlost je imala 41 člana, Jugoslovensko bugarska liga 32, a ponajviše Sever 63.²⁹⁴

Pošto su okupljala političke istomišljenike, prilikom izbora izvršnih tijela udruga uvijek je podnošena jedna lista. Zajedničkih akcija studenata, članova različitih udruga u početku je bilo iznimno malo, poput zbora 22. prosinca 1936. godine kada je vršena raspodjela pomoći dobivene od Narodne skupštine. Tad su članovi svih udruga formirali Odbor za pomaganje studenata, sastavljen od dvanaest članova tj. po troje iz svake udruge. No, čim su novci podijeljeni Odbor se rasprio.²⁹⁵

S početka 1937. godine, na traženje Akcionog odbora studenata iz Beograda, uprava Svetlosti započela je pregovore sa upravom Severa, hoteći sukladno politici Narodne fronte udružiti proturežimske studentske organizacije. Na sastanku dviju uprava, koji je održan 23. ožujka 1937. godine, odlučeno je osnovati (Akcion) Odbor za ispitivanje i proučavanje studentskih pitanja. U Odbor su ušla po tri člana obadviju udruga.²⁹⁶

Na sastanku je dogovoreno sazivanje zbora studenata, koji je održan 7. travnja. Sa zbora je izdana rezolucija u kojoj se traži Autonomija sveučilišta, ukidanje Uredbe o udrugama, puna sloboda znanstvenog i političkog rada na sveučilištu, ukidanje školarine i upisnine. Nadalje su studenti zatražili sudjelovanje u upravljanju Studentskim domom, potom su tražili dodjelu novca studentima koji je posjedovao Fond za zdravstvenu zaštitu, i na koncu povećanje proračuna Fakulteta.

Rezolucija je upućena Fakultetskom vijeću koje je odbilo prihvatiti je. Zajednička djelatnost Svetlosti i Severa nastavljena je nakon donošenja Uredbe o izmjenama i dopunama uredbe o udrugama studenata, kojom je bilo određeno nužno osnivanje potpornih udruga studenata na Univerzitetu u Beogradu, Filozofskom fakultetu u Skopju i Pravnom fakultetu u Subotici. Uredbom se predviđalo obvezatno članstvo svih studenata i obvezna polugodišnja članarina od 25 dinara.²⁹⁷

293 PASu PF Izvješća s godišnjih skupština Svetlosti P. 1272/39, Lige P. 1282/39, Severa P. 1281, 39. Te 1939. godine Aero-klub više nije postojao.

294 Nakon podjele sredstava pomoći, uslijedile su žalbe studenata koji su zaknuti. Oni su se žalili na način raspodjele, jer su navodno pomoć među sobom podijelili članovi odbora, što je izvanredan primjer sloge do tad ljutih neprijatelja. P. 1670/36, 6/37.

295 Stanković, 295. P. 413/37.

296 PASu PF P. 411/37, 554/37.

297 Članak 77. Uredbe. PASu PF P. 606/37.

Akcionni odbor studenata u Beogradu je prije izbora za upravu Potporne udruge, preporučio jedinstvenu listu dvjema subotičkim studentskim udrugama koje su okupljale oporbeno nastrojene studente, kako bi se suprotstavili udruženim desničarskim studentskim udrugama Jugoslovensko bugarskoj ligi i Aero-klubu. Članstva Svetlosti i Severa također su bila svjesna kako njihova brojčana premoć u odnosu na druge dvije udruge ne znači i sigurnu pobjedu, jer je većina neobojenih studenata, onih koji nisu bili članovi niti jedne udruge, bila sklonija desnicima, odnosno režimskim organizacijama. Osnivačka skupština Potporne udruge održana je 20. ožujka 1938. godine, a pobjedu na izborima za upravni i nadzorni odbor odnijela je zajednička lista Svetlosti i Severa sa svega pet glasova prednosti.²⁹⁸

Nova potporna udruga studenata imala je zadaću pomagati studente davanjem novca u zajam, a potom organizirati studentske socijalne i zdravstvene ustanove. Udruga je morala u vlastita izvršna tijela izabrati bar jednoga nastavnika, jer je nastavnik morao biti predsjednikom udruge. Subotičkoj potpornoj udruzi ustupljene su prostorije Crvenog križa na Fakultetu.²⁹⁹

Nakon pobjede na izborima za upravu Potporne udruge, Akcionni odbor studenata članova Severa i Svetlosti uspio je dobiti odobrenje za otvaranje studentske menze. Pored toga, ustanovljen je takozvani potporni dinar, koji se izdvajao radi pomaganja najsiromašnijih studenata itd. Suradnja Svetlosti i Severa učvršćena je nakon što su lipnja 1938. godine diplomirali Nikola Kopilović i Milorad Botić, najutjecajniji članovi Severa, koji su s rezervom gledali na suradnju s crvenom Svetlosti. Tad je za predsjednika Severa izabran Lazo Horvatski, pristasa lijevog krila HSS-a, koji je bio u vrlo dobrim odnosima s pristalicama zemljoradničke ljevice i komunista na Fakultetu.³⁰⁰

Na osnivanje oporbenog bloka, kao i ćelija KPJ na Pravnom fakultetu u Subotici, izravno je utjecao prelom u političkom životu studenata Univerziteta u Beogradu 1931. godine, kada jača aktivnost proturežimski orijentiranih studenata. Početne akcije protiv JAK-a i drugih režimskih organizacija, sljedeće 1932. godine dovest će do osnivanja ilegalnih fakultetskih vijeća i središnjeg vijeća na Beogradskom univerzitetu, koordinacijskog i reprezentativnog tijela studenata, koje je dijelom bilo pod utjecajem komunista.³⁰¹ S druge strane, nakon slabljenja diktature, jačaju oporbene političke skupine u gradu, a konsolidirala se i organizacija komunista u Subotici. Snažna djelatnost beogradskih studenata, pri tom i komunista u gradu, odrazila se sa stanovitim zakašnjenjem na političke prilike na Pravnom fakultetu u Subotici. U jesen 1933. godine formirane su dvije partijske ćelije, koje su osnovali Petar Radović, koji je došao s Pravnog fakulteta u Beogradu, i Risto Lekić, koji je otjeran sa Zagrebačkog sveučilišta.

²⁹⁸ Pualić, 82.

²⁹⁹ PASu PF P. 426/38, ZSFS 1938, 302, 10, 204.

³⁰⁰ *Spomenica palim borcima i žrtvama fašističkog terora 1941-1945*, Subotica, 1988, 26.

³⁰¹ Stanković, 165.

Oni su se povezali s Miloradom Vukovićem, predsjednikom Svetlosti, koji je od ranije bio poznat kao ljevičar. U prvoj partijskoj ćeliji, čiji je tajnik bio Lekić, bili su Radoje Vujošević, Mihailo Bidžo Četković i Krsto Popivoda. U drugoj ćeliji, kojom je rukovodio Radović, bili su Božo Miletić, Radosav Bojović, Milorad Vuković, Vasilije Durutović, Josif Merdović i Savo Pejanović. Vezu sa gradskom organizacijom održavao je Radović, član Mjesnog komiteta KPJ za Suboticu.³⁰²

Pored rada na Fakultetu komunisti su započeli aktivnost po selima nastanjenim kolonistima, zahvaljujući čemu nastaju jezgre komunističke mladeži u Novom Žedniku, Dobrovoljačkom selu, današnjem Višnjevcu, Karkaturu, današnjem Mićunovu, i Bajmoku.³⁰³

Prvu akciju na Fakultetu komunisti su poduzeli 1. svibnja 1934. godine, kada su ispisane prigodne parole po zidovima u zgradi. Usprkos nastojanjima policije kojoj su pomagali članovi Aero-kluba, tada nitko nije uhićen.³⁰⁴ No, sljedeća akcija studenata izvršena po nalogu gradskog komiteta nije završila bez posljedica. Za proslavu Listopadske revolucije tiskani su leci koje je trebalo rasturati po Subotici i okolini. Letak pod naslovom Radnicima i seljacima završavao se degutantnom parolom Dolje Aleksandar Karadorđević, krvavi pas. Akcija je provaljena tek nakon ubojstva kralja u Marseilleu, te se policija nemilosrdno odnosila prema uhićenim studentima. U jednoj prethodnoj akciji policije uhićeni su Krsto Popivoda, Josif Merdović, Srećko Rolih i Radoje Vujošević, a ovaj put još desetak studenata, među njima i Smilja Milić, kćerka tadašnjeg dekana Ive Milića. Nehuman postupak prema uhićenim studentima i studenticama izazvao je profesora Lazu Kostića, inače nenaklonjenog ljevici, da uputi zahtjev policiji u kojemu je zatražio normalan postupak prema uhićenim studentima, osobito spram jektičavog Vojislava, ranije Bele Stantića.³⁰⁵

Tijekom istražnog postupka policija je pokušala dokazati umiješanost uhićenika u pisanje spomenutih prvosvibanjskih parola u zgradi Fakulteta. Od uhićenih studenata su traženi podaci o ostalim članovima i simpatizerima KPJ na Fakultetu. Istražni sudac Državnog suda za zaštitu države, iz grupe od 43 uhićena tijekom rujna i listopada 1934. godine, od kojih su trećina bili studenti Pravnog fakulteta, izdvojio je 14 osoba i uputio ih Državnom Sudu za zaštitu države u Beogradu, a ostale je predao Okružnom sudu u Subotici. Optužnica je teretila optužene za osnivanje ćelija KPJ, radi promidžbe komunizma.

Sud u Beogradu osudio je jedanaest osoba, a troje je oslobođeno optužbe. Među osuđenima bili su Petar Radović, koji je osuđen na tri godine robije, Krsto Popivoda na godinu i pol, isto kao i Aleksandar Steinfeld, student

³⁰² *Sećanja*, 217-219.

³⁰³ *Sećanja*, 25.

³⁰⁴ *Sećanja*, 253.

³⁰⁵ PASu PF Pov. 22/34.

medicine u Beogradu, osnivač prve partijske ćelije u Subotici 1932. godine.³⁰⁶ Grupa kojoj je suđeno u Subotici oslobođena je optužbe.³⁰⁷

Uhićenjem članova i simpatizera KPJ privremeno je prekinuta aktivnost komunista na Fakultetu. Od događaja s početka 1935. godine treba izdvojiti telegram koji su studenti poslali Vasi, bratu Mirka Srzentića studenta prava u Beogradu, koji je poginuo tijekom demonstracija protiv režima 1. veljače 1935. godine. Na saslušanju koje je povodom telegrama izvršeno 11. travnja, potpisnici su, s iznimkom Savića Boškovića, odbili priznati autorstvo pisma.³⁰⁸

Nakon prihvaćanja politike Narodne fronte, KPJ se od 1935. godine okrenula k novim oblicima političkog djelovanja. Partija se deklarativno odrekla sektaštva i započela je suradnju s građanskim strankama. Usporedo je pokušala legalizirati aktivnosti preko Inicijativnog odbora Jedinstvene radničke partije. U tome je najznačajniju ulogu u Subotici imao István Kizúr i redakcija časopisa *Híd*. Novi članovi i simpatizeri partije na Fakultetu, koje su predvodili Milan Gajin, Radovan Pualić uz neizostavnog Milorada Vukovića, nastavili su rad u gradskoj organizaciji, a preko Akcionog odbora studenata Univerziteta u Beogradu i sa studentskom partijskom organizacijom u Beogradu. Sukladno platformi Narodne fronte zasnovana je suradnja prokomunističkog udruženja Svetlost i Severa, udruge koja se nalazila na političkoj liniji udružene oporbe. Suradnja dviju udruga u okviru Akcionog odbora za ispitivanje i proučavanje studentskih pitanja nastavljena je i nakon kraja politike Narodne fronte. Istodobno su se udružili studenti desničari, članovi Aero-kluba i Jugoslovensko bugarske lige. Loši odnosi između dviju skupina studenata dostigli su vrhunac svibnja 1938. godine u povodu nemira na Univerzitetu u Beogradu, izazvanih upadom 30 agenata policije na Tehnički fakultet, noću između 17 i 18. svibnja.³⁰⁹ Zbog događaja u Beogradu, Akcioni odbor studenata održao je zbor 23. svibnja, koji je prethodno odobren od dekana. Na zboru, koji je protekao mirno, prisutni studenti su se solidarizirali s beogradskim kolegama. Izraženo je ogorčenje zbog povrede autonomije sveučilišta i najavljen je jednodnevni štrajk za 25. lipnja. Sa zbora dekanu je upućena rezolucija sličnoga sadržaja.³¹⁰

Tadašnji dekan, Aleksa Ivić sljedećeg dana, upoznao je s rezolucijom ministra prosvjete i rektora Univerziteta u Beogradu, izvijestivši i njih i studente kako je odbio prihvatiti zahtjev.³¹¹ Ne poštujući odluku dekana,

³⁰⁶ *Sećanja*, 231.

³⁰⁷ *Sećanja*, 244. Izgleda da je zbog umiješanosti Smiljane Milić, njen otac Ivo imao nepritika. U knjizi povjerljivih akata Fakulteta pod rednim brojem 8/1935 zavedeno je da Ministarstvo prosvjete optužuje dr. Ivu Milića po članku 120. O.U.U. Rektorat Univerziteta je tim povodom 14. ožujka pozvao dr. Miodraga Aćimovića u Beograd na sjednicu komisije za Milićev slučaj. Vijeće fakulteta je na svojoj sjednici dalo izjavu kako Milić nije kriv, a kasnije je oslobođen optužbi. Nažalost, nisu sačuvani predmeti kojima bi mogli potvrditi pretpostavku da je Milić bio optužen za aktivnost svoje kćerke i studenata u vrijeme dok je bio dekan Fakulteta.

³⁰⁸ PASu PF Pov. 17/35.

³⁰⁹ Stanković, 347.

³¹⁰ PASu PF P. 609/38.

³¹¹ PASu PF P. 619/38.

sutradan 25. svibnja štrajkači su blokirali ulaz u učionice, propuštajući samo profesore, dok su svojim kolegama iz Aero-kluba i Jugoslovensko bugarske lige onemogućili prisustvovanje predavanjima. U metežu koji je tad nastao štrajkbreheri su povadili skrivene čelične šipke i počeli su udarati po štrajkačima, nanijevši teže tjelesne ozljede Milutinu Morači, Andriji Pejoviću i Urošu Goluboviću. Nakon što je tuča prekinuta, dekan je naredio docentu Milivoju Markoviću hitno sačiniti izvješće o nemilim događajima.³¹²

Na sjednici Fakultetskog vijeća, koja je tim povodom održana 26. svibnja, a nakon čitanja Markovićevog izvješća donesena je odluka po kojoj se vođa štrajkbrehera, ljotićevac Jordan Smiljanić kažnjava gubitkom dva semestra. Njegovi pomagači Nikola Đurđević, Nebojša Karakašević, Marijan Kolšek, Stevan Barako i Koloman Stipić kažnjeni su ukorom. Također, naloženo je docentu Markoviću dopuniti izvješće o ostalim krivcima za nered, odnosno vođama štrajkača.³¹³ Sukob članova i simpatizera Narodne fronte protiv pristalica režima i pristalica Hođere i ljotićevaca, 25. lipnja 1938. godine, te kasnije kažnjavanje vođe desničara na Fakultetu Smiljanića, prouzročilo je raspad Akademskog aero kluba oko kojega se okupljala radikalna desnica.

Akcioni odbor studenata ponovno se oglasio godinu i pol dana kasnije, nakon velikih studentskih i radničkih demonstracija u Beogradu. 14. prosinca 1939. godine, kada je policija ranila 50 demonstiranata. Tada je ubijen student Mirko Luković, a uhićeno je 19 studenata. Akcijski odbor studenata subotičkog fakulteta poslao je telegram solidarnosti beogradskim studentima.³¹⁴

Posljednje dvije godine Fakultet je bio prilično pust. Prisutni su bili samo stanari Studentskog doma, a predavanja su pohađali uglavnom Subotičani. Veći dio političkih aktivista svršio je studij ili je prešao na beogradski Pravni fakultet. U takovoj situaciji politička aktivnost komunista s Fakulteta vezivala se za gradsku organizaciju KPJ. U to vrijeme rukovoditelji aktivnosti na Fakultetu Milan Gajin, Milorad Vuković i Dragan Dragović bili su pod redovitom redarstvenom prismotrom, te su u prvi plan gurani mlađi, manje poznati komunisti.³¹⁵ U ljeto 1940. godine, Okružni komitet KPJ za Suboticu odlučio je obnoviti SKOJ u Subotici. U gradski komitet SKOJ-a izabrani su studenti Dimitrije Najdeski, tada Najdanović i László Rehák, kasnije profesor Ekonomskog fakulteta u Subotici, nakon njegovoga osnivanja šezdesetih godina prošloga stoljeća. Studenti su radili na prikupljanju sredstava za Crvenu pomoć i novčanih priloga u druge svrhe. Djelatnost skojevaca na Fakultetu naglo je prekinuta nakon uhićenja u Studentskom domu, krajem prosinca 1940. godine. Netom prije uhićenja, Vlada Dragiše Cvetkovića zabranila je URSSJ, nakon čega je KPJ izdao protestni letak.

312 PASu PF P. 629/38. Pualić, 86.

313 PASu PF P. 634/38.

314 Stanković, 405. Teško ranjena studentica Bosa Milićević kasnije je podlegla ranama u bolnici. Njenom ukopu u Novom Žedniku nazočili su i studenti Pravnog fakulteta u Subotici, Pualić, 144.

315 László Rehák, *A háború küszöbén*, Pro memoria, 4, Subotica, 1987, 4.

U rasturanju letka sudjelovali su komunisti i skojevci Subotice. Tada je uhićen jedan skojevac, koji je odao članove mjesnog partijskog i skojevskog rukovodstva, nakon čega su započela uhićenja i na Fakultetu. Uhićeni su Rehák i Najdanović, dok su Gajin i Pualić uspjeli pobjeći, odnosno skloniti se u ilegalu.³¹⁶ Postupak policije prema uhićenima je bio toliko surov da se Rehák pokušao ubiti. Saznavši za događaje u zatvoru, dekan Aćimović je u pratnji nastavnika sudske medicine Pejovića i tajnika Fakulteta Fedora Rjedkina intervenirao kod načelnika policije, čime je daljnja tortura spriječena.³¹⁷

Uhićenjem dijela rukovodstva SKOJ-a i KPJ s Fakulteta i prelaskom u ilegalu preostalih, svaka aktivnost komunista na fakultetu je prestala. Uhićeni studenti pušteni su na slobodu tek 5. travnja 1941. godine.³¹⁸ U međuvremenu, zemlja se bližila ratu. Na Pravnom fakultetu gotovo da više nije bilo studenata. Događaji nakon vojnog puča od 27. ožujka 1941. godine i izvjesnost njemačkog napada na Jugoslaviju, natjerali su rektora Univerziteta u Beogradu da donese odluku o obustavi predavanja na sveučilištu od 1. travnja 1941. godine. Preostali profesori i studenti sa strane užurbano su napuštali Suboticu.

316 Isto.

317 PASu PF P. 31/41. *Sećanja*, 256.

318 Isto, 459.

ZAKLJUČAK

Za pitanje nastanka i djelovanja Pravnog fakulteta u Subotici između dva svjetska rata, ključna su pitanja zadaća koja je stajala pred ovom institucijom te njezina provedba, posljedice i dobrobit od cijeloga pothvata.

Osnivanje Pravnog fakulteta u Subotici 1920. godine imalo je pored kulturno prosvjetne i jasnu političku namjenu. Fakultet je, na krajnjem sjeveru zemlje u nacionalno heterogenoj sredini, s ogromnom većinom mađarskog i hrvatskog stanovništva, pored svoje osnovne kulturno prosvjetne funkcije, prvenstveno trebao biti nositelj srpske nacionalne ideje. Većina profesora i studenata bili su srpske nacionalnosti, kojima je s početka bila namijenjena uloga brane protiv nacionalno kulturne promidžbe Mađarske i političkog utjecaja neslavenskih, prvenstveno mađarskih političara u Vojvodini, a kasnije i protiv političkog utjecaja hrvatskih političara, ponajprije u Vojvodini, ali i globalnog utjecaja hrvatske nacionalne ideje koja se širila među bačkim Bunjevcima i Šokcima.

Sukobi nove vlasti s Mađarima jenjavaju nakon Trianona. Mađarsko stanovništvo je od tada uglavnom lojalno, a zahtjevi mađarskih političara ne idu dalje od inzistiranja na čuvanju nacionalnog bića i kulturnih vrijednosti Mađara u Vojvodini, te kasnije politički sukobi u Subotici i sjevernoj Bačkoj imaju srpsko-hrvatsko obilježje.

Ograda nepovjerenja i atmosfera netrpeljivosti između studenata i dobrog dijela građana Subotice trajala je sve vrijeme postojanja Fakulteta. Netrpeljivosti su značajno doprinosile skupine studenata u službi praktično političkih ciljeva srpske političke, kulturne i gospodarske elite, koja je u njima dobila sredstvo obračuna s protivnicima. S druge strane, hrvatski političari u Subotici su zalaganjem za autonomijom, nastojali osporiti pravo većinskog slavenskog stanovništva Vojvodine za čvršćim povezivanjem sa Srbijom. Zbog stalnih sukoba suprotstavljenih nacionalnih interesa Pravni fakultet u Subotici umjesto kohezijskog faktora, bio je čimbenik međunacionalnog antagonizma.

Fakultet je naravno imao i kulturno prosvjetnu svrhu. Jugoslavenska kraljevina je nakon nastanka bila jedna od kulturno najzaostatijih država u Europi, te se povećanjem broja fakulteta i visokih škola, želio smanjiti jaz. Međutim, izbor Subotice, i same kulturno nedovoljno razvijene s obzirom na vlastitu veličinu i gospodarski značaj, nije bilo posve sretno rješenje. Bački paori, osobito bunjevački, koji su činili dobar dio stanovništva, radije su ostavljali svoj pomladak kod kuće na zemlji, dok su bogatiji građani radije slali svoju djecu u Zagreb, Beograd i fakultete u Mađarskoj. Kulturni život grada odvijao se po kasinama s kavansko-politikantskim ugođajem.

Sâm Pravni fakultet stalno se nosio s finansijskim nedaćama, te nije bilo uvjeta za značajniju kulturnu akciju animiranu s te strane. Sa stajališta praktične pravničke struke, najupitnije je bilo lociranje fakulteta u Vojvodini – zanemarivanje prednosti Novog Sada u odnosu na Suboticu, po pitanju napretka pravne znanosti i struke. U Novom Sadu su se nalazile najviše sudske instance Apelacijski i Kasacijski sud te najviša upravna tijela u Vojvodini, a kasnije u Dunavskoj banovini, potom Produktna burza, Gospodarska komora, dok je u Subotici Fakultet bio poput presađene biljke koja ne može pustiti žile. Međutim, budući da je Pravni fakultet u Subotici bio najtješnje vezan za Pravni fakultet u Beogradu, kvalitetu nastave osiguravali su mnogi ugledni profesori s beogradskoga univerziteta, premda se subotičkom fakultetu predbacivalo kako su kriteriji različiti u odnosu na beogradski fakultet.

IZVORI I LITERATURA

Izvori

Građa Povijesnog arhiva u Subotici:

Fond – Pravni Fakultet

PASu PF P – Predmeti u urudžbenoj knjizi

PASu PF ZSFS – Zapisnici sa sjednica Fakultetskog savjeta

PASu PF Pov – Povjerljivi spisi

Matrikula – Knjiga upisa redovitih studenata, Matrikula

PASu PF Službeni list

Fond – Prosvjetni odsjek Subotica

PASu PO Pov. – Povjerljivi akti

PASu Općinski narodnooslobodilački odbor, Odsjek za prosvjetu

Gradski muzej Subotica, Arhiva

Zavod za zaštitu spomenika kulture Subotica, Zbirka projekata

Novine

Bácskai Hírlap

Dnevnik, Jugoslovenski dnevnik

Dom

Hrvatske novine, Subotičke novine

Narod

Neven

Politika

Pravda

Subotički glasnik

Vreme

Objavljeni izvori

Definitivni rezultati popisa stanovništva, Sarajevo, 1933.

Konstantinović, Mihailo, *Pitanje Pravnog fakulteta u Subotici*, Letopis Matice Srpske, knj. 320, sv. 1, Novi Sad, 1929.

A Magyar Szent Korona 1910. évi Országainak Népszámlalása, 1, Magyar statisztikai közlemények, 42, Budapest, 1912.

Memorandum subotičkog Pravnog fakulteta za održanje fakulteta (primljen na sednici Fakultetskog saveta 9. februara 1930. godine), Subotica, 1932,

Nikić, Fedor, *Pravni fakultet u Subotici*, Letopis Matice srpske, knj. 315. sv. 2, Novi Sad, 1928.

Pravila i poslovnik „Svetlosti“ Udruženja Stud. Sub. prav. fakulteta, Subotica, 1921.

Privredni godišnjak, Zagreb, 1936.

Rehák, László, *A háború küszöbén*, Pro memoria, 4, Subotica, 1987.

Sećanja učesnika radničkog pokreta i narodno oslobodilačkog rata Subotice 1920-1944, Subotica, 1985.

Spomenica palim borcima i žrtvama fašističkog terora 1941-1945, Subotica, 1988.

Zapisnici sa sednica Delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919-1920 (priredili B. Krizman i B. Hrabak), Beograd, 1960.

Udžbenici i priručnici

Enciklopedija Jugoslavije, 1-8, Zagreb, 1955-1971.

Hrvatski biografski leksikon, 1-8, Zagreb, 1983-2013.

Istarska enciklopedija, Zagreb, 2005.

Mala enciklopedija Prosveta, 1-3, Beograd, 1978.

Petranović, Branko, *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, knj. 1, Beograd, 1988.

Pravni leksikon, Zagreb, 2009.

Révai Nagy Lexikona, 1-21, Budapest, 1911-1935.

Srpski biografski rečnik, 1-6, Novi Sad, 2004-2014.

Literatura

Aleksić, Petar, *Cinkaroši sa akademskim titulama*, Srpsko nasleđe – istorijske sveske, 4, Beograd, 1998.

Ćirković, Simo, *Ko je ko u Nedićevoj Srbiji 1941-1944*, Beograd, 2009.

Ćupurdija, Branko, *Subotica i okolina*, Novi Sad, 1987.

Damjanović, Milica, *Napredni pokret studenata Beogradskog univerziteta od 1929. do 1941. godine*, Beograd, 1974.

Dubajić, Milan, *Radnički pokret u Subotici od kraja 1918. do 1921.*, Subotica, 1966.

Grlica, Mirko, *In memoriam Fedor Nikić (1894-1989)*, Pro memoria, 8, Subotica, 1990.

Grlica, Mirko, Vaš Geza, *Subotica u Jugoslaviji*, Pro memoria, 7, Subotica, 1989.

Kolozsi, Tibor, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979.

Konstantinović, Mihailo, *Politika sporazuma*, Novi Sad, 1988.

Kuntić, Kalman, *Uticaj političkih promena na položaj i nacionalno izjašnjavanje Hrvata-Bunjevaca u Bačkoj tokom 20. veka*, Dijalog povjesničara – istoričara, 5, Zagreb, 2002.

Mačković, Stevan, *Mijo Mirković (1898-1963) profesor subotičkog Pravnog fakulteta kao ekonomski istoričar*, Rukovet, 4-5-6/1996, Subotica.

Магуза, Александр Олегович, *Профессор Михаил Павлович Чубинский и его вклад в теорию криминологии и науку уголовного права*, Российский криминологический взгляд, Москва, 4/2010, str. 221-231

Milosavljević, Olivera, *Potisnuta istina – kolaboracija u Srbiji 1941-1944*, Beograd, 2006.

Mitrović, Andrej, Radović, Milorad, Stanković Đorđe, Jovanović Đorđe P., *Studenti Beogradskog univerziteta 1838-1941. Hronologija političkog života*, Beograd, 1971.

Павловский, Иван Францевич, *Краткий биографический словарь учёных и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. Первое дополнение к краткому биографическому словарю учёных и писателей Полтавской губернии*, Харьков, 2009.

Pualić, Radovan, *Svetlost na pustari*, Subotica, 1962.

Rimanić Mirjan, *Srećko Zuglia iz Gračišća*, Franina i Jurina, Buzet, 2006.

Samardžić, Radovan, *Nauka u Beogradu*, Beograd, 1974.

Sekulić Ante, *Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca*, Zbornik za narodni život i običaje, 50, Zagreb, 1986.

Simić, Milorad, *Istorija subotičkog Pravnog fakulteta 1920-1941.*, Beograd, 2012.

Subotić, Milan, *Liberalni konzervativizam Petra Struvea*, Filozofija i društvo, 17, Beograd, 2000.

Šokčić, Joso, *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1934.

Tešić, Vladeta, *Školstvo u Beogradu 1918-1941*, u: Istorija Beograda, 3, Beograd, 1974.

Vojnić Hajduk, Blaško, *Moj grad u davnini Subotica 1391 – 1941*, Subotica, 1971.

Internetski izvori

Bibliografija radova nastavnika i saradnika Pravnog fakulteta u Nišu 1960-2008, str. 167-168. Dostupno na: http://www.prafak.ni.ac.rs/files/za_kvalitet/54.pdf).

<http://med-forum.rs/Med01/NASTAVNICI%20MEDICINSKOG%20FAKULTETA/N2/1-1.Milovan%20Milovanovic.pdf>

https://www.pravo.unizg.hr/pop/povijestkatedre/prof._dr._sc._vladislav_brajkovic

Pravni fakultet u dosadašnjoj historiografiji i njegov značaj

Diplomski rad Kalmana Kuntića *Pravni fakultet u Subotici 1929. – 1941.* obranjen 1990. godine na grupi za povijest na Filozofskom fakultetu u Beogradu pod mentorstvom prof. dr. sc. Đorđa Stankovića prvi je znanstveni rad o ovoj najstarijoj visokoškolskoj instituciji u Subotici, središtu južnougarskih odnosno vojvođanskih Hrvata. Međutim, ova je studija sve do sada ostala uglavnom nepoznata kako stručnoj tako i široj javnosti. Jedini njezin dio do sada bio je objavljen u članku *Studentske udruge i klubovi, Politički život studenata Pravnog fakulteta u Subotici* u Dodatku za znanost, kulturu i umjetnost časopisa *Žig* (br. 50, Subotica, 15. lipnja 1996.), koji je danas već i teško dostupan. Usto je u organizaciji Hrvatskog akademskog društva autor 21. travnja 2009. održao predavanje o ovoj temi u Gradskoj knjižnici u Subotici.

No, kako i sâm Kuntić piše u svojim uvodnim primislima, njegova su istraživanja svojedobno tek otvorila pojedina pitanja i nedvojbeno utjecala na nastanak nekoliko kasnijih djela o pojedinim segmentima iz povijesti međuratnog subotičkog Pravnog fakulteta. Najprije je Stevan Mačković objavio uradak *Mijo Mirković (1898-1963) profesor subotičkog Pravnog fakulteta kao ekonomski historičar* (Rukovet, 4-5-6/1996, Subotica, str. 21-23) i kasnije ga znatno dopunio u radu *Dr Mijo Mirković, Subotica i Pravni fakultet u prvim godinama od njegovog dolaska* (Ex Pannonia. Glasnik Istarskog arhiva u Subotici, 17/2013, Subotica, str. 5-16). Zatim su pojedine teme obradili Tatjana Petković (ud. Segedinčev) u članku *Ruska emigracija na subotičkom Pravnom fakultetu 1920-1941.* (Ex Pannonia. Glasnik Istarskog arhiva u Subotici, 2/1997, str. 105-120), Slobodan Bjelica u preglednom radu *Pokušaji preseljenja Pravnog fakulteta iz Subotice u Novi Sad 20-ih godina XX veka* (Luča, siječnja 2005, Subotica, str. 49-54) te Sanja Radovanović u uratku *Uloga Pravnog fakulteta u Subotici u pravnom životu Kraljevine Jugoslavije* (Zbornik Matice srpske za društvene nauke, br. 125, Novi Sad, 2008, str. 131-140). Ambiciozniji pokušaj cjelovitije obrade teme bili su najprije dvije knjige Miodraga Simića (*Beogradski i subotički Pravni fakultet 1941-1945*, Beograd, 1996; *Istorija subotičkog Pravnog fakulteta 1920-1941.*, Beograd, 1999; 2. dopunjeno izdanje 2012), no njihov značaj se najčešće iscrpljuje u objavljenim izvorima (popisi studenata, rasporeda predavanja, akata studentskih udruga i sl.), budući da je metodološka paradigma obje knjige višestruko problematična. Na koncu, tu je i magistarska radnja Božane Slijepčević *Osnivanje i delatnost Pravnog fakulteta u Subotici i njegov doprinos razvoju zakonodavstva i pravne nauke u Kraljevini Jugoslaviji*, obranjena 2012. na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Novom Sadu, koja se u velikoj mjeri oslanja na knjige Milorada Simića.

Na odluku Hrvatskog akademskog društva iz Subotice da napokon objavi cjelovitu Kuntićevu studiju o Pravnom fakultetu u Subotici nije utjecala samo činjenica da je u pitanju prvo cjelovito istraživanje o ovoj visokoškolskoj instituciji,

niti što je ono i dalje najbolje sintetsko djelo o ovoj temi. Naime, pored prvenstveno političkih razloga zbog kojih je poslije Prvog svjetskog rata upravo u Subotici osnovan Pravni fakultet (jačanje srpskoga i pravoslavnoga utjecaja u izrazito katoličkom pograničnom gradu u kojemu su preko 90 % stanovništva činili Mađari i Hrvati, dok je Srba prije rata bilo oko 3,5 %), te kulturno-prosvjetnih motiva, ova je institucija bila od iznimne važnosti za razvoj inteligencije subotičkih bunjevačkih Hrvata.

Naime, poznato je da su bački Bunjevci do početka Prvog svjetskog rata bili „izrazito agrarne strukture“, s malobrojnomo inteligencijom (uglavnom učitelji, svećenici i odvjetnici). Još je tanji bio nacionalno svjestan građanski sloj, koji se nakon školovanja, sklapanja braka i nastanjenja u gradu, uglavnom mađarizirao. No, sa subotičkim Pravnim fakultetom, unatoč tomu što su bunjevački Hrvati činili tek oko 7 % studentske populacije, počinje se razvijati svjetovni hrvatsko-bunjevački građanski sloj, koji je nakon diplomiranja uglavnom nastavio živjeti i raditi u rodnom gradu. Tako, osim odvjetnika i sudaca (Lazar Prčić, Đuro Vukov, Ivan – Ico Malagurski, Andrija Šarčević, Ivan Vuković, Koloman Stipić, Tošo Ispanović, Bela Bačlija, Alojzije Mihaljčević, Josip Brajkov itd.), mnogi su još tijekom studija ili pak kasnije bili i značajni kulturni djelatnici (Stjepan Gabrić, Geza Sekelj, Balint Vujkov, Matija Poljaković, Marko Horvacki, Ivan Tikvicki – Pudar itd.) ili pak politički aktivni (Željko Vidaković, Albe Kuntić, Lazar Horvacki, Jovan Mikić – Spartak, Mićo Skenderović, Marko Peić, Marko Bačlija itd.), a čak su i njihovi potomci ne samo nastavljali pravnički poziv (Đuro Vukov ml.), već su imali i značajnu ulogu u novijoj kulturnoj i političkoj povijesti bunjevačkih Hrvata u Subotici (Petar Šarčević, Milivoj Prčić, Franjo Vujkov itd.). Značajno je ukazati i da je među prvim Bunjevkaama koje su stekle fakultetsku diplomu bila studentica ovog fakulteta i kasnija odvjetnica Julka Đelmiš, udana Sekulić (kao i poslije njezina kćerka Marica Sekulić). Usto, osim iz Subotice, fakultet su polazili i hrvatski studenti i iz Sombora i okolice (Matija Kolar iz Brega itd.) te Hrvati doseljeni poslije Prvog svjetskog rata (Ivan Tolj, Milivoj Jankač i dr).

Iz tih razloga Pravni fakultet u Subotici od važnosti je ne samo za povijest školstva u Vojvodini i povijest Subotice, već je imao iznimno značajnu ulogu u međuratnom nastanku svjetovne inteligencije bunjevačkih Hrvata u Subotici te njihovu poslijeratnom utjecaju u gradu, zbog čega je ova visokoškolska institucija od važnosti i za povijest ovdašnjih Hrvata.

dr. sc. Slaven Bačić

O arhivskom gradivu fonda Pravnog fakulteta Subotica (F. 228)

Mnogi studenti povijesti se s arhivistikom i arhivima upoznaju tek ovlaš u okvirima nastavnih planova i programa. Rijetki su oni koji pronalaze motive da se s njima bliže upoznaju, a još rjeđi oni koji u njima sustavno istražuju. Ako se složimo da je jedan od temeljnih postulata povijesti upućenost na vrela i to u prvom redu upravo ona najvrjednija – arhivska, primjer da se za sastavljanje i pisanje diplomskog rada odabere upravo tema o Pravnom fakultetu u Subotici i upotrebljava sačuvano arhivsko gradivo i kvalitetno metodološki znanstveno-stručno interpretira, samim time zaslužuje svaku pohvalu. Upravo takav je bio pristup Kalmana Kuntića i tim više njegov uradak predstavljen kroz ovu knjigu omogućuje nam da se upoznamo kako s poviješću Pravnog fakulteta tako i s bogatstvom sadržaja korištenih dokumenata iz fonda 228.

S obzirom na to kakvu je sudbinu dokumentacija fakulteta imala u burnom razdoblju tijekom i nakon Drugog svjetskog rata, koliko je bilo opasnosti da se ona raspe, nestane ili uništi, možemo biti posve zadovoljni cjelovitošću i stupnjem očuvanosti onoga što se nalazi u fondu. Arhivsko gradivo Pravnog fakulteta zajedno s knjižnicom predano je na čuvanje i rukovođenje Pravnom fakultetu u Pečuhu po naređenju mađarskog Kraljevskog ministarstva prosvjete 1941. godine. Beogradski univerzitet je 1945. godine preuzeo arhivu i predao je Pravnom fakultetu u Beogradu. Povijesni arhiv Subotica je od njega preuzeo arhivsko gradivo 29. listopada 1982. godine.

Kakvo je gradivo koje čini taj fond? U Povijesnom arhivu Subotica, pod signaturom F. 228 i nazivom Pravni fakultet Subotica, kronološkog raspona 1920.-1941., čuva se 66 knjiga i 122 arhivske kutije dokumentacije nastale tijekom postojanja i djelovanja ove ustanove. Jezik gradiva je srpski/hrvatski, ali se mogu naći dokumenti na francuskom, njemačkom, engleskom, mađarskom, ruskom i češkom jeziku. Fond je 1984. godine sreden, načinjen je sumarni inventar sa širim podacima o fondu, a izrađene su i preslike Zapisnika Profesorskog vijeća (saveta) 1920.-1941; sveske važnijih akata za razdoblje 1920.-1923.; glavne knjige studenata (matrikule) 1919.-1941. U kategorizaciji je proglašen za fond od velike važnosti. Arhivsko gradivo sadrži sačuvane Zapisnike fakultetskih vijeća (saveta), djelovodnike, evidencije o uspjehu studenata, knjige upisa studenata, glavnu knjigu ocjena i matrikule. Postoje i registri i financijske knjige. Sačuvani spisi dijele se u dvije serije – serije Dekanata i Fonda za zdravstvenu zaštitu studenata. U okviru prve serije sačuvani su zapisnici, izvještaji, dopisi, službeni listovi profesora, personalni dosjei studenata. U manjoj količini sačuvani su i financijski spisi.

Fond je od 1984. dostupan istraživačima i oni ga koriste. Obiluje dragocjenim podacima koji dokumentiraju povijest rada fakulteta, ali i njegovog odnosa spram Subotice i uklopljenosti u lokalnu i širu zajednicu.

prof. Stevan Mačković

Ilustracije

Списак

П.П. наставника и службеника Правног факултета у Суботици, који живе по стану у згради факултета.

Бр. ст.	Презиме и име	Звање	Категорија	Страна	Број станова	Број особа		Примедба
						свој	укуп	
1	Аћимовић др. Милош	ред. профес.	I	2 ^a	4	4	1	Од ове 4 особе једна је мања особина за становање.
2	Ђевољански Гротирије	" "	I	2 ^b	2	3	1	
3	Љубић др. Милош	" "	I	2	2	2	1	
4	Марковић др. Ђевољански	" "	I	2 ^b	1	2	-	
5	Милошевић Јероним	" "	I	2	6	3	1	
6	Милић др. Иво	доц. "	I	3	5	4	1	
7	Милић др. Једрко	" "	I	4	1	2	-	
8	Косовановић др. Милош	" "	I	4	4	3	1	
9	Косовић др. Милош	" "	I	4	4	3	1	
10	Савић др. Јован	доцент	I	5	1	1	-	
11	Павловић др. Једрко	"	I	5	2	2	1	
12	Милошевић др. Милош	"	I	6	6	3	1	
13	Ђевољански Иво	саветник	-	2	9	1	1	
14	Једрко Једрко	доцент профес. др. - Иво	-	-	3	2	1	
15	Косовановић Милош	др. - доц.	-	-	4	1	1	
16	Ђевољански Једрко	" "	-	-	2	1	1	
17	Милић Милош	" "	-	-	1	1	-	
18	Милић Једрко	в.д. секретара	II	1	5	3	1	

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
Бр. 1064
10 септембра 1930
СУБОТИЦА

Оверова,
ДЕКАН
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА
Т. Једрко

ПРАВНИ И ОБЛАСТИ		ОПШТИНА	
ПРАВНИ И ОБЛАСТИ		ОПШТИНА	
1	ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У СУБОТИЦИ	МЕСТО ГДЕ СЕ ЗГРАДА НАЛАЗИ ВИСОЧОВА УЛ. БР. 53.	КОЈИМ МИНИСТАРСТВОМ ПРИПАДА ИЛИ ОДНОСИМ.
 КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ Бр. 229 8. маја 1930 год. СУБТИЦИ		ИКВА СУ У БОЈ СМЕШЕНА НАДЛЕЖНОСТ ИЛИ КО У НИЈА СТАЊУЈЕ.	
		У главној - великој - згради смештене су ученике, библиотеке, читаоница, Деканат, Секретаријат, кабинети за г.г. Наставнике и др. Сем тога у њој станују: 4 професора, в.д. секретара и 4 служитеља. Поред ове главне зграде имају још две у дворишту. У једној од њих станују 2 професора а у другој: 1 професор, 1 доцент и домаћин факултета.	
		ДЕКАН ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА <i>J. Demčenko</i>	
		ДИМИТРИЈ С. ТАСИЋ, ЧИНОВНИК ФАКУЛТЕТА.	

Dio izvješća dekana Demčenka o načinu korištenja u fakultetskoj zgradi 1930. godine

Slavnom senatu P r a v n o g f a k u l t e t a,

S u b o t i c a.

Potpisano društvo uslobadja si obratiti se na slavni
naslov slijedećom molbom:

Rešenjem Velikog župana Bačke oblasti broj 4186/1927,
a na temelju naredbe Ministra prosvjete, odobrena su pravila
"Hrvatskog Sokola" u Subotici, koji je započeo svojim radom
dne 1. jula, 1927.

Stavivši si u dužnost domovini odgajati nacionalnu
vojsku, pred kojom mora prezati svaki Neslaven, nijesu nam sme-
tale nikakove poteškoće, koje su se radjale u prvim danima
našega djelovanja i još danas usporuju naš rad.

Pitanje vježbaone, koja bi odgovarala sa higijenskog
i praktičnog stanovišta svima potrebama naše mladje i starije
braće, bila je najvećom brigom odbora od zasnutka do danas.

Vježbalo se je po najvećoj studeni u staklenoj dvorani
"Hungarie", gdje je članstvo o podmladak bio izložen konstantnim
prehladama, a odbor opasnosti, da će preuzev brigu oko duševnog
i tjelesnog razvitka povjerenih mu Sokola i Sokolica, morati
polagati računa roditeljima istih, ako se protivnost u radu po-
kaže. Ulagali smo najveće fin. žrtve, što ih mlado društvo snažiti
može, samo da našim mladim nacionalnim borcima omogućimo dola-
zak u vježbaonu i napredak.

Saznavši, da se u zgradi Pravnog fakulteta nalazi vjež-
baona, koja bi nam dobrotom Slavnog Senata mogla biti stavljena
na raspolaganje, obraćamo se naslovu sa molbom, da nam izidje u
susret, te po mogućnosti odmah dodjeli odnosne prostorije za
vježbanje. Troškove oko svjetla, ogrijeva i čišćenja snažali bi -
istina Bog uz velike žrtve - sami, samo da si očuvamo našu uzda-
nicu, naš podmladak, a time i stup naše velike nacionalne domaje.

Sokolstvo će u budućnosti slavenskih naroda igrati za-
mašnu ulogu, jer će Sokoli - tjelesno čvrsti i zadojeni najvećim

idealom " ljubavi prema domovini "- stajati vazda na braniku
S l a v e n s t v a.

Rad Hrvatskog Sokola odobren je rešenjem Ministra.
Prosvjete Pov.broj 13772 od 22.X.1925.i time mu dana ista prava
kao i ostalim sokolskim društvima,što najbolje dokazuje odobre-
nje naših pravila,koja idu onamo, da svaki Srbin,Hrvat i Slovenac
može biti članom toga Sokola, a za dokaz,da je tome tako,slobodni
smo napomenuti,da se u našim vježbačim redovima nalaze i braća
Srbi i Crnogorci.

Molimo stoga Slavni Senat, da uočiiv sve ove okolnosti
dade svoju privolu,da se ovom društvu izdadu prostoriije vježbaone
u zgradi Pravnog fakulteta,te odnosno pismeno riješenje dostavi
na ruke vodje brata Dragana Mrljaka,upravitelja.Prve Hrvatske
štedionice podružnice,Subotica.

Očekujući cij.vijesti,bilježimo

osobitim veleštovanjem:

Subotica,dne 11.aprila 1925.

Ime *Karac Soković*
starijina

Starijina

Molba Hrvatskog sokola iz Subotice za bavljenje tjelovježbom
u fiskulturnoj dvorani Fakulteta

САВЕТ СУБОТИЧКОГ ОДСЕКА ДРУШТВА
СТАРАЊЕ О ДУХОВНИМ ПОТРЕБАМА
ПРАВОСЛАВНИХ РУСА У КРАЉ. С. Х. С.
РУССКОЕ ОБЩЕСТВО С. Х. С.

12. Априла 1929 год.

№ 7
— г. СУБОТИЦА —

ГОСПОДИНУ ДЕКАНУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА
У С У Б О Т И Ц И .

По руским црквеним уставима и обичајима Ускрсна служба Божја мора бити отпочета тачно у 12 часова у ноћ, а у Српској цркви она служи се у 3 часа у јутро и осим тога, на овај дан Српски православни храм у Суботици по својим размерима не може уместити свих православних Срба не говорећи о Русима, којих на овај дан окупља се из Суботице и околине око 800 човека.

Због тога Савет Суботичког Одсека друштва за старање о духовним потребама православних Руса у Краљевини С.Х.С. најучтивије моли Вас Г-не Декане, дозволити и у овој години, као и раније, искористити просторије сасколане при Правном Факултету у циљу приређивања Ускрсне службе Божје за Русе.

Савет јашти, да просторије сасколане неће бити ометане.

Председник Савета Суботичког
Одсека друштва за старање о
духовним потребама правосла-
вних Р у с а :

Станковић

Секретар:

Б. Ренџ

Molba Društva za staranje o potrebama pravoslavnih Rusa
za održavanje uskršnje liturgije u sokolani Fakulteta

МЕМОРАНДУМ

СУБОТИЧКОГ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА ЗА ОДРЖАЊЕ ФАКУЛТЕТА

(ПРИМЉЕН НА СЕДНИЦИ ФАКУЛТЕТСКОГ
САВЕТА 9. ФЕБРУАРА 1932. ГОДИНЕ).

СУБОТИЦА, 1932.
ШТАМПАНО У ШТАМПАРИЈИ «ЈУГОСЛОВЕНСКИ ДНЕВНИК»

ИМАЈУЋИ у ВИДУ

националну и културну будућност Југослов. Севера и добро Отаџбине југословенска академска омладина суботичког Правног факултета, без обзира на политичку подвојеност, окупљена на свом великом збору, одржаном дана 10. фебруара 1931. год., поводом гласова о укидању суботичког Правног факултета, донела је једнодушно следећу

Резолуцију:

1. Интерес и просперитет државе и част народа императивно налажу не само да се не укине суботички Правни факултет, који има све услове да се развије у једну од наших најбољих научних институција, већ да се по могућности, без обзира на данашње тешко економско стање и ову општу али пролазну депресију, у догледно време, створи овде у Суботици пун Универзитет, који ће достојно и јасно увек на видан начин да побија све оне скроз неосновае тврђе наших националних и политичких противника о некултурности и инфериорности наше нације.

2. Укидање ове неопходно потребне просветне националне установе, која је своју оправданост постојања доказала и афирмисала, биће непоправљива грешка наше просветне политике и брука и срамота за нашу нацију. Овакав акт био би један јак политички аргумент у рукама наших противника, који на самој нашој граници одржавају два пуна универзитета, према једномашном факултету.

3. Разлози штедње у државном газдинству не само да не могу бити од пресудне важности, већ они не могу уопште доћи у обзир, када се има у виду да суботички Правни факултет се стоји државу не више од једне веће средње школе.

4. Имајући у виду да не само у општој управи имамо процентуално велики број некавалификованог чиновништва, без факултетске спреме, већ да, још увек, и у судској струци имамо велики број упражњених места, онда је јасно колико је имигинан аргумент о »хиперпродукцији правника«.

5. Југословенски живаљ у овим крајевима, који сразмерно сноси највећи део државних терета, још

под тућином тражио је да добије за свој крај, једну »велику школу«; али је ова тежња до Ослобођења остала само сан. Стварањем нове југословенске државе давнашњи сан народа ових крајева за »великом школом«, донекле је остварен, оснивањем Правног факултета у Суботици. Укидање овога факултета од стране националне државе могло би уродити нежељеним плодом и довести до стварања нездравог психолошког расположења.

6. За суботички Правни факултет утрошене су огромне материјалне суме, не само од стране државе, већ и од стране града Суботице и Краљевске банске управе Дунавске бановине, те би његовим укидањем све те жртве постале илудорне, а град Суботица који је сваком приликом поклањао пуну пажњу и материјалну потпору, уима би не само моралну, већ и материјалну штету.

7. Модерно уређени Дом студената Суботичког правног факултета, најјефтинији је Дом не само у целој нашој држави, већ вероватно и у целој Европи, а јефтиноћа живота у Суботици не може се поредити ни са једним другим универзитетским местом у нашој држави, те би укидањем Правног факултета у Суботици било онемогућено свако даље школовање великој већини слушаца овог факултета, чије јегазро сачињавају баш студенти најсиромашнијег стања.

8. Студенти Суботичког правног факултета били су, од његовог постанка храбри носиоци сваке националне акције и будни чувари наших ваза угрожених националних интереса у овом крају, те би одласком наше националне академске омладине из овога града, народ овог краја био и даље изложен подмуклој и систематској акцији мађарске иридените и сталној опасности даљег однародовања.

Стога апелујемо на Народно претставништво, а у првом реду на г. г. Сенаторе и Народне посланке из ових крајева, Министра посвете, г. Бана Дунавске бановине, г. претседника суботичке општине, г. Ректора Београдског Универзитета, г. декана суботичког факултета и целу нашу јавност, да пораде на томе, да се суботички Правни факултет не укине (у колико се на томе у опште ради), као и на томе да се у Суботици оснује за сада барем још Пољопривредни факултет, који је толико

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Бр. 180

7 фебруара 1932. год.

СУБОТИЦА

УДРУЖЕЊУ УНИВЕРЗИТЕТСКИХ НАСТАВНИКА

БЕОГРАД.

Ових дана Суботички правни факултет званично је извештен, да овај факултет може бити затворен, чак, у овој школској години. Поред тога факултет је сазнао, да је у пројекат новог буџета унет кредит за овај факултет само до првог јула т.г.

Ако се затварање факултета оствари, онда би могао знатан број факултетских наставника остати не само без службе него, чак, и без пензије - без икакве своје кривице.

У нарочито тежак положај дошла би тројица наших редовних професора, бивших руских а сада наших држављана: г.г. Григорије Демченко, Др. Михајло Чубински и Сергије Троицки, који су по ранијем чиновничком закону имали право на пензију /јер им је била призната како ранија служба у Русији тако и контрактурална и хонорарна служба у нашој држави/ и од којих су г.г. Демченко и Др. Чубински били навршили пуних 35 година службе и тиме стекли право на пуну пензију /али се тим правом нису користили, већ су и даље остали у служби, да се земљи, која их је примила, што више одуже/ - док по новом чиновничком закону немају ни по 10 година активне службе, чиме је њихово право на пензију доведено у питање.

С тога се моли Удружење Универзитетских наставника, као претставник и заштитник наших академских интереса, да се придружи предлогу овога факултета, који је упућен Господину Ректору Универзитета у Београд, а у коме се захтева, да се у ефективку службу урачунају све контрактуралне и хонорарне године службе проведене у нашој држави свима наставницима Универзитета, који у то време нису били наши држављани.

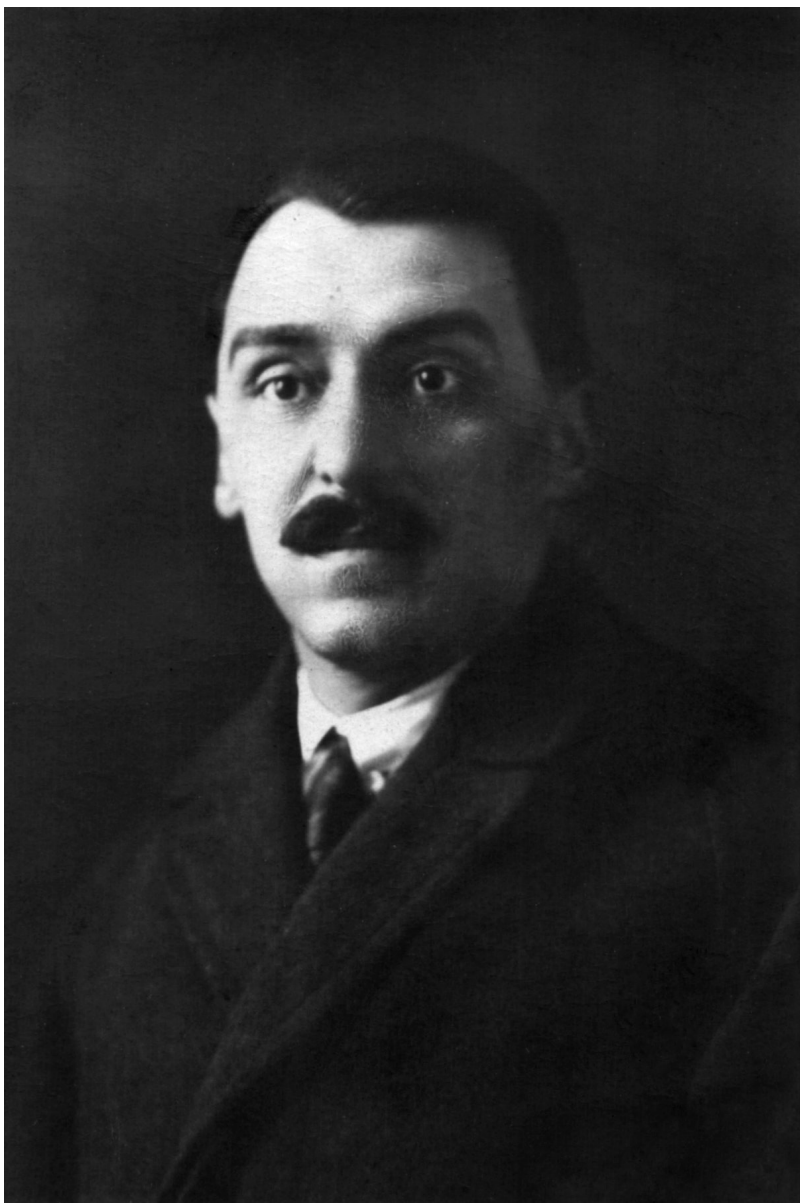
ДЕКАН
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА

Dr. M. Grigorijev

Прилог *M. 24*

Препис акта упућеног Г. Ректору.

Dr. 119

Profesor političke i nacionalne ekonomije Mirko Kosić

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Бр. 1352

2. новембра 1929 год.

СУБОТИЦА

ГОСПОДИНУ

РЕКТОРУ УНИВЕРЗИТЕТА

У БЕОГРАДУ.

ГОСПОДИНЕ РЕКТОРЕ.

Савет Правног Факултета суботичког, на својој седници од 30 октобра 1929 г. изабрао је једногласно ванредног професора г. Др. Иву Милића за редовног професора овог факултета за групу приватног права са римским правом.

Достављајући Вам, Господине Ректоре, односна акта са молбом, да овај предмет изволите упутити на даљи надлежни поступак, част је Деканату напоменути, да је факултетски Савет извршио овај избор на основу приложених реферата г. г. професора Др. Драгољуба Аранђеловића и Др. Чедимира Марковића, не надајући се потребно да се на реферат упуте и радови наbreђени у приложеном списку, које је г. Милић накнадно објавио и који показују, да се он непрекидно и са успехом бави науком и њезиним практичним применом.

Г. Милић припада овом факултету од његова постанка и то од г. 1920 - 1923 као хонорарног а од 1923 г. као ванредни професор, док је раније, почев од 1900 г., био у судској служби, у којој је, кад је прешао на факултет, заузимао положај председника окружног суда.

Правно:

- 1) Реферат г. Др. Аранђеловића - бр. 1243/26 н.г.
- 2) Реферат г. Др. Марковића - бр. 1174/1926 н.г.
- 3) Препорука од реферата
- 4) Савет надлежног суда.

ДЕКАН
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА

Т. Милић

Краљевина Југославија
Kraljevina Jugoslavija

16-1

Службенички лист — Službenički list

I Презиме и име службеника
I Prezime i ime službenika

Марковић Љ. Миливоје

II Рођен *двадесет днот*
II Rođen

дана *августа*
dana

месеца *18*
meseca

19 година оне год.*)

у месту

Бару

среза

бановине *Кручке*
banovine

III Народности
III Narodnost

Југославен

вера

ист. православа завичајности
vera zavičajnost

Звање у државној
служби**)

судјски приправник Спр. суда за град Београд

Звање у државној
служби**)

Фотографија службеника, сваке десете године — Fotografija službenika, svake desete godine.

(Формат — Format 5 × 7)

Године *1938*
Godine

Године
Godine

Године
Godine

Године
Godine

*) Број дана у месецу и јединице и десетице у броју година исписати словима.
*) Број дана у месецу и јединице и десетице у броју година исписати словима.

**) Сваку промену звања уписивати редом једно за другим. Ова рубрика треба на први поглед укратко да покаже последње звање службеника. Обзиром на рубрику XVII, овде стављати само назив звања.
**) Сваку промену звања уписивати редом једно за другим. Ова рубрика треба на први поглед укратко да покаже последње звање службеника. Обзиром на рубрику XVII, овде стављати само назив звања.

По члану 22 закона о установљењу нових државних монопола од 3 августа 1893 год., штампар коју се ухвати да штампа овај формулар, казни се по Кривичном закону.
По члану 22 Закона о установљењу нових државних монопола од 3 августа 1893 године, штампар који се ухвати да штампа ов.ј формулар, казни се по Кривичном закону.

Цена 3 дина.
Цена 3 din.

10-149-X-34

Издање и штампа Држ. штампарије Краљевине Југославије у Београду.
Izdanje i štampa Drž. štamparije Kraljevine Jugoslavije u Beogradu.

Službenički list docenta građanskog prava Milivoja Markovića

Статистички преглед
дипломираних и промовисаних доктора

Школска година	Дипломирано је кан- дидата на			Промовисано је док- тора на			Примедба
	Правничком факултету						
	м.	ж.	свега	м.	ж.	свега	
1919/20	-	-	-				
1920/21	-	-	-				
1921/22	4	-	4				
1922/23	79	1	80				
1923/24	109	1	110				
1924/25	81	2	83				
1925/26	62	3	65				
1926/27	52	2	54				
1927/28	36	3	39				
1928/29	31	4	35				
1929/30	40	3	43				
СВЕГА	494	19	513				

*Договорени услови на ове
одредбе су приложени.*

УНИВЕРЗИТЕТ Београд
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Ж. Бр. 1644

16 децембра 1930 год.

СУБОТИЦА

издао
д-р. Симоновић
Правног Факултета.

Вук. А. Милић
д-р.

*Договорили смо се на овоме
одредбеном чину оследило.*

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Ж. Бр. 1644

16 децембра 1930 год.

СУБОТИЦА

Изврш

д-р. Секретар
Правног Факултета.

Др. М. М. М. М.

Факултет

УПИСНИ ЛИСТ

Г. Улмер Гаšпар који се уписао
за ^{редовног}_{изредног} ученика у 1. семестар

ОТСЕК (ГРУПА)

- 1) Дан, месец и година рођења 13 априла 1915 год.
- 2) Место рођења (бановина) Београд - Земунски - Димитровски
- 3) Држављанство Југословен
- 4) Народност Хрват
- 5) Вероисповест Рим. Като.
- 6) Очево име и презиме Бенедик Улмер
- 7) Очево занимање којар
- 8) Код кога станује (код породице или као самац) као самач
- 9) Где станује у Суботици - Деминдоловски пут.
- 10) Стално место живљења (где се бави о распусту) Суботица
- 11) Од чега се издржава (родитељи, државна служба, приватна служба, банка, редакција и т.д.) приватним радом
- 12) Прима ли благодијање не
- 13) Јели питомац и чији није
- 14) Где је и кад положио испит зрелости у Београду 1933/34

25. септембра 1939 год.
Београд.
Суботица

Својеручни потпис ученика,

Улмер Гаšпар

По члану 22 Закона о установљењу нових државних монопола од 3 августа 1893 год, штампар који се узхвати да штампа овај формулар казни се по Кривичном закону.

Цена комаду 1— динар.

13-188-X-38

Издање и штампа Државне штампарије Краљевине Југославије — Београд.

Upisnica Gašpara Ulmera, kasnijeg arhivista i povijesničara Subotice

Upisnica predsjednika studentske udruge Akademski sever Dušana Jovića Krnajsčkog

Секретаријату Факултета

Пријављујем се за ^{редовног} ~~дипломатског~~ ученика Правног Факултета у Суботици у
T. J. Sudarević семестар.

Потребне податке исписујем :

Дан, месец и година рођења 25. октобра 1906
Место (срез, округ, покрајина) рођења Subotica 1. Јаска:
Народност Хрватска
Вера Р. м. Кат.
Држављанин Ј. Н. С.
Име и презиме очево + др. Франје Сударевић

или раније ако је умро)

Лео м. к.
Sudarevićeva б. т.

Sudarević б. т.

чијега сам на данашњи

Kate Sudarević

ачно испунити. За нетачне и непотпуне податке одговоран је

Е. Рајчић, Суботица

Upisnica Kate Sudarević, kćeri velikog župana Subotice dr. Franje Sudarevića

Секретаријату факултета.

Пријављујем се за редовног ученика правног
факултета М. Subotici одсека, у први семестар.

Потребне податке исписујем:

Дан, месец и година рођења 25. decembra 1901. god.

Место (срез, округ, покрајина) рођења Subotica

Вероисповед Хаболит

Држављанин Хрватскине С. Н. Р.

Име и презиме очево Ljudevit Kuntić

Очево занимање Privatista

Очева или старевоочева адреса Subotica T. Kukuljević ul.
br. 5.

T. Kukuljević ul. 5. broj:

сам ispit završio u Subotici

Marko Kuntić!
svogim rukama.

ачно попунити. За нетачне и непотпуне по-

Ime: PERTIĆ
SUBOTICA

Kralje Aleksandra 7.

2222

Факултет

УПИСНИ ЛИСТ

Г *Кужунџић Јосип*

који се уписао

за ^{редовног}_{напредног} ученика у *I змтски* семестар

ОТСЕК (ГРУПА)

- 1) Дан, месец и година рођења *16-II-1915 г. у Суботици.*
- 2) Место рођења (бановина) *Суботица - Дунавска*
- 3) Држављанство *Југословенско*
- 4) Народност *Југословен*
- 5) Вероисповест *римо католичка*
- 6) Очево име и презиме *Јосип Кужунџић*
- 7) Очево занимање *трговац*
- 8) Код кога станује (код породице или као самац) *код оца.*
- 9) Где станује *II СКОТУС Виатора ул. бр. 44.*
- 10) Стално место живљења (где се бави о распусту) *у Суботици
СКОТУС Виатора ул. 44.*
- 11) Од чега се издржава (родитељи, државна служба, приватна служба, банка, редак-
ција и т.д.) *код родитеља*
- 12) Прима ли благодјање *не прима*
- 13) Јели питомац и чији *није*
- 14) Где је и кад положио испит зрелости *у Суботици 1934/35 год.*

28 септембар 1935 год.

Београд.

Својеручни потпис ученика,

Јосип Кужунџић

Upisnica Josipa – Keje Kujundžića, gimnastičara i znamenitog subotičkog sportaša

JUGOSLOVENSKI AKADEMSKI KLUB
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE
SEKCIJA SUBOTICA

Br. 46

29 aprila

1932. g.

SUBOTICA

JUGOSLOVENSKI AKADEMSKI KLUB
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE
SEKCIJA SUBOTICA

Br. 92

29. IV.

1932. g.

SUBOTICA

Dekanatu Pravnog Fakulteta

SUBOTICA.

Čast nam je izvestiti cenjeni Naslov, da našu molbu koju smo predali imenovanom Naslovu, a u kojoj smo molili cenjeni Naslov, da nam odobri društvena pravila i da o tome dade predstavku g. Ministru Prosvete., želimo sada izmeniti u ime naših članova ovako: molimo profesorski savet, da dade samo mišljenje o društvenim pravilima kao i to da o tome obavesti Ministarstvo Prosvete. .

U nadi povoljnog postupka ostaje Uprava J.A.Kluba
sekcija Subotica.

Doide Engur
sekretar

Apw
pretsednik

Predstavka članova Jugoslovenskog akademskog kluba u Subotici nakon odbijanja Fakultetskog vijeća da odobri Pravila udruge 1932. godine

FAKULTETSKOM SAVETU

PRAVNOG FAKULTETA

u
S u b o t i c i

Čast nam je u prilogu podneti PRAVILA novoosno-
vanog JUGOSLOVENSKOG AKADEMSKOG PEVAČKOG DRUŠTVA „ISA BAJIĆ“
s molbom za odobrenje istih.

Ova pravila usvojena su na osnivajućoj skupštini,
održanoj u petak, 12 o.m.

PRAVILA prilažemo u dva primerka, te molimo Slavni
Naslov, da jedan primerak overenih Pravila izvoli dostaviti
društvu.

u Subotici, 15 decembra 1930 godine

Za upravu J.A.P.D. "ISA BAJIĆ

Alba M. Kuntić
prvi tajnik

Jeca Krnjakec

Jovan Marinko

članovi Upr. odbora

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Бр. 1640

15 децембра 1930 год.

СУБОТИЦА

Dopis radi odobrenja Pravila studentske udruge Isa Bajić

ЈУГОСЛОВЕНСКО ОМЛАДИНИ

Одмах после стварања наше државе било је јасно, да је монархија једна велика сметња, за њен напредак и развитак.

С једне стране својим реакционарним тежњама, она је онемогућавала постављање југословенске државе на модерне темеље праве демократије и социјалне правде; а с друге стране она је одувек била главно оруђе и уздање свију оних, који су тежили да у новој држави, место братске слоге и једнакости, учврсте своју хегемонију.

Док је створио заједничку државу југословенски народ је пролио много крви и жртвовао милионе живота своје деце. Речено му је да своју слободу само крвљу може откупити и милиони су умирали за ту слободу на Церу и Ловћену, у добровољачким дивизијама и за време преврата. А после свега тога, кад је требало да настане доба мира, слободе и рада, испред интереса народних испречили су се интереси појединих класа, клика па чак и појединаца.

Главна заштитница и највећа узданица свију оних који су радили против општих народних интереса била је и остала монархија.

Ради ње се бездушно расипају милиарде народног новца, док инвалиди просе а народ гладује. Због ње је наша земља претворена у касарну и држи сразмерно већу војску него ма која друга држава.

Она је најмоћнији и најревноснији заштитник прљаве корупције.

Под њеним окриљем налазе уточишта сви они који демократији мучки забалају нож у леђа и заводе диктатуру клике.

Она је први и најбешњи рушилац јединства и подстрекач братске мржње, јер ради својих интереса ставља ван закона цео хрватски народ.

Све ово одавно је било јасно свима, који су хтели без икаквих предрасуда да гледају истини право у очи, а данас је јасно чак и онима који су увек готови да зажмуре пред недељима силовних и моћних.

Тридесет и осам дана једна клика од неколико мрачњака терала је шегу са целим народом а тридесет и деветог плунула је у лице сенима изгинулих ратника, поцепала и изгазила устав и законе, објавила рат народу и јединству, зграбила сву власт у своје руке и помоћу жандарских бајонета и жиле продужила своју прљаву и крваву владавину.

Данас бити монархиста то значи бити издајник свога народа и непријатељ јединства; то значи бити саучесник у одржавању те власти једне разбојничке и доповске дружине против које је цео народ а која ипак остаје на власти, јер то хоће монархија.

Данас бити монархиста то значи бити радикал.

Републиканска Омладина

Slavnom rektoratu pravnog fakulteta

u Subotici

U noći od 31/III. na 1/IV. o. g. jedna grupa mladića, kojih je identitet ustanovljen, da se to bili slušači ovdašnjeg pravnog fakulteta, samo su mi imena njihova nepoznata, došla je ta grupa pred moju kuću i uz buku i galamu, iz koje sam razabrao razne pogrдне povike obzirom na moju osobu i moju familiju oštetila mi zid od moje kuće i to na taj način, što je grebajući naziv ulice, koji stoji na mojoj kući odvalila komad zida. Ista je grupa nadalje otkinula sa zida ploču, na kojoj se lijepe oglašila gr. senata, istu posve pokidala, pa i time mi oštetila zid, a i ~~ga~~adu nanijela štetu. Ista grupa mladića došla je iz gradske kavane, a bili su u pripitom stanju.

Budući da mi se to već po trećiput desilo, da mi slušači ovdašnjeg pravnog fakulteta nanose materijalnu štetu kvareći i uništavajući zid, a sve za to, jer ~~im~~ smeta naziv ulice, koja nosi ime zaslužnog sina našeg jugoslavenkog naroda, koji se čitavog svog života borio protiv nasilja Mađžara, koja su oni počinjali na mukotrpnom tijelu našeg naroda i koji je bio vođjom bunjevačkog dijela našeg naroda, to sam slobodan zamoliti slavni naslov, kako bi izvoljeo opomenuti mladež stavljenу njemu pod skrb i odgovornost, kako ovaki barbarski i protunarodni čini nipošto ne odgovaraju dostojanstvu akademske omladine, a da i ne govorim o raspirivanju plemenske mržnje i protunacionalnom i protudržavnom uspjehu i rezultatu take vrsti rada. Umoljavam, da bi slavni naslov izvolio sjetiti akademsku omladinu, da ulica ne nosi naziv moj, nego mog brata, čiji rad i to mukotrпni i požrtvovni rad za naš narod sigurno nije poznat ovdašnjim slušačima pravnog fakulteta.

Dopis velikog župana dr. Vranje Sudarevića rektoratu
povodom fizičkih napada studenata na njega

S obzirom na to, što ta mlada gospoda počinjaju uvijek ovake izgrede u
pripitom i poželjnom stanju, što je dokazom, da dragocijenije vrijeme, koje
bi ista gospoda morala upotrijebiti u svrhu svog studija i naobrazo-
vanja- provede u gostionama i kavanama, umoljavam slavliti naslov, kako bi
upozorio akademsku omladinu, da im država ne podjeljuje stipendije za
to, da ih troše u gostionama i kavanama, nego za to, da upotrijebe u
svrhu svog duševnog odgojanja i naobrazovanja, kako bi naša država do-
bila valjanu i individualno jako razvijenu inteligenciju.

Umoljavam slavliti naslov, da ovu moju molbu i prijavu
uzme kao bona fide pisanu, jer mi je stalo do tog, da se ovdašnja omla-
dina ne blati sama pred ovdašnjim pučanstvom, nego da svojim kulturnim
i poštenim radom stiče privrženost, priznanje i poštovanje ovdašnjeg
pučanstva.

*kao najljepšim i naj
većim priznanjem, da sam
nemam nikakvih obaveza
kao što ovi pretpostavljaju.*

*da štencake i acilove, koje
svećenici i drugi ljudi
pauzaju i na ovakom
načinu napreduju.*

*Tu sam vam ja sam
dijeljenje kao jedan od
mnoštva, da ne bih bio
jedini, koji se dotiče
na ovakom načinu.*

*Čak i tada bih bio
kao jedan od mnogih
koji se dotiče na ovakom
načinu, da ne bih bio
jedini, koji se dotiče
na ovakom načinu.*

*Čak i tada bih bio
kao jedan od mnogih
koji se dotiče na ovakom
načinu.*

Sa poštovanjem
Dr. Vranje Sudarević
narodni poslanik.

КРАЉЕВСТВО СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
У СУВОТИЦИ.

бр. 498

5-10-1921

Поштом др. Вранје Сударе-
вићу, народном посланику

Тиме би се Поштом

Према Враној др. Сударе-
вићу, 5. овог месеца, изгубило
своје право на пошту, а не
који је био на државном.

Чак и tada bih bio
kao jedan od mnogih
koji se dotiče na ovakom
načinu.

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Бр. 659

20 маја 1931 год.

СУБОТИЦА

ОДБОРУ ЗА СТУДЕНТСКИ ДОМ.

Студент овог факултета Душан Јовић-Кривјски поднео ми је под 19 т.м. тужбу против апсолвираног студента Слободана Марушића у којој је навео да га је Марушић на збору студената чланова Југословенског Клуба, одржаном 18 ов. месеца у учионици I године, безразложно напао, да га је изударао и по уснама и носу повредио, о чему сам се и лично уверио. По овој тужби спровео сам кратак усмени извиђај и увердио да је Марушић изазвао неред појавом неговом на збору и тражењем, да збор интервенише код председника владе у некаквој афери, која се је десила између Богдана Марамидице овд. новинарског сарадника, и пристава овд. градске полиције г. Продановића на игралишту "Санда", и да захтева да се Продановић са свога положаја уклони.

Ово није први случај, да апсолвирани студенти, који станују у дому и уживају заштиту универзитетске аутономије, праве испаде и вређају ред и дисциплину школе. У том погледу предначи им такође апсолвирани студент Токмаковић, који је у два маха био тужен за тучу мирних студената. Једна студенткиња ми је противу њега поднела и тужбу, да ју је непристојношћу инсултовао у згради. Професор г. Чубински ми се жалио, да га је јавно демунцирао и чак пред студентима сумњичио нелојалношћу према диктатури. Он искоришћава своје становање у дому насрће безобзирно на женску послугу наставника, који станују у згради факултета, и преко свега, он остентативно не поздравља декана под чијим надзором стоји цела зграда и понашање оних, који у њој станују.

Данас сам обавештен да су се неки од студената из собе бр. 13. студентског дома неучитиво понашали према госпођи ветеринара, који станује преко сокака, и у неучитивости и невазпитању ишли докле, да су са прозора просипали преко сокака у правцу њеног прозора воду, да су бацали кроз прозор коре хлеба и т.д. И то сам кратким усменим извиђајем утврдио као тачно.

Томе нeredу, који поглавито долази од окупације апсолвираних

студената, над којима школска управа нема никакву власт, мора се једанпут да стане на пут. С тога достављајући до знања све ово одбору за студентски дом имам част да га замолим:

1 / да узме у оцену понашање свих апсолвираних студената, који у дому станују, и да ми за оне, који не заслужују гостопримство дома, учини што пре предлог за уклањање из дома, како бих још сутра до подне могао донети одлуку, пошто ће онда бити у вези са мојим извештајем Банској управи, по ствари Марушића;

2/ да у овом смислу скрене пажњу на понашање свима студентима, који у дому станују, писменим наређењем, које истаћи у свакој соби дома.

Своју одлуку о онима које буде требало удаљити из дома, саопштићу на школској табли.

ДЕКАН
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА

ДОМ СТУДЕНАТА
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У СУБОТИЦИ

Бр. 226

20 маја 1931 год.

ГОСПОДИНУ ДЕКАНУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА
У СУБОТИЦИ.

Част нам је извести Вас, да је Одбор за Студентски дом данас данас поводом овога акта следеће одлуке:

I

"Прочитан је акт Г. Децана Правног факултета у Суботици Бр. 659 од 20 маја 1931 год., и донето је решење:

1/ да се р. Слободан Марушић, апсолвирани студент, има у року од три дана од данас удаљити из Дома студената Правног факултета због неколегијалног поступка према једном колеги /Душану Јовићу Крпајском/ кога је физички напав.

2/ да се апсолвирани студент Милорад Токмаковић с разлога, наведених у овом акту Г. Децана /Бр. 659 од 20. с.м./ има у року од три дана удаљити из Дома студената Правног факултета.

3/ Да се изда за становнике Дома студената Правног факултета ова објава:

ПРАВИЛА И ПОСЛОВНИК

„Светлости“ Удру-
жења Студ. Суб.
Прав. Факултета.

Суботица, 1921.
Штампарија Ернеста Фишера.

MCMLXXV-MCMLXXIX

